

Mongolian Economy

Саарал жагсаалт

Шийдэл хайх цаг

Дөнгө

Хэрэглэгч төр

2019 оны арваннэгдүгээр сар (158)

www.mongolianeconomy.mn

...Өрийн боол
Үр дүнгүй зарцуулалт
Мөнгө угаагч
Намнах ажиллагаа
Төв банк
Үл тоогчид
Улстөржсөн олон нийт
Дубай
Даган баясагчид
Цэц ба АМНАТ
ЖДҮ, түүний эргэн
тойронд...

ҮНЭ 12,900Т

8 658000 679416

Shangri-La hotel

ULAANBAATAR

Year End

ШИНЭ ЖИЛИЙН БАЯРЫН БАГЦУУД

11 БОЛОН 1 САРЫН ӨДРҮҮДЭД
ОНЦГОЙ ҮНИЙН ХӨНГӨЛӨЛТТЭЙ.

- БАГА ТАНХИМУУД
(50 ХҮРТЭЛХ ХҮНИЙ)

- ШАНГРИ-ЛА ИХ ТАНХИМ
(700 ХҮРТЭЛХ ХҮНИЙ)

ЗАХИАЛГА АВЧ БАЙНА: 7702 9999

МОНГОЛ, АНГЛИ ХЭЛЭЭР САР ТУТАМ

Mongolian Economy

2019 оны тавдугаар сар (152) www.mongolianeconomy.mn

Редакторын зурвас
Зөв зорилго, буруу шийдэл
Өвөл айсуу
Үнсэт хөндийгөөс цааш

Хуулиар хязгаарлах уу?
Хөгжилд нь даатгах уу?

Жилийн захиалга 120.000₮

Утас: 7011-5477, 9409-2904

www.mongolianeconomy.mn

Mongolian Economy

ҮҮСГЭН БАЙГУУЛАГЧ, ЭРХЛЭГЧ:
Д.Бэхбаяр (9999 4248)

РЕДАКТОР:
Б.Үүрийнтуяа (8807 8800)

"ДЭЛХИЙ" СЭТГҮҮЛИЙН
ОРЛОГЧ ЭРХЛЭГЧ:
Б.Энхцэцэг (9009 9880)

СЭТГҮҮЛЧИД:
Г.Даваадорж
Г.Орхон
З.Цэлмэг
Б.Мишээл
Т.Сарангуа (Хятад дахь сурвалжлагч)
Р.Ундаръяа (Япон дахь сурвалжлагч)

ОРЧУУЛАГЧ:
Н.Энхбаяр

ДИЗАЙНЕР:
Ш.Оюундарь

ГЭРЭЛ ЗУРАГЧИН:
М.Энх-Амгалан

МАРКЕТИНГИЙН АЛБА:
Б.Энхцэцэг (9009 9880)
Б.Номинзүл (9009 1991)
Т.Энхбаяр (8019 1078)

ХАЯГ: Улаанбаатар,
Чингэлтэй дүүрэг, I хороо,
Экспресс таур. 1101 тоот

ВЭБ: www.mongolianeconomy.mn

И-МЭЙЛ:

info@mongolianeconomy.mn

FACEBOOK: Mongolian Economy

TWITTER: EconomyMongolia

УТАС: 7011 5476, 7011 5477

15160 Улаанбаатар,
Төв шуудан, ш/ х-2762

Борлуулах цэгүүд:
"Интер ном"

"Номин" супермаркетин бүх салбар
BTSI супермаркет

"Аз орчлон" номын дэлгүүр
"Билэг" их дэлгүүрийн номын тасаг
"Good Price"-ийн салбарууд:

Сөүлийн гудамж
Зайсан
Их Монгол

VIP RESIDENCE

Valuable Innovative Peaceful

ашиглалтанд орлоо

9595-1111 9595-2222 9595-3333 9595-4444

Саарал жагсаалт 8

Шийдэл хайх цаг

Дөнгө 12

Хэрэглэгч төр-өрийн боол

Ярилцлага 16

Я.Эрдэнэсайхан: Зээлийн сонгон шалгаруулалтыг ил тод явуулж чадсан

ЖДҮ 22

ЖДҮ сан зөвхөн зээл биш ...

Уул уурхай 24

Хариуцлагыг хэн хүлээх вэ?

Хөдөө аж ахуй 26

Чарлес Хабард: Малчид, үйлдвэрлэгчдийг холбодог нь бидний давуу тал

Санаачлага 30

Уна Жонс: Дэлхийн үйлдвэрлэгчид монгол ноолуурын баталгаажсан чанарыг хүсэж байна

Даатгал 34

Дэлхийн дулаарал даатгалын шинэ зах зээл

Үзэл бодол 38

БНХАУ-ын татварын тогтолцооны тухай

Санхүүгийн боловсрол 40

Мөнгө цутгах боломжоо нээ

Санхүү 42

ЖДҮ санхүүжилт татах боломжоо хэрхэн нэмэгдүүлэх вэ?

ВСМ 44

МБЗ-ийн сарын хурал уул уурхайн салбарыг онцоллоо

Үзэл бодол 46

Эдийн засгийн бүсчлэлд тулгуурлан хөрөнгө оруулалтыг оновчлох арга зүйн асуудал

Хэрэглэгч төр-өрийн боол

Үйлдвэржилтийн "Самурай" бондын эх үүсвэр

Хамтын ажиллагааны банкны баталгаа
5.7 тэрбум иен

Монгол Улсын Хөгжлийн банкинд шилжиж ирсэн
24.3 тэрбум иен

Засгийн газрын өрийн 2020-2022 онд ДНБ-д эзлэх хувь /тэрбум төгрөг/

22,089.1

22,910.5

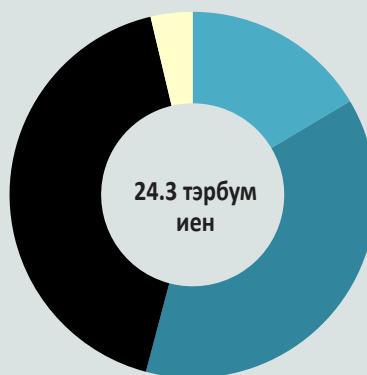
23,869.2

Бондын эргэн төлөлт

Ирэх 3 жилд Төсвийн орлогод эзлэх хувь

Хөгжлийн банкнаас банкуудад шилжсэн дүн

Капитал
0.90 тэрбум иен

Хаан
4.00 тэрбум иен

ХХБ
10.25 тэрбум иен

УБХБ
9.15 тэрбум иен

Эх сурвалж: Хөгжлийн банк

T + TISSOT

#ThisIsYourTime

**TISSOT SEASTAR 1000
AUTOMATIC.**

WATER RESISTANCE UP TO 30 BAR
(300 M / 1000 FT).

Swiss Watch Shop 1 - Наран Молл 2-р давхар, Хүүхдийн 100
Swiss Watch Shop 2 - Наран Центр, Улсын Их Дэлгүүрийн баруун талд

TISSOTWATCHES.COM
TISSOT, INNOVATORS BY TRADITION

Саарал жагсаалт

Шийдэл хайх цаг

Санхүүгийн салбарын шийдвэр гаргагчдын албан тушаалд хариуцлага тооцох ажил намрын чуулганы үйл ажиллагаанд ирэх оны төсөв, мөнгөний бодлого, Үндсэн хуулийн гурав дахь хэлэлцүүлгийн дайтай байр суурь эзэлж хэлэлцэгдлээ.

Оны эхний 10 сарын байдлаар Төв банк валютын захад 2.2 тэрбум ам.доллар нийлүүлсэн нь 2018 оны

дараа мэдэгдсэн. Аравдугаар сарын 21-нд олон нийтэд зориулж Монголбанкнаас зохион байгуулсан “2020 оны Мөнгөний бодлогын хэлэлцүүлэг”-ийн үеэр Төв банкны Мөнгөний бодлогын газрын захирал Б.Баярдаваа “Төлбөрийн тэнцлийн төлөв эерэг, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт хэвийн үргэлжилж, гадаад валютын албан нөөц 3.8 тэрбум ам.долларт хүрч, гадаад худалдаа ашигтай явж байна. Төсөв ч гэсэн энэ онд ашигтай гарна гэж Сангийн сайд мэдэгдсэн. Тиймээс эдийн засгийн суурь орчинд валютын ханш савлах хүчин зүйл байхгүй” гэсэн юм. Үндэсний статистикийн хорооны мэдээллээр есдүгээр сарын байдлаар төсөв 484.6 тэрбум төгрөг, гадаад худалдаа 1.3 тэрбум ам.долларын ашигтай гарчээ.

Гэсэн ч энэ удаад саарал жагсаалтын сургаар валютын ханш савлаж, улс төрд л бужигнаан үүссэнээс бус гадаад орчны нөлөө бодит амьдралд төдий л анзаарагдсангүй. Fitch ratings, Moody's өнгөрсөн сарын сүүлээр манай улсын эдийн засгийн төлвийг танилцуулахдаа зээлжих зэрэглэлийг “B” хэвээр үлдээсэн бөгөөд саарал жагсаалттай холбоотойгоор ямар нэг байр суурь илэрхийлээгүй. Банк, санхүүгийн салбарынхны хэлж буйгаар хөгжингүй орнуудын банкууд

манай улстай аль эрт буюу 2014 онд, тодруулбал хоёр дахь удаа энэхүү жагсаалтад ороход л харилцаагаа тасалсан. Түүнээс хойш эргэж сэргээгүй байна. “Улаанбаатар анализ” тинк танкын эдийн засагч Б.Дөлгөөн “Төв банкны удирдлагуудын хэлснээр саарал жагсаалтаас болж гадаад орчны үзүүлэх нөлөөний бараг 70 хувь нь гарчихсан гэж ойлгосон” гэлээ. Харин олон улс судлаач, улс төрийн ухааны доктор Д.Уламбаяр “FATF зөвлөмж л өгөхөөс биш хориг тавидаг байгууллага биш. Гэтэл шийдвэрийг нь яг л хоригт орсон мэтээр төрийн өндөр дээд албан тушаалтнууд дэвэргэсэн. Энэ бол зөвхөн ажил хэргийн хүрээнд л хөндөх асуудал” гээд манай гадаад харилцааныхан муу ажилласныг онцолсон юм.

Мэргэжилтнүүдийн хэлж буйгаар саарал жагсаалт дангаараа эдийн засагт учруулах эрсдэл бага. Харин төсвийн болоод төлбөрийн тэнцлийн алдагдалтай хосолбол Монгол Улсын зээлжих зэрэглэл буурч, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт багасах, улмаар ▶

мөн үетэй харьцуулахад 2.4 дахин өссөн үзүүлэлт. Үүнээс зөвхөн аравдугаар сард 423 сая ам.долларын интервенц хийсэн бөгөөд төгрөгийн ам.доллартай харьцах албан ханш 2702.3, валют арилжааны цэгүүд дэх ханш 2710 төгрөгөөс буухгүй байгаа нь аравдугаар сарын дундаас эхэлсэн үзэгдэл. Цаг хугацааны хувьд энэ нь FATF (Financial Action Task Force) манай улсыг мөнгө угааж, терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлтэй

орнуудын жагсаалтад оруулсан талаарх мэдээлэл ил болсон үетэй давхцаж буй. Мөн голлох бусад валютын төгрөгтэй харьцах ханш ам.доллартай зэрэгцэн өссөн ч эргээд тогтворжсон. Монголбанкны удирдлага

ханшийн огцом савлагааг түр зуурынх бөгөөд эдийн засагт валютын ханшийг өсгөх суурь шалтгаан байхгүй гэж аравдугаар сарын 13-18-нд Францын нийслэл Парис хотноо болсон FATF-ын уулзалтын

FATF зөвлөмж л өгөхөөс биш хориг тавидаг байгууллага биш

► төгрөгийн ханш сулрах эрсдэлтэй. Өөрөөр хэлбэл, энэ жагсаалт эдийн засагт биш харин манай улсын засаглалд өгч буй олон улсын үнэлгээ гэж эдийн засагч С.Дэмбэрэл тайлбарласан. Монгол Улс FATF-ын техникийн 20 зөвлөмжийг биелүүлсэн атлаа үр дүнгийн дөрвөн зөвлөмжийг хангаж чадаагүй. Эдгээрт эдийн засаг, санхүүгийн гэмт хэргүүд шүүхээр шийдэгддэггүй, үл хөдлөх хөрөнгө, үнэт чулуун эдлэл болон санхүүгээс бусад мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлдэг салбаруудад ихээхэн хэмжээний хяналтгүй мөнгө эргэлддэг зэрэг үндэслэл орсон. АТГ-ын мэдээлснээр энэ оны хагас жилийн байдлаар авлигын гэмт хэргийн эдийн засагт учруулсан хохирлын хэмжээ 11.9 их наяд төгрөг. Энэ бол далд эдийн засгаас илэрсэн мөнгө. Бараг бүтэн жилийн төсвийн орлоготой тэнцэх хэмжээний мөнгийг далд эдийн засагт алдахаас Монгол Улс сэргийлж чадахгүй байгаа учраас FATF-ын саарал жагсаалтад орсон.

Энэ оны долоо, наймдугаар сард Авсралийн Канберра, Тайландын Бангкок болсон Ази, Номхон далайн бүсийн мөнгө угаахтай тэмцэх байгууллага болох APG-ийн хурал дээр манай төлөөлөгчид техникийн болон үр дүнгийн үзүүлэлтүүдээ танилцуулаад эерэг үнэлгээ авсан. Бас өөрсдөө ч хийсэн ажилтайгаа харьцуулахад арай ч саарал жагсаалтад орчихгүй байх гэж найдаж байв. Гэвч FATF-ын гишүүд Монголыг хангалтгүй ажилласан гэж дүгнэжээ. Уг нь 37 улс л Монголын төлөө санал нэгдсэн бол уг жагсаалтад орохгүй байх байлаа. Монголбанкны ерөнхийлөгч асан Н.Баярсайхан “Монголыг саарал жагсаалтаас авч гарч чадаагүй нь гадаад харилцаа болон хөрөнгө оруулагч компаниудад хандаж буй хандлагатай холбоотой. Исландыг Европын холбооны бүх улс өмөөрсөн бол Монголын талаар ямар ч улс дугараагүй” гэж мэдэгдсэн. Гэвч нууц санал хураалтаар шийддэг тул чухам ямар орнууд Монголын эсрэг санал өгснийг мэдэх боломжгүй. Багтай эх сурвалжийн мэдээлж буйгаар манай парламентын төлөөлөгчид өнгөрсөн хавар Швейцарт айлцах үеэр тус улсын албаныхан Монголыг саарал жагсаалтад орох эрсдэлтэйг анхааруулж, FATF-ын гишүүн орнууд руу манай нэрийн өмнөөс захидал хүртэл илгээсэн аж. Гэсэн ч эдийн засаг өсөж, уруудах нь гадаад орчноос ихээхэн хамааралтай байдаг манай улс гадаад харилцаагаа эдийн засагтаа эерэгээр ашиглаж чадсангүй.

Энэ бүхний хариуцлагыг одоогоор Монголбанк, Санхүүгийн зохицуулах хорооны (СЗХ) удирдлагуудад үүрүүлж, үүрэгт ажлаас нь чөлөөлсөн.

Харин хэрэгжээгүй дөрвөн зөвлөмжид гол үүрэгтэй оролцох ёстой байсан Хууль зүй, дотоод хэргийн яам, Сангийн яам, Гадаад харилцааны яамныхан таг дуугүй байна. Ер нь ч гүйцэтгэх засаглалынхан энэ үүрэг хариуцлагыг банк, санхүүгийнхэнд тэр чигт нь хариуцуулахаар болсон бололтой. Монголбанк, СЗХ-ны удирдлагын халааг залгаж буй Монголбанкны дэд ерөнхийлөгч Б.Лхагвасүрэн, СЗХ-ны дэд дарга Д.Баярсайхан нарыг томилох хэлэлцүүлгийн үеэр парламентын гишүүд болон сайд нар Монгол Улсыг FATF-ын саарал жагсаалтаас гаргах үүрэг хариуцлага ногдож буй анхааруулсан. УИХ-ын гишүүн, Сангийн сайд Ч.Хүрэлбаатар “Монголбанкны бүтэц дотор ажиллаж буй Санхүүгийн мэдээллийн алба ажлаа 500 хувь сайжруулж байж Монгол Улс саарал жагсаалтаас гарна” хэмээн анхааруулсан.

Хариуцлага тооцох нь чухал ч гэлээ одоо саарал жагсаалтаас хэрхэн гарахаа эрэлхийлэх цаг үе. Дутуу хэрэгжүүлсэн дөрвөн зөвлөмжөө биелүүлсэн эсэхээ шалгуулах хугацаа 2021 оны тавдугаар сар бөгөөд наана нь ирэх оны нэг болон тавдугаар сард хэрэгжилтээ тайлагнах даалгавар авсан гэдгийг СЗХ-ны Хяналт шалгалтын газрын дарга Б.Долгорсүрэн хэллээ. Монголбанкны удирдлагууд 2020 онд багтаж саарал жагсаалтаас гарах зорилттой ажиллаж буйгаа мэдэгдсэн. Гэхдээ олон салбарын нягт хамтын ажиллагааг хангаж байж урагшлах учиртай энэ ажлыг гацаах гол эрсдэл нь ирэх оны сонгууль байх магадлал хамгийн өндөр.

Ирэх онд манай эдийн засагт тулгарах гадаад сорилт их бий. Хоёр гүрний худалдааны дайн, нүүрс болоод ашигт малтмалын голлох түүхий эдүүдийн үнэ уруудна гэж шинжээчид таамаглаж ОУВС, Дэлхийн банкууд манай эдийн засгийн төлвийг бууруулаад буй. Энэ бүхэн 2020 оны дэндүү өөдрөг төсөөлсөн төсвийн орлого болоод сонгуулийн синдром нүүрлэсэн төсвийн зарлага хоёрын зөрүүг улам тэлж болзошгүй гэсэн үг. Хэрэв төлбөрийн тэнцэл, төсвийн алдагдал зэрэгцвэл тэр цагт саарал жагсаалтаас гарч чадаагүйн балаг илүү томоор тусаж мэдэхийг эдийн засагчид анхааруулсан. Тиймээс намнах ажиллагаа явуулахаас илүүтэй богино хугацаанд үр дүнтэй ажиллаж, улс орныхоо нэрийг цэвэрлэж авахад шийдвэр гаргагчид үйл хэргээ чиглүүлж, улс төржилтөөс ангид байлгамаарсан. ■

Саарал жагсаалт эдийн засагт биш манай улсын засаглалд өгч буй олон улсын үнэлгээ

Байр суурь

З.Нарантуяа,
УИХ-ын гишүүн

FATF-ын зөвлөмж далд эдийн засгийг илрүүлээд гаргаад ирсэн ч бүртгэх, хянах тогтолцоо байхгүйг хэлээд байгаа юм. Далд эдийн засагт эргэлдэж байгаа мөнгө нэг бол улсын төсвөөс хулгайлсан эсвэл байгалийн баялгийг хууль бусаар олборлож, оффшорт хадгалсан мөнгө. Хэдхэн хүний гар дамжин эргэлдэж байгаа ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийн эзэмшигчийг ил болгох ажил огт

хийгдэхгүй байна. Эдийн засаг, санхүүгийн гэмт хэрэгтэй 18 төрлийн гэмт хэрэг байдаг ч Эрүүгийн хуульд эдийн засаг, санхүүгийн гэмт хэргийн тодорхойлолт хангалтгүй, зүйлчлэх зүйл анги цөөхөн учраас хууль бус мөнгөний гүйлгээнд хариуцлага тооцож чадахгүй байна. Тиймээс эдийн засгийн, санхүүгийн гэмт хэргийн тодорхойлолтыг сайжруулах хэрэгтэй байна. ■

Д.Уламбаяр,
ХУИС-ийн Олон улсын харилцаа, нийгэм судлалын сургуулийн захирал, доктор

2001 оны есдүгээр сарын 1-ий үйл явдлын дараа FATF-ын байр суурь нэмэгдсэн. Үүнд АНУ-ын нөлөө маш их орсон бөгөөд оффшор бүс гэгддэг Швейцарийн банкууд ч гэсэн санхүүгийн маш олон зүйлийг ил тод болгосон. Нөгөөтэйгүүр, 2016 онд Панамын баримт бичгүүд дэлгэгдсэнээр мөнгө угаах гэмт хэрэг, терроризмыг санхүүжүүлэх асуудал бүр ч эрчтэй яригдаж байна. Энэ удаад Монголтой хамт Исланд, Зимбабве улс саарал жагсаалтад орсон. Зимбабве бол ойлгомжтой. Харин Исландыг Европын холбоо тэр чигээрээ өмөөрсөн. Исланд нь Европын холбооны гишүүн биш боловч Норвеги, Швейцарь, Лихтенштейнтэй адил Европын чөлөөт худалдааны гишүүн. Тиймээс ч нэр хүндтэй байдаг.

FATF-ын шийдвэр манайд хэр нөлөөлөх эсэх нь идэвхтэй яригдаж байна. FATF-ын ажиглагч гишүүнээр Дэлхийн банк, ОУВС, АХБ зэрэг манай донор байгууллага бий. Тиймээс FATF-ын үнэлгээг хэрхэн харах нь эдрээг байгууллагын үзэмжийн асуудал. Манай улс энэ далимыг ашиглан санхүүгийн салбараа цэвэрлэж, ажлаа сайжруулбал донорууд таатай хүлээж авна. Олон улсын ийм том байгууллага манай улсын нэр хүнд, гадаад харилцаатай холбоотой асуудал хэлэлцэж, шийдвэр гаргаж байхад Парис дахь Монголын Элчин сайдын яам юу ч хийсэнгүй. Зүй нь Элчин сайд ярилцлага өгч, лобби үүсгэх, гишүүн орны хувьд хуралд ажиглагчаар сууж, манай асуудлыг хэрхэн хэлэлцэж байгааг харах ёстой байсан. ■

Б.Дөлгөөн,
“Улаанбаатар анализ” тинк танкын эдийн засагч

Энэ үйл явдлаас хоёр сургамж авч байна. Юуны өмнө гадаад харилцаагаа ашиглан гишүүн улс орнуудтай харилцан дэмжлэг үзүүлэх замаар яриа хэлэлцээ хийсэн бол саарал жагсаалтад орохгүй байх боломж байсан. Удаах нь, энэ үйл явдлаас болж нэлээд өргөн хүрээтэй үйл ажиллагаа өрнөж, энэ завсар улс төрөө ч хийх байх. Гэхдээ олон нийтийн анхаарал төвлөрсөн байгаа энэ үед үр

дүнд хүрээгүй шалгуурууд дээр ажиллах ёстой байсан байгууллага, институцуудын үйл ажиллагааг сайжруулж, санхүүгийн салбарын идээ бээрийг шахаж, цэвэрлэх нь чухал. Тэгэхгүй бол хийсэн нь ял үүрч, юу ч хийгээгүй нь хариуцлагаас мултарвал харамсалтай. Бид 1-2 жилийн дараа энэ чигээрээ байхгүйн тулд холбогдох байгууллагуудыг шахаж, хариуцлагажуулах хэрэгтэй. ■

19 секц бүхий 146
нийтлэл, 81 улс,
13 салбарын чиг
хандлага, мэдээлэл,
үзүүлэлтүүд
болон ирэх оны
цагалбараас бүрдэнэ

Айсуй жилийн дэлхийн
чиг хандлагыг угтан
таамагладаг The World In
буюу Дэлхий сэтгүүлийг
The Economist-ийн тусгай
зөвшөөрлийн хүрээнд
Mongolian Economy тав дахь
жилдээ гаргах гэж байна.

12 сарын 20-нд гарах **дэлхий 2020** сэтгүүлийн урьдчилсан захиалга
12 сарын 10 хүртэл авч байна.

ҮНДСЭН ҮНЭ: **21.000₮**

УРЬДЧИЛСАН ЗАХИАЛГЫН ҮНЭ: **15.000₮** /30% off/

 7011-5476; 9009-1991

 marketing@mongolianeconomy.mn

Дөнгө

Хэрэглэгч төр өрийн боол

Үр ашиггүй хэрэглээнд баруун солгойгүй цацаж, өрийн дарамтад орох үзэгдлийг consumerism буюу хэрэглээнд суурилсан хэв маяг гэдэг. Энэ үзэгдэл манай улсад хувь хүн, өрхийн түвшнээс хальж улс орны хэмжээнд хүртлээ хальжээ. 2014 онд олон улсын зах зээлээс “Чингис” нэрээр босгосон 1.5 тэрбум ам.доллар болон бусад зээл эдийн засагт үр өгөөж биш төсвийн алдагдал, өрийн дарамт болж хувирч буй нь дахин өр тавих сонголт тулгаж байна.

2022 онд өрийн эргэн төлөлтийн төсөвт үзүүлэх дарамт одоогийнхоос хоёр дахин нэмэгдэнэ

Манай шийдвэр гаргагчид их хэмжээний мөнгийг захиран зарцуулж чаддаггүйг тод томруун харуулсан “Чингис” зэрэг бондын төлбөр, гадаад өрийг эргэн төлөх хугацаа дөхчихсөн. Монгол Улсын гадаад өрийн нийт хэмжээ 2019 оны хоёрдугаар улирлын байдлаар 29.7 тэрбум ам.доллар байгаа

нь таван жилийн өмнөх дүнтэй харьцуулахад тав дахин нэмэгдсэн бөгөөд ДНБ-ий 56 хувьтай тэнцэж буйг Монголбанкны ерөнхийлөгч асан Н.Баяртсайхан мэдэгдэж байсан.

Манай улс 2020-2024 онд төлөх нийт гадаад өрийн хэмжээ гадаад валютын одоогийн нөөцөөс

3.7 дахин их буюу 14.4 тэрбум ам.доллар. Үүнээс 2.9 тэрбум нь Засгийн газрын бондууд бол 1.8 тэрбум нь Монголбанк 2011 онд Хятадын Ардын банкт байгуулсан своп хэлцлийн эргэн төлөлт. Харин үлдсэн 9.7 тэрбум нь арилжааны банкууд болоод хувийн хэвшлүүдийн өр юм. Эдгээрээс нэн тэргүүнд хүлээгдэж буй нь 1.8 тэрбумын своп хэлцлийн эргэн төлөлт бөгөөд хугацаа нь ирэх оны наймдугаар сар. Уг хэлцлийг 2011 онд Хятадын Ардын банкт байгуулснаас хойш эргэн төлөх хугацааг хоёр ч удаа тус бүр гурван жилээр сунгасан. Энэ удаад ч валютын ханш, төлбөрийн тэнцэлд дарамт болохгүйгээр эргэн төлөх хугацааг сунгах, тэгэхдээ ирээдүйд учрах эрсдэлийг тооцон тодорхой дүнгээр өрийн хэмжээг багасгахаар 2020 оны Мөнгөний бодлогод тусган, бэлтгэл хангаж байгааг Монголбанкны ерөнхий эдийн засагч Д.Ган-Очир хэлсэн. Гэхдээ үүнтэй холбоотойгоор манай улсын төлөөлөгчдийг урд хөршийн тал хүлээн авсангүй гэх мэдээлэл гарч буйгаас үзвэл зээлдүүлэгчид маань “нүүрээ буруулж” эхэлж байх шиг.

Үүнээс гадна эдийн засгийн тэлэх бодлого явуулж эхэлсэн 2012 он буюу эвслийн болон түүнээс хойших Засгийн газруудын олон улсын зах зээлээс арилжааны нөхцөлөөр авсан бондуудын эргэн төлөлт 2021 оноос эхэлнэ. Засгийн газрын өрийн эргэн төлөлт 2022 он гэхэд төсөвт үзүүлэх дарамт одоогийнхоос хоёр дахин нэмэгдэхээр байна. Тухайлбал, өрийн үйлчилгээний эргэн төлөлт ирэх оны төсвийн орлогын 19, 2021 оны 29.2 хувьтай тэнцэж байгаа бол 2022 онд 38.4 хувийг эзэлнэ гэж төсвийн төсөөлөл, ирэх онуудад өрийн талаар баримтлах стратегийн баримт бичигт онцолжээ. Хэрэв эдгээр төслийг үр ашигтай зарцуулж, эдийн засгаа солонгоруулсан бол эргэн төлөхөд төсөвт ирэх ачаалал тэр хэмжээгээр буурах байлаа.

Ядаж л “Чингис” бондыг анх гаргахдаа ярьж байсан шиг Тавантолгойн цахилгаан станцаа барьсан бол өдийд “Оюутолгой”-н БНХАУ-аас импортолдог эрчим хүчний 170 сая ам.доллар дотоодод шингэх байв. Гэтэл Хөгжлийн банкны мэдээллээр бондын эх үүсвэрээс 14.8 сая ам.долларыг Тавантолгойн ЦС-ын төслийн нэгжид олгосон ч өнөөг хүртэл Өмнийн говийг эрчим хүчээр хангах станц сүндэрлээгүй байна.

“Чингис” бондын мөнгөөр экспортын гол гарц болох Гашуунсухайт боомт болон Тавантолгойн ордын хооронд 267 км төмөр зам барихаар 200 сая ам.доллар төсөвлөснөөс 164.2 сая ам.доллар олгосон. Гэвч уул уурхайн түүхий эдийн өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлж, эдийн засагт үр ашгаа өгөх

► уг зам хэвлэлийн мөнхийн сэдэв, экспортлогчдын байнгын хүлээлт хэвээрээ л байна. Бас нийслэлийн автозамын 16 уулзварыг өргөтгөн шинэчлэх, Яармагийн гүүр, Хүй долоон худагт цогцолбор барих зорилгоор “Тудамж” төслийг 32.4 тэрбум төгрөгөөр санхүүжүүлсэн ч автозамын түгжрэл буурсангүй, түгжрэлд гацдаг цаг хугацаа багассангүй. Аймгийн төвүүдийг холбох 1800 км автозамын төслүүдэд 570 тэрбум төгрөг олгосон гээд өгөөжөө урт хугацаанд өгдөг гэж болох дэд бүтцийн ажилд ихэвчлэн хөрөнгө оруулсан. Энэ мэтээр “Чингис” бондыг эргэн төлөх 5-8 жилийн хугацаанд эрх баригчид эдийн засгийн үр ашигтай төслүүдийг санхүүжүүлж чадаагүй.

“Чингис” бондын дараахан Японы хөрөнгө оруулагчдаас 10 жилийн хугацаатай, жилийн 0.1 хувийн хүүтэй 30 тэрбум иен буюу 290 сая ам.доллар босгосон. Тухайн үедээ үйлдвэржилтийг дэмжинэ хэмээн тодотгож байсан “Самурай” бондын эргэн зарцуулалтыг сонирхож үзвэл ил тод биш. 30 тэрбум иенээс 24.3 тэрбум нь Хөгжлийн банкны дансанд орж ирсэн. Үүнийг ХХБ, УБХБ, ХААН болон “Капитал” банкинд хуваарилсан юм байна. Харин зарцуулалт болон эргэн төлөлтийн талаарх мэдээллийг Хөгжлийн банкнаас тодруулахад “Чингис” бондынх шиг тусдаа задаргаа байхгүй бөгөөд банкны эх үүсвэртэй нийлүүлээд төслүүдийг санхүүжүүлсэн тул нарийн тоон мэдээлэл өгөх боломжгүй гэсэн юм.

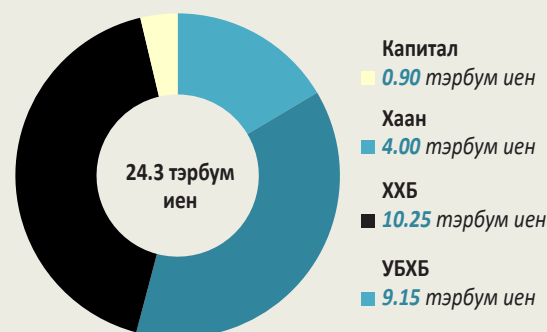
Зах замбараагүй, тооцоогүй зарцуулснаас үүдсэн энэ их өрийг ирэх жилүүдэд эргэн төлөх ёстой ч бэлтгэл алга. Макро орчны үзүүлэлтүүд бүгд сайжирсан ч эдийн засаг гадаад орчноос шууд хамааралтай, төсвийн зарлага орлогоо даган тэлсэн хэвээр байгаа нөхцөлд өрийг өрөөр санхүүжүүлэхээс өөр гарцгүй болж байна. “Эдийн засгийн бодлого, өрсөлдөх чадварын судалгааны төв”-ийн захирал Б.Лакшми “Энэ оны гуравдугаар улиралд ОУВС-аас эдийн засгийн нөхцөлд байдалд шинжилгээ хийж, 2021-2022 онд төлөх өртэй холбоотойгоор бэлтгэл хангах, төсвийн хөрөнгө оруулалтыг багасгах хэрэгтэйг зөвлөсөн. Тиймээс эдийн засгийг 2020 онд бодитоор төсөөлөхгүй бол төсвийн зарлагыг тэлснээс эргээд тодотгол хийх, цаашлаад Монгол Улсын зээлжих зэрэглэл буурах эрсдэлтэй. 2021 онд үндсэн өр төлөх эх үүсвэр хомсдолтой тул өрийг өрөөр төлөхөөс аргагүй болно. Тиймээс дахин мөнгө босгоход эх үүсвэрийн зардал өндөр байх нөхцөл харагдаж байна” гэж дүгнэсэн.

Сангийн яам, Монголбанк ч өрийн эргэн төлөлтийг төсөв, эдийн засагт дарамт болохгүйгээр, олон улсад түгээмэл дэлгэрсэн арга болох дахин

Үйлдвэржилтийн "Самурай" бондын эх үүсвэр

Хөгжлийн банкнаас банкуудад шилжсэн дүн

Эх сурвалж: Хөгжлийн банк

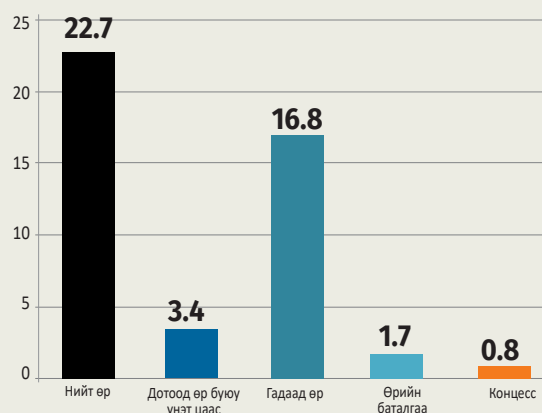
санхүүжүүлэх гэсэн байр суурь илэрхийлсэн. Үнийн сонголт гоё болохоос ялгаагүй өр. Эрх баригчдын өрийн талаар баримталж буй стратеги урьд өмнөхөөс дээрдсэнгүй. Төсөл, хөтөлбөр болон төсвийн алдагдлыг санхүүжүүлэхээр арилжаалсан “Чингис”, “Дим Сам”, “Мазаалай” бондуудын өрийг одоогийн Засгийн газар 2017 онд “Хуралдай”, “Тэрэгэ” бонд гаргаж, 1.4 тэрбум ам.долларын өр тавьж байж дарсан. Тус хоёр бондын эргэн төлөлтийг 2023-2024 онд хийнэ.

Ирэх онуудад ч энэ л жишгээр өрийн дөнгийг суллахаас өөр сонголт эрх баригчдад алга. Засгийн газрын 2.9 тэрбум ам.долларын өр одоогийн ханшаар 7.8 их наяд төгрөг. Үүн дээр 2020 оны төсвийн хоёр их наядын алдагдал нэмэгдэж, өрийн хэмжээ бараг 10 их наяд төгрөгт хүрэх нь. Уг нь бид төсвийн алдагдлаа бууруулах зорилгоор ОУВС-ийн хөтөлбөрт хамрагдсан ч ард түмэн гурван жил бүсээ чангалсны үр дүн гарахгүй бололтой. Эдийн засагч, судлаач Г.Ганзориг “Өргөтгөсөн санхүүжилтийн хөтөлбөрийн

► үр дүнг хоёр хувааж харъя. Хөтөлбөр хэрэгжиж эхэлсэн 2017 болон 2018 онд төсвийн алдагдал буурч, ашигтай гарсан ч урт хугацаандаа үргэлжлэхгүй нь 2019, 2020 оны төсвөөс харагдаж байна. Үндсэндээ хөтөлбөрийн эхэн болон хэрэгжилтийн оргил үед төсвийн сахилга бат сайтай байсан ч дуусахад нь сахилга батаа бүрэн алдлаа” гэж төсвийн бодлогыг дүгнэлээ.

Өрийн динамикаас харахад бондын өр төлбөр төдийлэн өсөөгүй ч доноруудаас авсан зээл тусламжийн хэмжээ тогтмол нэмэгдсэн. Гэвч зарцуулалтын хувьд эдийн засгийн үр ашигтай гээд онцлох зүйл алга. 2016-2018 онд гадаад зээлийн ердөө таван хувийг эрчим хүч, уул уурхай, хөдөө аж ахуй гэсэн эдийн засгийн үр өгөөжтэй салбарт зарцуулжээ. Үлдсэнийг нь нийгмийн болон зам зэрэг дэд бүтцийн шинжтэй төслүүдэд хуваарилсан. Энэ онд ч гэсэн гадаадын хөнгөлөлттэй зээлээр хэрэгжиж буй төсөл хөтөлбөрийн 15 хувь буюу 205.6 тэрбум төгрөгийг нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, худалдаа, бизнесийн орчныг дэмжихэд чиглүүлж, дийлэнхийг нь боомтуудын шинэчлэлд зарцуулж буй. Гэхдээ энэ бүхний үр дүнг хүлээх хугацаа байхгүй. Таван жил дараалан жилд 2-3 тэрбум ам.долларын төлбөр хүлээж буй. Нийт өрийн 90 гаруй хувийг гадаад валют эзэлж байгаагаас 63 хувь нь зөвхөн ам.доллар. Тиймээс валютын өр зээлтэй аж ахуйн

Монгол Улсын өрийн бүтэц
2019 оны хагас жил, (тэрбум төгрөг)

Эх сурвалж: Сангийн яам

нэгжүүдэд хүндээр тусах, цаашлаад нийт эдийн засагт сөрөг нөлөө үзүүлэхээр байна. Д.Ган-Очир “Худалдааны дайны улмаас Хятадын эдийн засгийн өсөлт саарч, түүхий эдийн үнэд сөргөөр нөлөөлвөл манай экспортын орлого өнгөрсөн хоёр жил шиг өндөр хадгалагдахгүй байх гэсэн болгоомжлол бий. Тиймээс валютын ханшийг аль болох тогтвортой авч явахгүй бол гадаад өр нь ам.доллараар илэрхийлэгддэг манай улсын хувьд аж ахуйн нэгжид ч, Засгийн газарт ч эрсдэл ихтэй. Нөгөө талаар, ханшийн хэт сулрал инфляци өндөр байгаа үед нэмэлт дарамт үүсгэж болзошгүй учраас гадаад шоктой нийцүүлээд ам.долларын ханшийн уян хатан байдлыг хангана. Монголбанкны харж буйгаар хэт их интервенц хийх буюу ханшийг тогтвортой барих орон зай байхгүй байна. Хүлээгдэж буй шокуудыг хүндрэл багатай даван туулахад гадаад валютын нөөцөө хадгалж байх ёстой. Ингэж байж ирээдүйд үүсэх эрсдэлийг аль болох зардал багатай даван туулна” гэлээ.

Азийн хөгжлийн банк, Дэлхийн банк манай улсын ирэх оны эдийн засгийн өсөлтийн төлөвийг сулруулсан. Зээлжих зэрэглэл тогтоогч дэлхийн “их гурвал” ч Монгол Улсын өрсөлдөх чадварыг ирэх жил бүүдгэр төсөөлж байна. Гадаад орчин, төсвийн сахилга бат нь сонгуулийн синдромтой давхацсанаар эдийн засгийг бүр дордуулах төлөв гаргажээ. Fitch Ratings агентлаг “ээлжит сонгуулийн өмнөх улс төрийн шок, төсвийн сахилга бат алдагдах нь Монгол Улс зээлжих зэрэглэлээ ахиулахад эрсдэл болно” гэж дүгнэжээ. Өөрөөр хэлбэл, сонгуулийн үр дүнд ямар ч Засгийн газар бүрэлдсэн ирэх онуудад төлөх бондуудын төлбөрийг дахин санхүүжүүлэх зардал өсөх эрсдэл өндөр байна. ■

Засгийн газрын өрийн 2020-2022 онд ДНБ-д эзлэх хувь
/тэрбум төгрөг/

Бондын эргэн төлөлт

INVESTOR NATION FORUM **2020**

Бид Хөрөнгө Оруулагч Үндэстэн-2020 Форумыг 12 сарын 1-нд Корпорэйт Конвеншн Сэнтрт “Ирээдүйгээ эзэгнээ” уриан дор зохион байгуулахаар боллоо.

Цаг үеийн хамгийн эмзэг сэдэв болох тэтгэврийн тогтолцооны шинэчлэлийг энэ удаа бид онцлох бол саарал жагсаалт, хүүгийн хязгаар, комплајенс, Улаанбаатарын бизнесийн орчин, финтек ба санхүүгийн салбарын түйвээлт зэрэг сэдвээр салбар хурал хийх болно.

www.investornation.mn

Ярилцлага

Я.Эрдэнэсайхан: Зээлийн сонгон шалгаруулалтыг ил тод явуулж чадсан

ХХААХҮЯ-ны Жижиг, дунд үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, хоршооны хөгжлийн бодлого зохицуулалтын газрын дарга Я.Эрдэнэсайхантай ярилцлаа.

-Жижиг, дунд үйлдвэрлэл (ЖДҮ)-ийн салбар нийт ажиллах хүчний 70-80 хувийг бүрдүүлдэг. Гэтэл ДНБ-д оруулж буй хувь нэмэр маш олон жил хангалтгүй явж ирсэн. Энэ салбарт ямар бодлого баримталж байна вэ?

-ЖДҮ-ийн салбар ДНБ-ий дөнгөж 17 хувийг бүрдүүлдэг. 2018 оны жилийн эцсийн байдлаар Бизнес регистрийн санд бүртгэлтэй 83086 аж ахуйн нэгжийн жижиг, дунд үйлдвэрлэл эрхэлж байна. 2019 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр нийт 90 гаруй мянган аж ахуйн нэгж үйл ажиллагаа явуулж байна гэсэн тоо бий. Эдгээрийн 90 гаруй хувь нь ЖДҮ эрхлэгч юм. ЖДҮ эрхлэгчид ийн нэмэгдсэн нь хэд хэдэн шалтгаантай. Нэгдүгээрт, УИХ-ын гишүүн Ж.Ганбаатар нарын санаачилсан Жижиг, дунд үйлдвэр, үйлчилгээг дэмжих тухай хууль 2019 оны зургадугаар сарын 6-нд батлагдсан. Энэ хуулиар жилийн борлуулалтын орлогын тааз 1.5 тэрбум төгрөг байсныг 2.5 тэрбум болгосон. Ингэснээр орлогын таазын дунд байсан аж ахуйн нэгжүүд жижиг, дунд руу орж ирсэн нь тоо нэмэгдэх нэг шалтгаан болсон. Хоёрдугаарт, иргэдийн бизнес эрхлэх сонирхол нэмэгдсэн. Сүүлийн жилүүдэд бизнесийн орчныг сайн дэмжиж байна. Компаниудын тоо энэ жил өнгөрсөн жилийнхээс 20 гаруй мянгаар нэмэгдсэн нь маш том үзүүлэлт. Өөрөөр хэлбэл, тэр 20 гаруй мянган аж ахуйн нэгж зах зээлд гарч ирээд, үйл ажиллагаа явуулж, тодорхой хэмжээнд ашиг олж, хүмүүсийг цалинжуулаад явна гэдэг манай эдийн засаг сайжирсаны илрэл. Ажиллах хүчний хувьд ЖДҮ-ийн салбар хомсдолтой байгаа. Бид юуны өмнө, ЖДҮ-ийн салбарт зээл олголтыг шударга, шилэн, зөв болгож чадлаа гэж үзэж байна. Энэ жил төслийн сонгон шалгаруулалт шударга, зөв болж чадсан. Төслөө өгсөн аж ахуйн нэгжүүдийг сонгон шалгаруулах явцыг сонирхож байгаа хүмүүст бүтэн үзэх боломжоор хангасан юм. Ил тод, нээлттэй байсан учир оролцогч аж ахуйн нэгжүүд гомдолгүй, сэтгэл хангалуун байсан. Мэдээж зээлийн санхүүжилтийн хэмжээ хязгаартай. Энэ жил 47 тэрбум төгрөг улсын төсөвт суулгасан. Гэтэл 487 тэрбум төгрөгийн санхүүжилтийн хүсэлт ирсэн. Үнийн дүнгээр зээлийн эрэлтийн 10 хүрэхгүй хувийг л хангаж байна. Тэгэхээр 10 хүний нэг нь л шалгарсан гэсэн үг. Шалгараагүй үлдсэн ес нь мэдээж сэтгэл дундуур байх нь ойлгомжтой ч төслөө сайжруулаад ирэх жил сонгон шалгаруултад орох боломжтой. ►

► -Шалгаруулалтыг ил тод болгоход юу чухалчлан нөлөөлсөн бэ. Энэ сангаас УИХ-ын гишүүдийн авсан зээлтэй холбоотой юу?

-2018, 2019 оны төслийн сонгон шалгаруулалтыг харьцуулж асууж байх шиг байна. 2018 он 97 тэрбум төгрөгийг 212 аж ахуйн нэгжид олгосон. Энэ жил 47 тэрбумыг 467 аж ахуйн нэгжид олгосон. Зээлийн санхүүжилт хоёр дахин багассан атлаа хүртээмж нь 2.2 дахин нэмэгдсэн. Тэгэхээр хүртээмж нь нэмэгдсэн гэсэн үг. УИХ-ын гишүүдтэй холбогдсон асуудал хуулийн байгууллагуудад шалгагдаж байгаа учир миний хувьд тайлбар хийх боломжгүй. Тухайн үед УИХ-ын гишүүдтэй холбоотой зээл авсан аж ахуйн нэгжүүд бүгд зээлээ төлж барагдуулсан. Гэхдээ ийм зүйл зөвхөн 2018 онд болсон уу гэвэл үгүй байх. Өмнөх жилүүдэд бүр ч ноцтой асуудлууд байсан. Өдгөө муу хэлэгдээд байгаа Төсөл сонгон шалгаруулах хороо 2018 онд хуралдаад олонхын саналаар шийдвэрээ гаргасан. Гэтэл өмнөх жилүүдэд сайд өөрөө тушаал гаргаж, Төсөл сонгон шалгаруулах журамд өөрчлөлт оруулж, улмаар хагас орчим жилийн хугацаанд аж ахуйн нэгжүүдэд 12 тэрбум төгрөг олгосон байдаг. Ингээд олгосныхоо дараа сайд ахин тушаал гаргаад өмнөх тушаалаа цуцлан дахин хороогоор хэлэлцүүлдэг болгосон байх жишээтэй. Энэ нь 2014-2015 онд болсон зүйл. Харин Ч.Улаан 2019 оны нэгдүгээр сард ХХААХҮ-ийн сайдаар томилогдсоны дараа журмаа яаралтай шинэчлэх үүрэг өгсний дагуу хоёрдугаар сард яамны ТНБД-ын тушаал гарч ажлын хэсэг байгуулагдсан. Журмыг сайжруулах төсөл дээр гуравдугаар сарын 1-ээс дөрөвдүгээр сарын 1-ний хооронд иргэдээс санал авахаар цахимд байршуулсан. Үүнээс өмнө иргэдийн саналыг сонсох үүднээс хэд хэдэн удаагийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулсан. Нийтдээ 10 гаран мянган санал ирсэн байдаг. Маш олон санал ирсэн ч аль болох дэвшилттэй саналуудыг тусган журмаа боловсруулж сайдын тушаалаар батлуулсан. Харин өнгөрсөн зун батлагдсан шинэ хуулиар журам өөрчлөх эрхийг сайд биш Засгийн газар шилжүүлсэн. Энэ оны зээл сонгон шалгаруулах журмын тухайд өнгөрсөн тавдугаар сарын 9-ний өдөр журам хүчин төгөлдөр болсон. Журмаар төсөл сонгон шалгаруултыг 14 хоногийн өмнө зарлаж тавдугаар сарын сүүлээр материалууд хүлээн авч эхэлсэн бөгөөд 2760 аж ахуйн нэгж

төсөл ирүүлсэн.

-Шинэ журам өмнөхөөс ямар ялгаатай болсон бэ?

-Энэ жилийн төсөл сонгон шалгаруулалт хэд хэдэн давуу талтай болсон. Тухайлбал, бид ил тод, шилэн болгож чадсан гэж үзэж байгаа. Орон нутагт эрх шилжүүлсэн. Аймаг бүрт нэг тэрбум, Говьсүмбэрт 500 сая төгрөг хуваарилж, тухайн аймаг өөрийн газар нутагт хэрэгжих төсөлд зээл олгох ажлыг тэндээ зохион байгуулсан. Нийт 300 орчим аж ахуйн нэгж орон нутагт зээл авсан. Өөр нэг давуу тал нь зээлийн хүүг бууруулсан. Сангаас зээлээ шууд болон банкаар дамжуулан олгож байгаа. Банкаар дамжих зээл өнгөрсөн жилүүдэд найман хувийн хүүтэй байсныг 5.4-5.8 хувь болгосон. Ингэснээр аж ахуйн нэгжүүдэд очих дарамт тодорхой хэмжээгээр багассан гэсэн үг. Мөн даатгалын систем нэвтрүүлсэн. Зээлийн эргэн төлөлт сайн, муу байна гэж яригдаж байгаа энэ үед Сангаас зээл шууд авч байгаа аж ахуйн нэгжүүд заавал даатгалтай байх ёстой. Ямар нэг байгалийн давагдашгүй хүчин зүйл гарвал тухайн даатгалын байгууллага зээлтэй холбоотой эсрдэлийг хүлээн гэх мэт олон давуу тал бий болсон. Түүнчлэн олон улсын зээлийн аргачлалын дагуу онооны системээр үнэлгээ өгсөн. Сангаас шууд зээл олгох явц дөврөн үе шаттай болсон. Эхнийх нь бичиг баримтын бүрдэл бөгөөд энэ шалгуурыг хангасан төслийг сангийн мэргэжилтнүүд үзээд оноогоор үнэлсэн. 100 онооны 70-аас дээшхийг авсан нь дараагийн шатанд үлдэх юм. Үүний дараа цаасны төсөл шалгарахаас сэргийлэх зорилгоор төсөл ирүүлсэн бүх аж ахуйн нэгжийн үйлдвэртэй газар дээр нь танилцсан.

Эцэст нь сонгон шалгаруулах хорооны хурлаар шийдсэн. Журмын дагуу Төсөл сонгон шалгаруулах хороо долоон хүний бүрэлдэхүүнтэй бөгөөд төрийн байгууллагын гурав, ТББ-ын дөрвөн төлөөлөл орсноор анх удаа олонхын хяналт давамгайлсан. ТББ-ын төлөөллийг сүүлийн гурван жил ЖДҮ эрхлэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулсан, орон нутагт салбартай зэргийг харгалзан МҮХАҮТ, Баялаг бүтээгчдийг дэмжих холбоо, Үндэсний ►

ЖДҮ-ийг хөгжүүлэх
санг 2030 он хүртэл
санхүүгээр дэмжвэл бие
даасан сан болно

► аж үйлдвэрийн зөвлөл, Төслийн удирдлагын хүрээлэнг шалгаруулсан. Тэд төрийн зээл олгохдоо ямар алдаа дутагдал байгааг, үнэхээр шударга явагдаж буй эсэхийг харсан.

-Зээл Сангаас яг хэдэн хувийн хүүтэй гарч байгаа вэ?

-Энэ жил Сангаас гарч буй зээл гурван хувийн хүүтэй, даатгалын нэг хувийн хүү нэмэгдэж дөрвөн хувийн хүүтэй гарч байна. Банкаар дамжсан нь 5.4-5.8 хувийн хүүтэй гарч байгаа. Банкуудад бид мөн сонгон шалгаруулалт хийж, шаардлага тавьснаар энэ жил ХААН, Хас, Төрийн банк зээл олгохоор болсон. Ирэх жил банкны тоо нэмэгдэх байх.

-Сангийн нийт хөрөнгө хэд байгаа вэ. Хэзээнээс эхэлж, ямар үе шаттай, хичнээн тэрбум төгрөг хуваарилж авсан, үүний эргэн төлөлтийг хэрхэн хийж байгаа талаар мэдээлэл өгнө үү?

-2009-2018 онд 640 гаруй тэрбум төгрөгийн эх үүсвэр бүрдүүлсэн. Улсын төсөв, Засгийн газрын болон Хөгжлийн банкны бондоос 438 тэрбумын санхүүжилт авсан бөгөөд үүний 290 тэрбум нь Засгийн газрын бондын эх үүсвэр. Үүнээс 2018 оны сүүлийн байдлаар 315 тэрбумыг эргэн төлөөд байна. Мөн Сангийн яаманд 99 тэрбум төгрөг, Хөгжлийн банкинд 20 гаруй тэрбум төгрөгийн өглөгтэй байгаа. Үүнээс энэ жил 50-иад тэрбумыг нь барагдуулсан. Үлдсэнийг нь 2023 он хүртэл төлөхөөр хуваарь гаргасан.

-Зээл авсан атлаа эргэн төлөлт огт хийгээгүй компаниуд байна. Хэр хэмжээний авлагатай байгаа вэ?

-Зээлийн үлдэгдэл 2018 оны эцсийн байдлаар 292 тэрбум төгрөг бий. Үүн дээр энэ жилийн 47 тэрбум нэмэгдэнэ. Өнгөрсөн хугацаанд гарсан тухайлбал, УИХ-ын гишүүдтэй холбоотой зээлүүдийн эргэн төлөлт бол хийгдсэн. Үүнээс гадна зээлээ төлөөгүй аж ахуйн нэгжүүдтэй уулзаж, эргэн төлүүлэх арга хэмжээ аваад явж байна. Заримынх нь асуудлаар хууль хүчний байгууллагад хандсан. Шүүхийн шийдвэрээр зээлийн эргэн төлөлтөө барагдуулаад явж буй аж ахуйн нэгжүүд ч байна. Сүүлийн үед эргэн төлөлт сайжирсан.

-Өнгөрсөн зургадугаар сард батлагдсан хуульд бодлогын ямар өөрчлөлтүүд орсон бэ. ЖДҮ эрхлэгчдийг томруулах, цаашлаад ЖДҮ-ийг хариуцсан тусдаа агентлагтай болох зохицуулалтуудад дэлгэрэнгүй тайлбар өгнө үү?

-Сайн хууль болсон. Өмнө нь ЖДҮ эрхлэгчийг нарийвчилж тодорхойлоогүйгээс харилцан адилгүй үйлдвэрлэл эрхлэгчдэд яг нэг ижил бодлого хэрэгжиж, тэр хэрээр үр дүн ч багатай байсан. Тиймээс хуульд бичил, жижиг, дунд гэж тусад нь тодорхойлж, ялгамжтай бодлого явуулахаар болсон. Өмнө нь иргэн, компанийн аль аль нь ЖДҮ эрхлэгч байсан бол шинэ хуулиар иргэн бол өрхийн үйлдвэрлэгч байх ба хэрэв татвар төлж, хоёр хүн цалинжуулж, НДШ төлбөл ЖДҮ эрхлэгч болно. Ингэснээр нэг төслөөр 2-3 сангаас давхардуулж зээл авдаг байсан цоорхойг хааж, төрийн байгууллагуудын уялдааг хангаж байгаа юм. Харин өрхийн хөдөлмөр эрхлэгч нь Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сангаас 20 хүртэлх сая төгрөгийн зээл авч, ХНХЯ бодлогыг нь хариуцна. Харин ААН байгуулсан бол ЖДҮ эрхлэгч болж, 20 сая төгрөгөөс дээш хэмжээтэй зээл авна.

Мөн ЖДҮ-ийн агентлаг байгуулах асуудлыг шинэ хуульд оруулсан. Өмнө нь ЖДҮ-ийн газар гэж байсан бөгөөд 2008-2012 онд сайн ажилласан гэж ЖДҮ эрхлэгчид үздэг. Уг газрыг татан буулгаж хэд хэдэн яаманд тархаснаар бодлогын уялдаа холбоо алдагдсан. Харин одоо нэг газраа бодлого нь төвлөрвөл салбар хөгжинө гэж үзэж байгаа юм. Улмаар хариуцах эзэнтэй болно. Энэ салбарт төрийн дэмжлэг маш их хэрэгтэй байдаг нь их ашиг олохоос илүү ажлын байр маш олноор бий болгодогтой холбоотой. ЖДҮ ядуурлыг бууруулахад чухал оролцоотой салбар. Жишээ нь, БНСУ ЖДҮ-ийн яамтай. Бидэнд ийм жишээ хангалттай байхад сайн жишгийг нутагшуулаад явах хэрэгтэй.

-Агентлаг болох бэлтгэл ажлын явц хэр байгаа вэ?

-Хуулиар бол 2020 оны нэгдүгээр сарын 1-ээс агентлаг болох ёстой. УИХ, Засгийн газрын тогтоол гарсан. Гэвч ачаалал ихтэй байгаагаас энэ ажилд төдийлөн ахиц гаргаж амжихгүй байна. Ямартаа ч шинэ оны наана бүтэц, бүрэлдэхүүн зэрэгт шийдвэрээ гаргуулах байх. ►

Энэ жил Сангаас гарч буй зээл гурван хувийн хүүтэй, даатгалын нэг хувийн хүү нэмэгдэж дөрвөн хувийн хүүтэй гарч байна.

► **-Хуульд орсон бусад шинэчлэлээс дурдахгүй юу?**

-ЖДҮ эрхлэгч бүрт сангаас зээл өгөх боломжгүй тул бүтээгдэхүүнээ экспортод гаргасан дунд үйлдвэрлэл эрхлэгчдэд банкны зээлийнх нь тав хүртэлх хувийг сангаас олгох зэрэг шинэлэг зохицуулалтууд бий. Өмнө хэлсэнчлэн, төрийн болон төрийн бус байгууллагуудын эрх, үүргийг тодорхой болгосон.

-Хоршооны шинэчилсэн хууль ид хэлэлцэгдэж байна. Энэ хууль ямар асуудлыг шийдэх боломжтой вэ?

-НҮБ-аас ядуурлыг бууруулах, хамтарч нийгэм, эдийн засаг, соёлын хэрэгцээг хангах нь маш чухал гэж буй. Үүнийг шийдэх ганц бүтэц нь хоршоо. НҮБ-ын Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлалын 17 зорилтыг биелүүлэхэд хоршоодын үүрэг маш чухал. Гэтэл манайд энэ талын ойлголт муу байна. Монголчууд хоршиж үзсэн үү гэвэл тийм. Систем нь ч сайн явж байсан. Томоохон үйлдвэрүүд ч байлаа. Харамсалтай нь, 1990-ээд онд бий болсон байсан маш том потенциалаа үгүй хийсэн тухайн үеийн алдааг одоо бид засах гээд явж байна. Социализмын үе шиг төлөвлөгөө, норм биелүүл гэхгүй ч гэлээ хоршооны бодлого явуулах зорилгоор Хоршооны тухай хуулийг УИХ-д өргөн барьсан. Үүнийг дагалдан хоршоог хөгжүүлэх нийгмийн хэмжээний хөтөлбөр Засгийн газраар батлагдсан. Тодруулбал, нэг сумыг нэг хоршоо болгох зорилготой. Мэдээж нэг сумыг хүчээр нэгтгэхгүй бөгөөд нэн түрүүнд эдийн засгийн үр ашгийг нь ойлгуулна. Тухайлбал, сумын таван айл тавуулаа сүүгээ зөөж байснаас сүүгээ нийлүүлж хоршоондоо өгснөөр зах зээлд бүтээгдэхүүнээ зардал багатай нийлүүлэх боломж бүрдэнэ. Арьс, шир, ноос, ноолуурын салбарт мөн ийм бүтэц нэвтрүүлэх ба түүхий эдийг үйлдвэрүүд Хөдөө аж ахуйн биржээр дамжуулан авдаг болно гэсэн үг. Улмаар илүү гарч буй түүхий эдээ гадаад зах зээл рүү нийлүүлдэг болох юм. Бидэнд маш их потенциал байна. Харамсалтай нь, үүнийг бүтэц болгож зохион байгуулаад ашиглаж чадахгүй байна. Австрали хонины арьсыг элдээд 100 доллараар зарж байхад манайд 500, 1000 төгрөгөөр зарахдаа зараад, хаяхдаа хаяж байна. Тэгэхээр систем бий болгож байж тэр хаягдаад байгаа түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг ашиглаж эхлэнэ. Монголчууд жилд 20 орчим

сая ширхэг арьс, нэхий бэлтгэж байгаа ч гадаад зах зээлд гаргаж чаддаггүй. Үйлдвэрүүд бүрэн хүчин чадлаараа ажиллахад 10 орчим саяыг нь дотооддоо боловсруулж чадна гэсэн тооцоо байдаг. Тэгвэл үлдэж буй 10 саяыг нь хог хаягдал болгож байгаль орчноо ч бохирдуулаад байх юм уу эсвэл зөв зохион байгуулалтад оруулж эдийн засгийн эргэлтэд оруулах уу? Манайд нүүрснээс өөр доллар оруулж ирэх салбар алга гэж хүн болгон ярьдаг. Гэтэл Хөдөө аж ахуйн биржээрээ дамжуулаад Бохагийн бирж дээр арьс, нэхийгээ зарахад л валют татах маш их боломж байна.

Нөгөөтэйгүүр, хоршоо жилийн эцсээр ашгаа гишүүддээ хуваарилна. Энэ нь малчдад нэмэлт орлоготой болох боломж олгоно. Мөн банкинд хоршооныхоо өмчийг байршуулж зээл авч болно. Ийм системийг шинэ хуульд оруулахаар ярьсан.

-Хоршооны санхүүжилтийг хэрхэн шийдэж байгаа вэ?

-Санхүүжилт бол мэдээж нэлээдгүй хэрэгтэй. Улсын эдийн засаг нэг үеэ бодвол сайжирсан. Сангийн яам зөв бодлого явуулж төсвийн алдагдлыг буурууллаа, санхүүгийн сахилга бат сайжирсан. Гэхдээ төсвөөс хуувирлах мөнгө хэмжээ, хязгаартай байгаа учраас боломжгүй байна. Жил бүр бид хоршооны салбарт мөнгө хуувирлах санал явуулдаг ч саналаа бас бүрэн ойлгуулж чадахгүй байна уу, дэмжлэг авч чадахгүй байна. Хоршооны тухай хууль УИХ дээр хэлэлцэгдээд ирэхээр гишүүд, Сангийн яамныхан ойлголттой болох байх. Бидний төсөөллөөр нэг сумд загвар хоршоо байгуулахад 200-300 сая орчим төгрөг хүрэлцээтэй байх болов уу.

-Засгийн газрын тусгай сангийн хуулиар улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын 10-аас багагүй хувийг 2030 оны нэгдүгээр сарын 1 хүртэл ЖДҮ хөгжүүлэх санд хуваарилах зохицуулалт байсныг хүчингүй болгочихлоо. Одоо ЖДҮ-ийн сан зөвхөн зээлийн эргэн төлөлтөөс санхүүжинэ гэсэн үг үү?

-Энэ зохицуулалтыг эргээд сэргээж, төсвийн хөрөнгө оруулалтын 10 хүртэлх хувийг олгох ёстой. Үнэхээр Монгол Улсын нийт ажиллах

НҮБ-аас ядуурлыг бууруулах, хамтарч нийгэм, эдийн засаг, соёлын хэрэгцээг хангах нь маш чухал гэж буй. Үүнийг шийдэх ганц бүтэц нь хоршоо.

► хүчний 70-80 хувийг эзэлж байгаа энэ салбарт өмнөх жилүүдийн алдаа, дутагдлаас болоод мөнгө, санхүүжилт олгохгүй байна гэдэг бол хэт нэг талыг барьсан бодлого. 2030 он хүртэл 10 хувь гэж тодорхойлсон мөнгөө олгоод явбал энэ сан цаашид хэнээс ч хараат бусаар үйл ажиллагаагаа явуулж, ЖДҮ эрхлэгчдэд хүссэн зээлийг нь өгөх боломжтой том сан болно. Ингэснээр цаашид ЖДҮ-ийг төр зөвхөн бодлогоор дэмжихэд хангалттай хөгжих боломж харагдаж байна. Бид зээл олголтоо сайжруулчихсан шүү дээ. Тиймээс өнөөдөр дараагийн шатны асуудал болох

Хуулиар бол 2020 оны нэгдүгээр сарын 1-ээс агентлаг болох ёстой. УИХ, Засгийн газрын тогтоол гарсан. Гэвч ачаалал ихтэй байгаагаас энэ ажилд төдийлөн ахиц гаргаж амжихгүй байна.

ажиллах хүчний талаар ярьж байна. Мөн борлуулалтыг нь дэмжиж өгөхийг хүсэж байна. Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны чиглэлд “Мэргэжилтэй ажилтан” хөтөлбөрийг боловсруулан, батлуулж хэрэгжүүлнэ гэсэн зорилт тавьсан. Хэрэгжүүлэх ажлын хэсгийг миний ахлан ажиллаж байна. Уг хөтөлбөр зөвхөн ЖДҮ эрхлэгчид гэхгүй үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэгчдийг хамруулж буй

хөтөлбөр.

-Хүний нөөцийн асуудал дээр ЖДҮ эрхлэгчид боловсон хүчний сан үүсгэх шийдэл хэлж буй. Та бүхэн ямар шийдэл санал болгож байгаа вэ?

-Холбогдох сургуулиуд, МСҮТ-д мэргэжилтэн бэлтгэх хэвээрээ. Гэхдээ энэ хэт их хөрөнгө мөнгө, цаг хугацаа шаардсан ажил. Өнөөдөр бидэнд нэг талд ажилгүй иргэдийн маш том арми бий болсон байгаа нь тулгамдаж буй асуудал. Нөгөө талд, ажиллах хүчний хомсдолд орсон үйлдвэрүүд олон байна. Тэгэхээр энэ хоёрыг маш богино хугацаанд яаж оновчтой холбоход бодлого барих ёстой. Миний харж байгаагаар Герман, Солонгос тэргүүтэй орнуудын сайн туршлагыг авч нутагшуулах хэрэгтэй.

-ЖДҮ-ийн хөгжилд кластерийн систем нэвтрүүлэх бодлого хэрхэн хэрэгжиж байгаа вэ?

-Монголчуудын менталитэт нүүдэлчин соёлтойгоо холбоотойгоор тархай, бутархай, нэгдэж, хоршиж чаддаггүй зүйл ажиглагддаг. Кластер гэдгийг үгчилбэл бөөгнөрөл гэсэн утгатай. Өөрөөр хэлбэл, нэг төрлийн үйл ажиллагаа явуулдаг үйлдвэрүүд нэгдэж, түүнд нь төр нэгдсэн бодлого баримтална гэсэн үг. Монголд кластерийн ойлголт харьцангуй шинэ. Энэ чиглэлд анхдагч буюу боломжийн явж байгаа салбар бол зөгийн аж ахуй. Ямар хэлбэрийн кластерийг дэмжих талаар журам боловсруулж байна. Мөн олон улсын энэхүү сайн туршлагыг хэрхэн “монголчлох” вэ гэдгийг бодож байна. Гэтэл яг тэр зөгийн бал үйлдвэрлэгчид дээр нэг алдаа гарсан. Тэр нь юу байсан гэхээр тэр 20 үйлдвэрлэл эрхлэгчээс нэг нь шалгуурт тэнцэхгүй бол 20-уулаа унах эрсдэл үүсэж байгаа юм. Тэгэхээр кластер хэлбэрээр явах бус тусдаа зээл хүсэх хэрэгтэй болсон. Ингээд зарим нь шалгараад зээл авсан.

Нэмж хэлэхэд, ахуйн үйлчилгээний салбар сүүлийн үед бүр хаягдсан. Хүмүүс ямар ч ойлголтгүй болсон. Гэхдээ хаягдсан энэ салбарт хэрэгжүүлэх хөтөлбөртэй боллоо. Ахуйн үйлчилгээний хөтөлбөрийг боловсруулаад Засгийн газрын хуралдаанаар оруулсан. Хэд хэдэн сайд ялангуяа, Ерөхий сайд нэлээн чиглэл өгсөн. Иймд Ахуйн үйлчилгээний хөтөлбөрөө дахин боловсруулаад энэ онд багтаан батлуулахаар ажиллаж байна. Гол зорилго нь орон нутагт байгаа иргэд наад захын ахуйн үйлчилгээ авч чадахгүй байна. Тодруулбал, халуун усны газаргүй сумд олон байна. Сургуулийн хүүхдүүд усанд орох газаргүй байх жишээтэй. Нөгөө талдаа аялал жуулчлалын салбар орон нутгаас мөнгө босгож байна. Орон нутагт жуулчид зорчиход ч бие засах болон усанд орох газар тулгамддаг. Үүнийг нэн түрүүнд шийдвэл ядаж сум болгон халуун устай болох боломж байна. Үүнийг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд хийхийг зорьж байна. Бүгдийг төр хийнэ гэж байхгүй. Тэгэхээр хувийн байгууллага хийж байвал төр яаж дэмжих вэ, харин хувийн хэвшилдээ ашиггүй байвал төр ямар хэлбэрээр дэмжих нь зохистой зэргийг тодорхойлсон бодлого бий болох гэж байгаа юм. ■

ТАНЫ БИЗНЕСИЙН ҮНЭНЧ ХАМТРАГЧ

Canon Pixma G3010

ХАМГИЙН ӨРТӨГ БАГАТАЙ ХЭВЛЭЛ

+УРАМШУУЛАЛ

Худалдан
авалт бүрт
нэмэлтээр багц
хор бэлэглэнэ.

ЖДҮ

ЖДҮ сан ЗӨВХӨН ЗЭЭЛ БИШ ...

ЖДҮ сан бизнес эрхлэгчдийг мөнгөн хөрөнгөөр бус оюун, мэдлэгийн хөрөнгө оруулалтаад дэмжинэ

УИХ-аас Жижиг, дунд үйлдвэрлэл, үйлчилгээг дэмжих тухай хуулийг батлаад таван сар болж байна. Ажилгүйдэл, ядуурал нийгмийн асуудал хэвээр байгаа, зарим тооцоогоор ихэссэн өнөөгийн нөхцөлд уг хууль нь жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдийг дэмжих бодлогыг илүү бодит болгож амьдралд ойртуулах нэг алхам гэж үзэж болно. Мөн бизнесийн ертөнцөд өрнөж буй өөрчлөлт, цаг үеийн шаардлагыг тусгасан заалтууд шингэж орсон.

Сүүлийн жилүүдэд гарааны компани, энтрепренер, бичил бизнес эрхлэгч гэх мэт ойлголтууд шинээр бий болж "ЖДҮ эрхлэгч гэж хэн бэ?" гэдэг нь тоо, хэлбэр, чанарын хувьд өөрчлөгдсөн. Хуучин хууль ойлголтыг цэгцлэх талд шаардлага хангахгүй байсан бол шинэчилсэн хуулиар бичил, жижиг, дунд бизнес эрхлэгчийг ажилтны тоо, борлуулалтын орлогын үүднээс цэгцэлж өгчээ. Тодруулбал, та 10 хүртэл ажилтантай бол бичил, 10-50 бол жижиг, 50-200 бол дунд үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэгч болно. Борлуулалтын орлогын хувьд 300 саяас 2.5 тэрбум хүртэл орлоготой компаниудад энэ хууль үйлчилнэ.

УИХ-ын гишүүдийн ЖДҮ сантай холбогдсон дуулианы дараа энэ сангийн зээлийн үр өгөөжийг яаж оновчтой болгох вэ, төр жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдээ бодитой дэмжих чадамжтай юу гэдэг асуулт хурцаар тавигдсан. Тиймээс уг хуулинд төр ямар хэлбэрээр дэмжих тухай заалтууд оржээ.

Тодруулбал, ААН-үүдэд кластераар, бүсчилсэн хэлбэрээр хөгжих боломжийг бий болгоно гэжээ.

ЖДҮ сан бизнес эрхлэгчдийг мөнгөн хөрөнгөнөөс гадна оюун, мэдлэгийн хөрөнгө оруулалт хийх чиглэлд нэлээд анхаарч ажиллана

Эхлээд кластерыг авч үзье. Үнээний фермийн төсөлтэй иргэн, сүү боловсруулах цехийн төсөлтэй хоёр иргэнд төсөл нь хэдийгээр сайн байсан ч тус тусад нь зээлийн төсөл өгвөл үр дүнтэй багатай. Харин тэд хэрхэн сүү нийлүүлж, сүүн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх тухай тохиролцон хамтдаа төсөл бичвэл кластер болж төслийн

үр ашиг, хэрэгжих магадлал тэр хэрээр дээшилнэ. Сүүг нь зөөх тээврийн компанийн гуравдагч хүнийг ч энэ кластерт татан оролцуулж болно. ►

► Энэ мэтээр ямар нэгэн эцсийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ бий болох шат дамжлага бүр хариуцах эзэнтэй, бүгдээрээ хамтарсан байдлаар зээл авбал өрсөлдөх чадвартай, нэмүү өртгийн бөх бат сүлжээ бүхий бизнес болж босно.

Хэрэв кластерууд бүрэлдээд бодитоор ажиллаад эхэлвэл зах зээлд төрөлжилт явагдана. Үнээний фермийн эзэн зөвхөн сүү нийлүүлэлтдээ анхаарснаар үнээгээ олон болгоход хөрөнгө, цаг хугацаагаа зарж чадна. Боловсруулах цехийн эзэн технологио сайжруулах, бүтээмжээ дээшлүүлэхэд анхаарна. Ингэснээр фермийн эзэн улам олон үнээтэй болж, цехийн эзэн цехээ үйлдвэр болгож, илүү олон дэлгүүрт бүтээгдэхүүнээ борлуулах болно. Сүүг нь зөөдөг тээврийн компанийн эзний ашиг орлого нэмэгдсэнээр бизнесээ улам тэлж бусад үйлдвэрийн сүүг зөөх хүчин чадалтай болно.

Энэхүү хуулинд орсон өөр нэг чухал зүйл бол ЖДҮ эрхлэгчдийг төрийн худалдан авалтаар дэмжих. Учир нь Монгол шиг жижиг зах зээлд “Хэнд борлуулах вэ?” гэдэг асуулт “Хичнээн хэмжээний зээл авах вэ?” гэдгээсээ чухал. Төрийн худалдан авалт гэдэг бол баталгаатай худалдан авалт. Баталгаатай худалдан авагч байнаа гэдэг зээлийн хөрөнгөөр бий болсон бүтээгдэхүүн мөнгө олж чадна гэсэн үг. Энэ заалтыг хэрэгжүүлэхийн тулд Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулна. Хэрэв энэ заалт амжилттай хэрэгжвэл төрийн худалдан авалтыг тойрсон импортын бүтээгдэхүүн голлосон шахааны нийлүүлэлтийн орон зай хумигдаж, жижиг, дунд бизнес эрхлэгчид болон үндэсний бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний борлуулалтын орон зай тэлнэ.

Монгол Улсад 2007 онд Жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих тухай хууль батлагдсанаас хойш энэ талаарх төрийн бодлого голдуу зээл олгоход анхаарч ирсэн. Гэвч жижиг, дунд бизнесийг дэмжихэд зөвхөн зээл өгөх, хүүг нь багасгах, батлан даах, тоног төхөөрөмжийг татвараас чөлөөлөх нь хангалтгүй гэдэг нь

Шинэчилсэн журмаар
олгосон эхний зээлийн
хэмжээ өмнөх жилээс
хоёр дахин бага буюу
47 тэрбум байсан ч
хүртээмж нь хоёр дахин
нэмэгдэж 467 иргэн,
ААН-д зээл олгогджээ.

тодорхой болов. Тиймээс шинэчилсэн хуульд санхүүгийн бус замаар хэрхэн дэмжих талаар дэлгэрэнгүй тусгаж өгчээ. Орчин үед бизнес эрхлэгчдэд мөнгөнөөс дутуугүй үнэтэй зүйл нь зах зээлийн мэдээлэл болсон учраас жижиг, дунд үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэгчийн хүний нөөцийг чадавхижуулах, бизнесийн зөвлөх үйлчилгээгээр хангах, бүтээгдэхүүн хөгжүүлэлтийн судалгаагаар дэмжих, шинэ техник, технологи нэвтрүүлэх зэрэгт нь туслах талаар хуульд тусгасан байна. Өөрөөр хэлбэл, ЖДҮ сан бизнес эрхлэгчдийг мөнгөн хөрөнгөнөөс гадна оюун, мэдлэгийн хөрөнгө оруулалт хийх чиглэлд нэлээд анхаарч ажиллах хууль батлагдсан гэж дээрх хуулийг санаачлагчид үзэж байна.

Түүнчлэн шинэчилсэн хуулиар ЖДҮ сангийн үйл ажиллагааг илүү нээлттэй, ил тод болгох эрх зүйн боломж бий болсон аж. Тухайлбал, технологийн ач холбогдол өсөн нэмэгдэж буй цаг үеийн шаардлагыг дагаад наад зах нь жижиг, дунд үйлдвэр, үйлчилгээ эрхлэгчийг цахимаар бүртгэх, цаашлаад мэдээллийн нэгдсэн сан бий болгоно. ЖДҮ-ийн талаар нээлттэй мэдээллийн сан бий болвол энэ санг тойрсон дуулиан гарах үндэсгүй болно.

2019 онд ЖДҮ сангаас зээл олгох журмыг баталсан нь ч сангийн үйл ажиллагааг илүү либерал хэв шинжтэй, шударга болгоход чиглэсэн аж. Жижиг, дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх сангийн дарга Б.Батцэцэгийн ярьснаар шинэчилсэн журмаар олгосон эхний зээлийн хэмжээ өмнөхөөс хоёр дахин бага буюу 47 тэрбум байсан ч хүртээмж нь хоёр дахин нэмэгдэж 467 иргэн, ААН-д зээл олгогджээ. Түүний онцолсноор сангийн үйл ажиллагаа зээл өгчихөөд эргэн төлөлтөө нэхээд суухдаа гол нь биш зээлдэгчтэйгээ үргэлж хамтран ажиллахад чиглэнэ.

Үүнээс гадна, өөр нэгэн авууштай зүйл бол жил бүрийн улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын 10 хувиас доошгүй хэмжээний мөнгөн хөрөнгийг Жижиг, дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх санд төвлөрүүлж, жижиг, дунд үйлдвэрийг дэмжих зориулалтаар зарцуулахаар Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хуульд тусгасан явдал юм. Энэ нь жижиг, дунд үйлдвэрийг дэмжихэд төрийн зүгээс эргэлтийн шинжтэй бодлого хэрэгжүүлж эхэлсний илрэл юм. ■

Уул уурхай

Хариуцлагыг хэн хүлээх вэ?

Монгол Улсын төсвийн орлогын дийлэнх хувийг бүрдүүлдэг эрдэс баялгийн салбартай холбоотой асуудлууд орж ирж буй ашгаасаа ч их гэлтэй. Засгийн газрын тогтворгүй байдал, улс төрчдийн тоглолт, эцэс төгсгөлгүй маргаан хөрөнгө оруулагчдын итгэлийг бууруулж, улмаар эдийн засагт сөргөөр нөлөөлж буй. Ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр (АМНАТ), Дубайн гэрээг “цуцалсан” гэх мэдэгдэл

гээд асуудлууд дараагийн маргах шалтгаан болсоор. Уналт, өсөлтөөс нь улсын эдийн засаг шууд шалтгаалдаг уул уурхайн салбарт өрнөсөн сүүлийн үеийн үйл явдлууд ямар үр дүнд хүргэх бол?

АМНАТ-ийг хэн, ямар хувь хэмжээгээр төлөх нь тодорхойгүй болгосон бөгөөд ингэснээр ирэх оны төсөвт тус төлбөрөөс орох 1.3 их наяд төгрөг тасалдах эрсдэл бий болж буй.

давхардуулан авч байна гэх үндэслэлээр 2019 оны аравдугаар сарын 30-ны өдөр тус хуулийн холбогдох заалтуудыг хүчингүй болгосон. Энэ нь нэг ёсондоо АМНАТ-ийг хэн, ямар хувь хэмжээгээр

төлөх нь тодорхойгүй болгосон бөгөөд ингэснээр ирэх оны төсөвт тус төлбөрөөс орох 1.3 их наяд төгрөг тасалдах эрсдэл бий болж буйг Сангийн сайд Ч.Хүрэлбаатар дурдаж арваннэгдүгээр сар гарснаар АМНАТ төлөгдөөгүйг онцоллоо. Тоо дурдвал, энэ оны эхний есөн сарын байдлаар АМНАТ-өөс 1.2 их наяд төвлөрөөд байгаа бөгөөд тус төлбөрийг тэглэснээр Монгол Улс өдөр бүр гурван сая ам.доллар алдаж байна гэсэн тооцоо гарчээ. Харин Уул уурхай, хүнд үйлдвэрлэлийн сайд Д.Сумъяабазар одоогийн байдлаар төсөв тасалдах нөхцөл бүрдээгүй, энэ асуудлыг улс төржүүлэх эсвэл хоёр хүний маргаан болгох шаардлага байхгүй гэв. Холбогдох хуулийн заалтуудыг хүчингүй болгосон асуудлыг Эдийн засгийн байнгын хороогоор хэлэлцэх байсан ч дээрх хоёр яамнаас өөр саналууд ирсэн болохыг тус хорооны дарга Ж.Ганбаатар мэдэгдсэн. Тодруулбал, Сангийн яам төсвийн орлогоо гүйцээж авна гэсэн бол УУХҮЯ-наас Аздийн засгийн чөлөөт байдлыг боомилсон, улсын өрсөлдөх чадварыг бууруулж байна гэсэн байр суурьтай байгаа аж. Хуулийн төслийг УИХ-ын чуулганаар хэлэлцсэн ч шийдвэрт хүрэлгүй хойшлуулсан нь тодорхойгүй байдлыг нэмэгдүүлж буй. АМНАТ-ийг тэглэх шийдвэрийг уул уурхайн компаниуд татвараас чөлөөлөгдөх, зайлхийх зорилготой гэх хардлага бий болсонд Монголын уул уурхайн үндэсний ассоциаци няцаалт хийж тус холбооны гишүүн байгууллагууд АМНАТ-ийг төлсөөр ирсэн, төлсөөр байх болно гэдгээ мэдэгдсэн. Хэдий ингэж мэдэгдсэн боловч Ашигт малтмалын тухай хуулийн 47.1 заалтыг хүчингүй болгосноор АМНАТ төлөхгүй байх нөхцөл бүрдээд байгаа тул хууль зөрчсөн асуудал болохгүй. Уг асуудлаас үүдэх эрсдэлийг мэдсээр байж энэ хэвээр нь үлдээхгүй нь лавтай ч энэ хугацаанд алдагдсан орлогыг хэн нөхөх вэ?

Төсөв тасалдах уу?

Ашигт малтмалын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгад АМНАТ-ийг хүдэр, баяжмал, бүтээгдэхүүнд

Зогсоно, зогсохгүй

Оюутолгойн гэрээг анх байгуулснаас хойш улсын төсөвт 2.5 их наяд төгрөгийн татвар оруулсан байна. МУИС-ийн Эдийн засгийн хүрээлэнгээс хийсэн судалгаанд уг төсөл 2010-2017 онд хэрэгжээгүй тохиолдолд найман жилийн дунджаар татварын орлого 37 хувиар бага байхаар байжээ. Үүнийг өндөр татвар төлж эхэлсэн 2013 оноос тооцож үзвэл 2017

► он хүртэлх таван жилийн хугацаанд татварын орлого дунджаар 55 хувиар бага байхаар байв. Татвараас гадна экспортын өсөлт, бий болгосон ажлын байрны тоо, үндэсний компаниудтай хийсэн худалдаа, орон нутгийн хөгжилд оруулсан хувь нэмэр гээд тус төслийн үр өгөөжийг батлах олон зүйл бий. Гэвч арваннэгдүгээр сарын 18-нд Нийслэлийн захиргааны хэргийн Анхан шатны шүүх Оюутолгойн далд уурхайн санхүүжилтийн төлөвлөгөө буюу “Дубайн гэрээ”-г байгуулахтай холбоотой Ч.Сайханбилэгийн Засгийн газрын дөрвөн захирамжийг хүчингүй болгох шийдвэр гаргасан. Үүнтэй холбоотойгоор тус гэрээг цуцлана, цуцлахгүй гэх хоёр талд хуваагдав. Энэ талаар Оюутолгойн ажлын хэсгээс Дубайн гэрээг сайжруулах ёстой, хоёр талаас ширээний ард сууж хэлэлцэх хэрэгтэй гэсэн дүгнэлтийг гаргаад байгаа бол УИХ-ын зарим гишүүд тус гэрээг Монголд Улсад ямар ч ашиггүй гэрээ болсон гэх үндэслэлээр цуцлах хэрэгтэй гэсэн байр суурь дээр бат зогсож буй. Харин энэ талаар "Туркойз Хилл Ресурс" компани хийсэн мэдэгдэлдээ Дубайн гэрээ, түүнчлэн Оюутолгойн бусад суурь гэрээнүүдийг хууль бус гэсэн асуудлыг үндэслэлгүй болохыг батална хэмээжээ.

Оюутолгойн гүний уурхайн бүтээн байгуулалтад 2016 оноос хойш нийт 3.2 тэрбум ам.доллар зарцуулсан бол энэ оны гуравдугаар улирлын тайланд дурдсанаар нийт 296.8 сая ам.доллар зарцуулжээ. Нийт 5.3 тэрбум ам.долларын хөрөнгө оруулалт шаардлагатай энэхүү гүний уурхайн төслийн санхүүжилтийн 4.4 тэрбум ам.долларыг нь олон улсын банк санхүүгийн байгууллагуудаас бүрдүүлжээ. Улс төрийн, цаашлаад, шүүхийн түвшинд энэхүү гэрээг буруутгасан байр суурь илэрхийлсээр байх нь гадаадын хөрөнгө оруулагчдад сөрөг дохио өгөхөөс гадна ОУВС-ийн өмнө хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй тооцогдоно хэмээн ХЗДХ-ийн сайд Ц.Нямдорж байр сууриа илэрхийлжээ. Бүтээн байгуулалт нь эхлээд талдаа орчихсон төслийг цуцлах нь өгөөжөө хүртэж чадахгүйд, дахин гадаадын хөрөнгө оруулалт татаж чадахгүй байдалд хүргэж Монголд бүр ч ашиггүй тусах нь тодорхой. Иймд энэ асуудлыг ирэх сонгуулийн тоглолтын сэдэв болгохгүй ул суурьтай хандаж шийдэх нь эцэстээ бүгдэд ашигтай.

15 жилийн үр дүн

Уул уурхайн салбарт сүүлийн хугацаанд болсон чухал үйл явдлуудын нэг Швейцарийн хөгжлийн агентлагийн буцалтгүй тусламжаар хэрэгжсэн Тогтвортой бичил уурхай төслийн хаалт байв. 2005 оноос хойш хэрэгжсэн уг төслийн үр дүнд Монгол Улсад бичил уурхайн эрх зүйн орчин бүрдэж, мөнгөн усгүйгээр алт боловсруулах технологи нэвтрүүлж, бичил уурхай эрхлэгчид орон нутгийн зохион байгуулалтад орсон бөгөөд гар аргаар нөхөн сэргээлт хийх боломжтой болсон. Уг төслийг Монголд төдийгүй олон улсад амжилттай хэрэгжсэн төслүүдийн нэг болсныг Швейцарын холбооны улсаас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд Бернардино Регаццони онцолсон юм. Албан ёсоор зохион байгуулалтад орсон бичил уурхайчид жилийн дундаж орлогоо сүүлийн таван жилд 40 хувь нэмэгдүүлж чадсан бөгөөд 2019 оны байдлаар бичил уурхайчдын жилийн дундаж орлого 9.6 сая төгрөгт хүржээ. Баянхонгор, Дархан-Уул аймагт нэг цэгийн үйлчилгээний төв байгуулснаар 2018 оны аравдугаар сараас хойш өнөөдрийн байдлаар 1.5 тонн алтыг орон нутагт худалдан авсан байна. Эдийн засгийн эерэг үзүүлэлтээс гадна хүүхдийн хөдөлмөрийг хязгаарласан, бичил уурхайчид хөдөлмөр хамгааллын сургалтад хамрагдан аюулгүй ажиллагааны нөхцлийг бүрдүүлж, нийгмийн даатгалын санд бүртгүүлэн ирээдүйд тэтгэвэр, тэтгээмж тогтоолгох боломжтой болсон зэрэг олон эерэг үр дүн гарчээ. Ийнхүү олон ахиц дэвшил гарсан ч бичил аргаар эрдэсжсэн баяжуулалтын албажсан борлуулалтын сүлжээ бий болоогүй, татварын тогтолцоонд бичил уурхайчидтай холбоотой шинэчлэл хийгдээгүй болон орон нутагт бичил уурхайтай холбоотой журмын хэрэгжилт дутмаг зэрэг бэрхшээлүүд салбарын өмнө тулгарсаар байгааг Элчин сайд Бернардино Регаццони дурдав. Төсөл амжилттай хэрэгжиж дууссан ч бичил уурхайн салбар тогтвортой хөгжсөөр байх эсэх нь цаашид эхэлсэн шигээ эрчээр явах үгүйгээс шалтгаалах юм. ■

2019 оны байдлаар
албан ёсоор зохион
байгуулалтад орсон
бичил уурхайчдын
жилийн дундаж орлого
9.6 сая төгрөгт хүржээ.

Хөдөө аж ахуй

Чарлес Хабард: Малчид, үйлдвэрлэгчдийг холбодог нь бидний давуу тал

SFA-ийн ТУЗ-ийн дарга Чарльз Хабард 2018 оны арваннэгдүгээр сарын 06-нд Лондон хот дахь Marks & Spenser-ийн байранд брэндүүдийн ээлжилт уулзалтын үеэр

Олон улсын “Тогтвортой ноос ноолуур эвсэл” буюу Sustainable Fibre Alliance (SFA)-ийн ТУЗ-ийн дарга Чарлес Хабардыг Монголд түр ирээд байхад нь уулзаж ярилцлаа.

-SFA Монголд үйл ажиллагаа явуулж эхлээд багагүй хугацаа өнгөрлөө. Та бүхний ажилд ахиц дэвшил хэр гарч байна вэ?

-Бидний 2015 онд эхэлсэн үйл ажиллагаа 2016 он гэхэд нэлээд жигдэрсэн. Эхэндээ үйл ажиллагаа зөв явж байгаа эсэхийг хэлж мэдэхгүй байлаа. Тиймээс удаашралтай байсан. Гэхдээ өнгөрсөн гурван жилд газар зүйн хувьд 11 аймагт хүрч, малчдын 40 орчим хоршоо, нөхөрлөлтэй тулж ажиллаж байна.

2017, 2019 онд хоёр удаа олон улсын хурал зохион байгуулсан.

Энэ жилийн олон улсын хурлаас хойш хөдөө орон нутагт идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулдаг нөхөрлөл, хоршоодоос нэлээд хүсэлт

хүлээж авсан. Есдүгээр сард ХХААХҮЯ-ны Хөнгөн үйлдвэрийн хөгжлийн бодлого, зохицуулалтын газрын даргатай уулзахдаа Засгийн газраас хөнгөн үйлдвэрийн салбарт баримталдаг бодлого хөтөлбөрүүдтэй манай үйл ажиллагаа тодорхой хэмжээгээр уялдаж байгааг олж мэдсэн. Тэгэхээр бидний үйл ажиллагаа хөнгөн үйлдвэр, нэхмэл эдлэл, ноос ноолуурын салбарт баримталж буй танай улсын бодлоготой зарим талаар нийцэж байгаа гэж ойлгож болно.

-Та бүхэн анхдагч түүхий эд бэлтгэдэг малчидтай тулж ажилладаг. Тэд ноолуурын салбарт хэрэгжүүлж буй танай үйл ажиллагаатай нийцэх чадавх ямар түвшинд байна вэ?

-Бид малчдын хотонд, тэдний өдөр тутам хийж, хэрэгжүүлдэг үйл ажиллагаатай тулж ажилладаг гэсэн үг. Бидний ажигласнаар малчид мал маллах арга ухаан, чадвараа дээшлүүлэх маш их эрмэлзлэлтэй. Амжилттай болж байгаа арга ажиллагааны технологийг улам хөгжүүлж, өнөөгийн нөхцөл байдал, зах зээлтэй уялдуулаад

Тансаг зэрэглэлийн ноолууран бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгчдийг Монголд татаж чадаж байна

► зохих хэмжээний дэвшилттэй арга, технологи ашиглахыг хүсэж байгааг олж харсан.

-Монголын хөдөө аж ахуйн салбарын техник технологи нэлээд хоцрогдсон. Жишээ нь, ямаа самналт гар аргаар явж байна. Энэ мэт зүйлсэд шинэ аргачлал нэвтрүүлэх боломжтой юу?

-Малчдын үйл ажиллагаанд шинэ технологи нэвтрүүлээ гэхэд тэр шийдэл нь туйлын оновчтой байх эсэх нь эргэлзээтэй. Ямаа самнах бол уламжлалт арга, ажиллагаа. Үүний цаана асар их түүх, олон зуун жил дамжсан арга барил байдаг учраас үнэ цэнтэй юм. Олон зуун жилийн тэртэйгээс өвлөгдөж ирсэн энэхүү арга барил нь шинжлэх ухааны үндэслэлтэй бөгөөд Монголын уламжлалт ахуй соёлд гүн шингэсэн зүйл. Харин самнасан ноолуурыг боловсруулах түвшинд технологийг нь сайжруулах талаар ярьж болох юм. Уламжлалт технологи үнэ цэнтэй, ноолуурын ширхэг бүрийг гараараа самнадаг учраас тэр хэрээр зах зээлд үнэлэмж нь нэмэгдэх боломжтой. Ямааны ноолуурыг хяргах, хайчлах зэргээр авах нь бий. Гэвч хэр зөв гэдгийг хэлж мэдэхгүй.

-Монголд явуулж буй та бүхний үйл ажиллагааны үр дүнд SFA-ийн бүрэлдэхүүнд байдаг брэндүүд, тэдний худалдан авагчдын хандлага хэрхэн өөрчлөгдөж байгаа бол?

-Өөрчлөлт, шинэчлэлт мэдээж цаг хугацаа шаарддаг. Хүмүүс ч гэсэн өөрчлөлтөд нэлттэй ханддаггүйг бид мэднэ. Гэхдээ олон улсын түвшинд худалдан авагчид, брэнд үйлдвэрлэгчид манай үйл ажиллагааг бага багаар ойлгож эхэлж байна. Тогтвортой арга ажиллагаагаар ямаа маллах, ноолуур самнах, боловсруулах, бүтээгдэхүүн хийх нь ихээхэн хугацаа авдаг. Нөгөөтэйгүүр, энэ бол том салбар. Олон улсын түвшинд харвал үйлдвэрлэгчид энэ бүгдийг ухаажсан гэж ойлгож болно. Үйлдвэрлэгчид тогтвортой үйлдвэрлэл, тогтвортой түүхий эдийн нийлүүлэлтэд анхаарлаа хандуулж, бэлчээрийн даацыг малын тоо толгойтой уялдуулах хэрэгтэйг ойлгож, малын эрүүл, таваарлаг байдал, малч ухаанаа сайжруулах хэрэгтэй гэдэгт олон улсын брэндүүд ойлголттой болж, хандлага нь жигдэрч байгаа нь ажиглагдаж байна. Гэхдээ бид, маш олон хүнтэй харилцаж байгаа учраас одоохондоо хэлэхэд эрт байна.

Олон улсын тансаг зэрэглэлийн брэндүүд бол эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж байгаа түүхий

эд, материалын гарал үүслийг тодорхойлох талаар анхаарч эхэлж буй ч эцсийн бүтээгдэхүүний анхны үүсэл гарлыг нэг бүрчлэн тогтоох амаргүй. Энэ нь ноолуурын нийлүүлэлтийн сүлжээ асар урт зам туулж үйлдвэрлэгчдэд хүрдэгтэй холбоотой. Тийм учраас Монголдоо малчид ноолуураа самнаж, цуглуулаад, үйлдвэрт боловсруулах явцад гарал үүсэл, тогтвортой ажиллагааг хангалаа гэхэд хилийн чанадад мөшгөх, гарал үүсэлтэй нь шошголох явдал маш хүндрэлтэй. Өөрөөр хэлбэл, эцсийн бүтээгдэхүүний гарал үүсэл нь хаана, яаж явагдаж байгааг анхаарч, бизнес төлөвлөгөөнийхөө нэг хэсэг болгож буй үйлдвэрлэгчид бий. Тиймээс ч үүгээр дамжуулан дэлхийн ноолууран бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгчдийн анхаарлыг Монголд татаж чадаж байна. Ингэснээр Монгол Улсын ноолуурын зах зээлд эзлэх байр суурь улам нэмэгдэж байгаа юм.

-Газар зүйн хувьд 11 аймагт шат дамжлага бүрт мөшгөх тогтолцоог бүрэн нэвтрүүлж дууссан уу?

-Монголдоо түүхий эд бүртгэлээс эцсийн бүтээгдэхүүн хүртэлх үйлдвэрлэлийн бүх шат дамжлага явагддаг бол мөшгөх тогтолцоог төвөг багатай хэрэгжүүлэх боломжтой. Харин нийлүүлэлтийн сүлжээний шат дамжлагууд өөр өөр улсад хуваарилагдсан тохиолдол мөшгөх тогтолцоо алдагддаг.

Монголын ноолуурыг хилийн цаана өөр төрлийн ноолууртай холиод утас ээрч, улмаар бүтээгдэхүүн болгодог. SFA нь цэвэр ноолуур боловсруулах стандарт буюу зохистой дадал гэдэг стандарт нэвтрүүлэх гэж байгаа. Стандартын төслийн хэлэлцүүлгийг одоо явуулж байна. Ноолуураа цуглуулж, угааж, самнаж, ангилах үйл явц буюу анхан шатны боловсруулалтын зохистой дадал, зөв туршлагуудыг нэвтрүүлэхийн төлөө ажиллаж байна. Манай байгууллагын гишүүд буюу ноолуураар брэнд үйлдвэрлэгчид Монголд ноолуурын анхан шатны боловсруулалтын түвшинд зөв дадал, технологи нэвтрүүлсэн байхыг биднээс хүсдэг. Тиймээс нэвтрүүлсэн дадлаа баталгаажуулах шаардлагатай болж байгаа юм. Угаах үйлдвэрийн зөв дадалд стандарт нэвтрүүлэх ажил яг одоо явагдаж байна, ирэх жилийн эхний улиралд багтаад нэвтрүүлж, үйлдвэрүүдээ үнэлээд ►

Үйлдвэрлэгчид
бэлчээрийн
даацыг малын тоо
толгойтой уялдуулах
хэрэгтэйг ойлгож
эхэлсэн

► эхлэх болов уу гэж найдаж байна.

-Малчдын түвшинд нэвтрүүлсэн баталгаажилт шат ахиж угаах үйлдвэрүүдэд нэвтрүүлэх юм байна гэж ойлголоо. Зөв үү?

-Нэг талаар тийм. Бид одоохондоо малчдад батламж өгч байгаа. Гэхдээ чухам юуг батламжлаад байгааг ялгаж ойлгох хэрэгтэй. Яг энэ асуудлын хувьд бид олон талаар шүүмжлэлд өртөж байгаа учраас зөрүү ойлголтыг залруулъя. Энэ бол тогтвортой ноолуурыг үйлдвэрлэсэн гэсэн хаяг, шошго өгч байгаа хэрэг биш. Та нар тогтвортой ноолуур гэсэн батламжлал гаргаад байгаа юм уу? гэж асуувал бид үгүй гэж хариулна. Тухайн малчны ноолуурыг тогтвортой гэдгийг бүх талааср бүрэн дүүрэн батлах боломжгүй. Харин бид энэ ноолуур бол манай SFA-д бүртгэлтэй малчдаас хурааж авсан ноолуур мөн гэдгийг баталдаг. Өөрөөр

хэлбэл, малчид зөв зохистой дадлыг мал маллах арга ажиллагаа болон бэлчээр ашиглалтдаа нэвтрүүлэхийг хичээж, эрмэлзэж байгааг нь баталж буй хэрэг. Энэ батламжийг олгохын тулд бид 100 гаруй үзүүлэлтээр хяналт, шалгалт хийдэг. Малчид тууштай байвал тогтвортой арга, ажиллагаагаар ноолуур бэлтгэлд ойртох том алхам болно. Тогтвортой ноолуур гэдэг шошго өгөхийн тулд ноолуур боловсруулах үйлдвэрийн

арга ажиллагаанд зохистой дадал нэвтрүүлсэн эсэхэд хяналт тавих боломжтой болно.

-Тогтвортой ноолуур гэж юуг хэлэх вэ?

-Тогтвортой ноолуур бэлтгэхэд их олон зүйл нөлөөлдөг. Малчид малаа сайн малласан ч зуд зэрэг байгалийн давагдашгүй хүчин зүйл тохиолдоход л олон жилийн хөдөлмөр нь талаар өнгөрөх эрсдэл өндөр байдаг. Уур амьсгалын өөрчлөлт бол тогтвортой ноолуур бэлтгэлд нөлөөлж байгаа маш том эрсдэл. Тэгэхээр малчид орон нутагтаа бэлчээрийн ургамлын хангалттай нөөцтэй байгаа бол ноолуурын гарцыг тогтвортой гэж хэлэх боломжтой. Харин мал маллах зохистой арга барилыг тогтвортой арга, ажиллагаа гэж нэрлэж байгаа. Яваандаа тогтвортой үйлдвэрлэл эрхэлдэг бүс нутаг болж өргөжих болов уу. Тухайн бүс нутагт бэлчээрийн доройтлыг зогсоож, нөхөн сэргэлт явагдаж байгааг баталж харуулсан

тохиолдолд л ийм нэртэй болно. Тогтвортой гэдэг ойлголтын ард маш олон салбарын асуудал хөндөгддөг.

-Бэлчээрийн даацыг ямар арга замаар хянаж байна вэ?

-SFA-д элсэхэд малчид өөрсдөө бэлчээртээ ажиглалт хийсэн байх шаардлага тавьдаг. Энэ нь тухайн сум, орон нутгийн цаг уурын болон мэргэжлийн бусад байгууллагаас авсан мэдээлэл, арга зүйг өдөр тутмын болон сар, улирлын үйл ажиллагаандаа ашиглах чадварыг хэлж байгаа юм. Тухайн малчин бэлчээрийн даацаа мэддэг эсэх, мэддэг бол тэрхүү мэдээллээ хэнээс авсан эсвэл олон жилийн хувийн ажиглалтдаа тулгуурлаж байгаа юу гэх зэргээр малчид өөрсдөө бэлчээрээ үнэлдэг байх шаардлагатай.

Үүнээс гадна шинжлэх ухааны үндэслэлтэй бэлчээрийн мониторингийг мэргэжлийн байгууллагууд хийж байгаа. Тиймээс бид тэдний боловсруулсан мэдээ мэдээлэл, зөвлөмжид суурилах нь зөв гэж үздэг. Бэлчээрт мониторинг хийх нь манай үндсэн чиг үүрэг биш. Бэлчээрийн судалгааны ажил олон жилийн ажиглалтын үр дүнд бий болдог. Уур амьсгалын төлөв байдал нь бэлчээрийн ургамалжилтын чанарт нөлөөлж байгаа тул бидэнд практик арга барил баримтлах нь чухал. Малчидтай илүү ойр ажиллаж, бэлчээрийн төлөв байдлын мэдээллийг тогтмол ашиглах дадал суулгах замаар бэлчээрийн даацаа тохируулдаг болгоход анхаарч байна. Тэгэхгүй бол малчид бэлчээрийн даац хэтэрч, доройтоод байгааг хардаг ч хэрхэн доройтож байгааг тодорхойлж, нотолж чадахгүй байна. Хэрэв тодорхойлж чадвал өөрсдийнхөө хэмжээнд арга хэмжээ авдаг.

-Танай эвсэл байгаль орчинд ээлтэй бизнес эрхлэгчдийн ISEAL Global группт нэгдэх гэж байна. Энэ бүхэн Монгол малчдын амьжиргааг тэтгэх хүчин зүйл болж чадах уу?

-Монгол Улсад өнөөдөр тогтвортой үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаа явуулдаг олон улсын үйлдвэрлэгчид, зах зээлийг төлөөлсөн цорын ганц байгууллага нь SFA гэж ойлгодог. Үйлдвэрлэгчдийн зүгээс давамгайлж буй сонирхол нь түргэн хугацаанд эдийн засгийн үр ашиг өгөхдөө бус малчдын үйлдвэрлэл тогтвортой арга барил, ажиллагаагаар явагддаг гэдгийг л дэлхий нийтэд гаргахад чиглэж байна. ►

Монголын Засгийн газар нийлүүлэлтийн гинжин хэлхээг бүхэлд нь харж, үнэд нөлөөлөгч хүчин зүйлсийг тогтооход амаргүй

► Одоохондоо нэг кг ноолуурт нэмэлт урамшуулал олгох талаар ярихад арай эрт байна. Харин урт хугацаандаа энэ бүхэн зайлшгүй болно. Гэхдээ олон улсын өндөр зэрэглэлийн брэндүүдийн анхаарлыг Монголд илүү татахын тулд байгаль орчин, нийгмийн асуудал өөрчлөгдөж, сайжирч байгаа гэдгийг батлах асуудал чухал юм. Үүний тулд бид олон улсын байгаль орчинд ээлтэй бизнес эрхлэгчдийн ISEAL Global байгууллагатай хамтарч ажиллахаас аргагүй. Энэ байгууллагад элссэнээр ISO стандартын нэгэн адил ASEAL нь манай байгууллагын батламжлалын систем зохистой дадлын дагуу үнэлгээ хийж байгааг давхар баталж буй хэрэг юм.

-Жилд хэдий хэмжээний тогтвортой ноолуур, ямар үнээр экспортод гарч байна вэ?

-Одоогоор малчдын зургаан хоршооноос нийтдээ 20 орчим тонн ноолуурыг угааж, самнадаг дотоодын 4-5 үйлдвэрт хагас боловсруулаад Европын үйлдвэрлэгчдэд экспортлоод байна.

-Хоёр жилийн өмнө SFA-д гишүүн болох Johnstons of Elgin компанийн захирал Монголын зах зээл дээр ноолуурын үнэ хэрхэн тогтдогийг судлах зорилготой ирсэн. Цаашдаа Монголын ноолуурын өрсөлдөх чадварыг сайжруулахад SFA Монголын Засгийн газартай хамтарч ажиллах боломжийг зураглахгүй юу?

-Хоёр жилийн өмнө манай байгууллагын зохион байгуулсан хуралд Johnstons of Elgin компанийн захирал Саймон Коттон ирж оролцсон юм. Саймон Коттон бол манай байгууллагын ТУЗ-ийн гишүүн. Малчдаас эхлээд дундын зуучлагчид, ченжүүд, үйлдвэрлэгчид гээд нийлүүлэлтийн гинжин хэлхээний явцад ямар олон хүчин зүйл ноолуурын үнэ тогтоход нөлөөлж буйг олж мэдэхийг зорьсон байх. Монголын Засгийн газар дангаараа нийлүүлэлтийн гинжин хэлхээг бүхэлд нь харж, үнэд нөлөөлөгч хүчин зүйлсийг тогтооход амаргүй. Ялангуяа худалдан авалтын үнэд нөлөөлөхөд маш хүнд. Үүнийг манай байгууллага ч гэсэн одоогоор хэлэхэд эрт байна. Гэхдээ бид Засгийн газарт үнэд нөлөөлдөг дотоодын болон олон улсын хэмжээний хүчин зүйлсийг хэлж өгөх боломжтой. Хилийн дээс даваад ноолуур чухам ямар эргэлтэд ордог талаар Засгийн газар сайн мэдэхгүй байгаа. Бидний

хувьд үүнийг тун тодорхой хэлж өгч хувь нэмрээ оруулж чадна. Ноолуур Монголоос гараад ямар шат дамжлагад ордогийг манай брэндүүд маш сайн мэддэг. Яагаад гэвэл манайхан Хятадад, Италид гээд олон улсад байгаа үйлдвэрүүдтэйгээ маш сайн тулж ажилладаг. Харин Монголд яг юу болдог талаар сайн мэддэггүй. Энэ бүгдийг олж харсны хувьд одоо хэлж чадах зүйл бол олон улсын том брэндүүд ямар нэг өртгийн сүлжээг дамжихгүйгээр Монголоос түүхий эд шууд худалдан авахыг хүсэж байна. Хамгийн гол нь чанартай ноос, ноолуур чанартай боловсруулах үйлдвэрлэлээр дамжсан гэдгийг нотлохыг хүсэж байгаа юм. Нотолж чадсан цагт үйлдвэрлэгчид мөнгөний урсгалаа Монгол руу бага багаар чиглүүлэхээс өөр аргагүй болно. Энэ байгууллагыг Монголд байгуулсан нэг зорилго нь ч энэ. Дэлхийн нийт ноолуурын тал орчим хувийг Монгол нийлүүлж буйн хувьд анхдагч түүхий эд бэлтгэлээс эхлээд үйлдвэрлэл хүртэлх шат дамжлага бүрт нийлүүлэлт чамбайрах хэрэгтэй.

-Та бүхэн Монголд явуулж буй үйл ажиллагаагаа хэрхэн дүгнэх вэ?

-Монголд үйл ажиллагаа явуулснаас хойш буюу өнгөрсөн дөрвөн жилд бидний аливааг харах өнцөг, бодож боловсруулах арга барил, хандлага хөгжиж байна. Монгол бол нийгэм, эдийн засаг, уур амьсгал, түүхий эдийн үнийн савлагаа гээд олон төрлийн өөрчлөлтөд өртөж байгаа улс. Ийм цаг үед "Тогтвортой ноос, ноолуур эвсэл" ноолуурын нарийн түвэгтэй салбарт тулгарч буй асуудлын шийдлийг өөр өнцгөөс гаргаж өгөх боломжтой юм. Хэдийгээр бидний үйл ажиллагаа нарийн төвөгтэй, дардан биш ч гэсэн нэгэнт энэ шийдлийг нэвтрүүлчихвэл Монгол Улс дэлхийн ноолуурын зах зээл дээр тоглогч болох боломжтой. Олон улсад нэр хүндтэй тогтвортой үйлдвэрлэгчдийг төлөөлж буй олон улсын байгууллагын хувьд бид малчидтай тулж ажилласнаар үйл ажиллагаанд нь стандарт нэвтрүүлж өглөө. Нийлүүлэлтийн сүлжээний эхлэл цэг болох малчидтай, эцсийн цэг болох үйлдвэрлэгчидтэй шууд харилцаж байгаа нь бидний давуу тал. Ингэснээр дундын тоглогчидгүй болж, оновчтой хөрөнгө оруулалт хийх, зөв технологи нэвтрүүлэх, зах зээлийн зөв ойлголттой болох болно. ■

Санаачлага

Уна Жонс: Дэлхийн үйлдвэрлэгчид монгол ноолуурын баталгаажсан чанарыг хүсэж байна

SFA-ийн гүйцэтгэх захирал Уна Жонс 2019 оны тавдугаар сарын 23-нд Улаанбаатар хотноо болсон "Ноолуур бэлтгэн нийлүүлэлтийн сүлжээ ба тогтвортой хөгжил" хурлын үеэр

“Тогтвортой ноос ноолуур эвсэл”-ийн гүйцэтгэх захирал Уна Жонстой байгууллагын зорилго болоод ноолуурын зах зээлийн шинэ хандлагын тухай ярилцлаа.

Мэргэжилтнүүдээ давтан болон мэргэшүүлэх, нөхөн сургах нь тухайн улсын суурь гэдгийг ойлгож мэдсэн

–“Тогтвортой ноос ноолуур эвсэл”-ийг байгуулах болсон шалтгаан тань юу вэ?

–Би Сэлэнгэ нутгийн хүүхэд. Их Британид 20 орчим жил амьдарч байна. Нутагтаа олон жилийн дараа эргээд ирэхэд бага насаа өнгөрүүлсэн үзэсгэлэнтэй газрууд маань гундуухан угтсан. Тужийн нарсны өтгөн ой гэхэд ихээхэн доройтож, халиурсан их өвстэй бэлчээр ч зарим газраа халцарсан байсан. Энэ бүхэнд хэдийгээр уур амьсгалын өөрчлөлт нөлөөлж буй ч ийм хэмжээний огцом өөрчлөлт

гарсан нь ард иргэдийн амьжираатай салшгүй холбоотой. Миний нутаг бол Орхон, Сэлэнгэ, Хараа, Ерөө гэсэн олон голын бэлчиртэй сайхан газар. Ийм нутгаа сайхан чигээр нь үлдээхсэн гэсэн бодол өөрийн эрхгүй төрсөн.

АНУ-ын Ерөнхийлөгч Франклин Рузвельтийн “Газар, шороогоо устгавал үндэстэн устана” гэсэн алдартай үг бий. Газар дэлхий бол бүхий л амьдралыг тэтгэгч учраас хөрс шороо, элгэн нутагаа хайрлах хэрэгтэй. Богино хугацаанд ийм их өөрчлөлт гарч байгаа нь амьжиргаа, ахуйтай холбоотой асуудал болж хувирч байна гэсэн үг. Тиймээс үүнийг өөрийн цаг үед хараад суух аргагүй, Сэлэнгэ мөрний хөвөөнд тоглож өссөн хүүхэд нас минь миний үр хүүхэд, хойч ирээдүйд маань ч гэсэн хадгалагдаасай гэж бодсон учраас “Тогтвортой ноос ноолуур эвсэл” буюу Sustainable Fibre Alliance (SFA)-г байгуулсан. ▶

► **-Та Англид ямар чиглэлээр ажилладаг байсан бэ. Тэндээс олж авсан туршлага “Тогтвортой ноос ноолуур эвсэл”-ийн үйл ажиллагаанд хэр нөлөөлж байгаа вэ?**

-Би Британид үйлдвэрлэлийн салбарын шинжээчээр ажилладаг байсан. Ялангуяа эрчим хүч, газрын тос, байгалийн хий зэрэг аж үйлдвэрийн томоохон салбарт хүний нөөцийн ямар хүндрэл бэрхшээл гардаг тухай, мэргэжилтнүүдээ давтан болон мэргэшүүлэх, нөхөн сургах нь тухайн улсын суурь гэдгийг ойлгож мэдсэн. Энэ мэдлэгийн бааз байж л хөдөлмөр, аюулгүй байдлын нөхцөл бүрдэнэ. Тиймээс Их Британийн Засгийн газар болон аж үйлдвэрлэлийн салбар нь эдгээр асуудлыг хэрхэн шийдэж, даван туулдаг талаар дунд нь орж ажилласны хувьд туршлагатай болсон. Тиймээс Монголын мал аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрлэл, цаашлаад Өвөр Монгол зэрэг мал аж ахуйтай орны хүний нөөцийн чадавхыг сайжруулахад би хувь нэмэр оруулах чадвартай гэдэг итгэл, үнэмшил төрсөн. SFA-ийг Монгол болон Британид байгуулсан. Монголд салбар байгуулах эрэлт хэрэгцээ нь Монголын уур амьсгалын төлөв байдлын өөрчлөлт, дасан зохицох чадавх, бэлчээрийн өөрчлөлт, малчдын амьжиргаа, мал аж ахуйн талаарх олон жилийн судалгаа шинжилгээний бааз суурийг түшиглэсэн юм.

-Дэлхийн брэнд үйлдвэрүүдийг хэрхэн элсүүлсэн талаараа ярьж өгнө үү?

-Дээрх бүх санаагаа нэгтгэж, үзэл баримтлал боловсруулж, тансаг зэрэглэлийн ноолууран бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгч гурван брэндийн төлөөллийг урьж уулзаад хэлэлцээр хийсэн. Үр дүнд нь Burberry, Шотландын Johnstons of Elgin, Францын Kering group SFA-ийг үүсгэн байгуулж, ТУЗ-өө сонгосон.

Харин 2018 оноос манай гишүүнчлэлийн жагсаалт нэмэгдэж Mark and Spencer, LVMH, John Lewis, C&A, Colombo, Хятадын Ordos зэрэг илүү өргөн цар хүрээ бүхий брэндээр хүрээгээ тэлсэн. Мөн Монголын “Говь”, “Ханбогд кашмир”, “Эвсэг” брэндийг ч эгнээндээ нэгтгэсэн.

-Та бүхний гол зорилго юу вэ?

-Бидний хамгийн анхаарах зүйл бол эвсэж хамтарч ажиллах явдал. Нэг компани, нэг брэнд дангаараа ажилласнаараа тогтвортой байдал, тогтвортой хөгжлийг бий болгож чадахгүй.

Бидний гол зорилго бол өргөн цар хүрээний үр нөлөө, үр ашгийг оновчтой газар нь хүргэх явдал. Үүний тулд энэ олон үйлдвэр, брэнд нийлж байж өөрчлөлт авч ирнэ. 160 мянган малчин өрх бол бүгд үйлдвэрлэгч. Тэдэнд хүрч ажиллахын тулд олон том үйлдвэрлэгчийг татаж байж бүтээгдэхүүнийг нь зах зээлийн чанартай эргэлтэд оруулах нь чухал. Ингэж байж орон нутаг, бүс нутгийн хэмжээнд эдийн засаг, байгаль орчин, нийгэмд том хэмжээний үр нөлөөлөл гарна. Үүний төлөө л бид ажиллана. Цаашдаа ч бид нэг үйлдвэрлэгч, компанийг сурталчлах бус бүхэл бүтэн салбарыг хөгжүүлэхийн тулд үйлдвэрлэгчдийг татан оролцуулж буйгаараа онцлог шинэ цагийн байгууллага юм.

2015 оноос хойш л үйл ажиллагаагаа орон нутгийн болон аймгийн удирдлага, Засгийн газрын тус дэмжлэгтэйгээр, нөгөөтэйгүүр тэдний бодлогыг хэрэгжүүлэхэд хичээж ажилласан. Монголд үйл ажиллагаа явуулдаг мэргэжлийн болон олон улсын донор байгууллага, ТББ, малчин ард түмний урам зориг, хамтын ажиллагаа нь бид цаашаа хөгжихөд маш их тус нэмэр болсныг онцолж хэлмээр байна. Малчин иргэд, орон нутгийн оролцоогүйгээр бидний үйл ажиллагаа цаашаа хөгжих аргагүй. Тиймээс орон нутаг болоод үндэсний хэмжээний уялдаа холбоог олон улсын түвшинд хүргэснээрээ энэхүү үйл ажиллагаа үргэлжилж байгаа юм.

Бид аливааг цогцоор нь харахыг хичээдэг. Тухайлбал, ноолуурын салбарт нийлүүлэлтийн сүлжээ гэхэд маш өргөн хүрээтэй, цогц асуудал тул зөвхөн нэг талыг нь хараад байвал учир дутагдалтай. Зөв голдиролд орж, тогтвортой хөгжих суурийг бэлдэх нь нэг сар, нэг жил хийчих ажил биш. Тиймээс ч богино, дунд, урт хугацааны стратегийн төлөвлөгөөтэй ажилладаг. НҮБ-аас баталсан Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал гэж бий. Бид үүнд нийцүүлэн үйл ажиллагаа явуулдаг. Нөгөө талаар, манай үйл ажиллагаа дэлхий нийтийн тогтвортой хөгжлийг хангах нэг механизм болж байгаа юм. Бид стратеги төлөвлөгөөндөө гишүүд буюу үйлдвэрлэгчдийн бизнес төлөвлөгөөг оруулж ирснээр энэ бүх бодлогын нийцлийг хангаж байна. ►

Малын тоо
толгойд татвар
ногдуулахгүй бол
олон улсын хэчнээн
байгууллага орж
ирж ажиллаад ч
хөшүүрэг болж
чадахгүй

► Бид үйлдвэрлэгчдийн тогтвортой эх үүсвэрээс тогтвортой арга ажиллагаагаар бэлтгэсэн ноолуурыг цаашаа хэрхэн хөгжүүлэх бизнесийн төлөвлөгөөнд нь саналаа хэлдэг. Ингэснээр энэ байгууллага аж үйлдвэрийн ирээдүйг харсан бодлого баримталж буйгаараа онцлогтой юм.

-Үйлдвэрлэгчид Монголын ноолуурын салбараас юу хүсэж байгаа вэ?

-Ноолуурын салбарын аж үйлдвэрийг төлөөлж буйн хувьд үйлдвэрлэгчид ноолуурын баталгаажсан чанарыг хүсэж байна. Энэ чанарыг хангахын тулд бид гурван түвшинд зохистой дадлын стандартын систем нэвтрүүлж байгаа. Малчдын түвшинд баримтлах стандарт нь мал маллагааны уламжлалт арга барилд суурилсан. Өөрөөр хэлбэл, уламжлалт арга туршлага, мэдлэгийг стандартжуулсан. Ингэснээр энэ стандартыг дагаж, мөрдөхөд ямар ч хүндрэл байхгүй, бас манай уламжлалт арга ухаан дэлхий даяар жишиг болж тогтоно гэсэн үг. Нөгөөх нь бүлгээрээ буюу хоршоогоороо бэлчээрийг зохистой ашиглах дадлын стандарт гэж бий. Бэлчээрийг нэг хүн ашигладаггүй.

Олон айлын мал идээшилдэг, олон айл нүүдэл суудал хийдэг тул хамтын зохистой дадал бий болох ёстой. Гурав дахь нь ноолуурыг угааж, самнах үйлдвэрлэлд мөрдөгдөх стандарт. Бид үүн дээр ажиллаж байгаа.

Нэг зүйл тодруулж хэлэхэд, энэ бол аж үйлдвэрийн салбарын зохистой дадлын стандартын систем юм. Улс бүр өөрийн гэсэн стандарттай байдагтай адил бид ч мөн зах зээлийн стандарт мөрддөг. Үүнийг олон улсад зах зээлийн сайн дурын зохистой дадал гэж ойлгож хэвшсэн. Какао, хөвөн, арьс шир, мод бэлтгэл, торго гэх

мэт хөдөө аж ахуйн бүхий л том бүтээгдэхүүнд мөрддөг. Өөрөөр хэлбэл, эдгээр түүхий эдийг худалдан авагч нь аж үйлдвэр тул зах зээлд суурилсан чанарын систем болох стандартыг мөрдөхөөс аргагүй. Хэдийгээр энэ нь сайн дурынх ч гэсэн нэгэнт хэвшүүлсэн бол зах зээлтэй илүү хурдан холбогдох “хэлтэй” боллоо гэсэн үг. Ингэснээр өрсөлдөх давуу тал үүсэж, зах зээлийн голлох тоглогч болно. Энэ бол зах зээлд хүчээ авч буй систем учраас бид сайн дурын гэдэг үүднээс ач холбогдлыг нь сулруулж огт болохгүй.

-Манай хөдөө аж ахуйн салбарт баримталж буй бодлого та бүхний үйл ажиллагаанд хэрхэн нөлөөлдөг вэ?

-Бэлчээрийн эдэлбэр газрын харилцааг зохицуулж байгаа эрх зүйн үндэс нь Газрын тухай хууль л байна. Бэлчээрийн эдэлбэр газрын асуудал нарийн учраас Бэлчээрийн тухай хуулийн хэлэлцүүлэг удаан үргэлжилж байгаа байх. Манай байгууллагын хувьд Газрын тухай хууль, салбарын талаар баримтлах бодлого, хөтөлбөрүүдийн зарим нэг зүйл, заалтыг шууд аваад хэрэгжүүлдэг. Газрын хуулийн хэрэгжилтийг бүрэн хангах аргыг гаргаж ирж байна гэсэн үг. Гэхдээ малын тоо толгойг зохистой түвшинд барих төрийн бодлого огт байдаггүй. Малын тоо толгойд ногдуулах тодорхой хэмжээний татвар байхгүй л бол манайх шиг олон улсын хэчнээн байгууллага орж ирж ажиллаад ч хөшүүрэг болж чадахгүй. Олон улсын жишгийг харахад малын тоо толгойг зохистой түвшинд хадлахад зайлшгүй төрийн зохицуулалт хийдэг. Малын тоо толгой бус үржил селекц, чанарт л гол бодлого төвлөрөх ёстой. Гэхдээ энэ бүхний хоорондын зохистой уялдааг зах зээлтэй нь холбож гаргах чухал байна. Энэ асуудалд бид олон улсын жишиг, практикийг нэвтрүүлэхээр ажиллаж байгаа. Монголын хуулийн орчин маш сайн. Харин малын тоо толгойг өсгөхөөсөө илүү байгаль орчны хүчин зүйлтэй холбож зохицуулах нь чухал. ■

2018 оноос манай гишүүнчлэлийн жагсаалт нэмэгдэж Mark and Spencer, LVMH, John Lewis, C&A, Colombo, Хятадын Ordos зэрэг илүү өргөн цар хүрээ бүхий брэндээр хүрээгээ тэлсэн.

ХЯНАЛТЫН СИСТЕМИЙН ЦОГЦ ШИЙДЭЛ

Та бизнесийнхээ аюулгүй,
найдвартай байдлыг
бидэнд даатга.

**SAMMIT КОМПЬЮТЕР
ТЕХНОЛОГИ КОМПАНИ**

IT SOLUTION PROVIDER | МЭДЭЭЛЭЛ ТЕХНОЛОГИЙН
ШИЙДЛИЙГ НИЙЛҮҮЛЭГЧ

☎ (+976) 7505-3535
(+976) 9925-2557

✉ CORPORATE@SUMMIT.MN
🌐 WWW.SUMMIT.MN

📍 САММИТ КОМПЬЮТЕР
ТЕХНОЛОГИ ХХК
ИХ СУРГУУЛИЙН ГУДАМЖ 31/1,
ЧИНГЭЛТЭЙ ДҮҮРЭГ
УЛААНБААТАР ХОТ,
МОНГОЛ УЛС

Даатгал

2018 оны наймдугаар сарын 15-нд Баян-Өлгий аймагт болсон үерт 929 өрх, 3500 хүн нэрвэгдсэнээс 110 айл огт орон гэргүй болж, 11 тэрбум төгрөгийн хохирол учирсан. Эх сурвалж: МУЗН

Дэлхийн дулаарал даатгалын шинэ зах зээл

Говь-Алтай аймгийн “Чигчийхэн, эрхийхэн, хуруухан” нэртэй “чипсэн” ааруул үйлдвэрлэгч “Баян таян” компанийн захирал Р.Санжжав 2008 онд болсон үерийн улмаас мал хар, орон гэрээ алдаж өмссөн хувцастайгаа л үлдсэн аж. Аймгаас нь УИХ-д сонгогдсон гишүүн үерт орон байраа алдсан айлуудад гэр өгснөөр Р.Санжжавынх аймгийн төв бараадаж, ааруул үйлдвэрлэж амьдрахаар шийдсэн гэдэг. Түүний хэрхэн үндэсний үйлдвэрлэгч болсон түүх энэ удаад чухал биш. Харин үерт хамаг эд хөрөнгө, орон гэрээ алдаж оргүй хоосноос дахин амьдрал эхлүүлэх нөхцөл байдалд хүрсэн нь

зөвхөн Монголд төдийгүй бүр бүс нутаг, дэлхийн хэмжээнд өрнөж буй халуун сэдэв.

Дэлхийн дулаарал, уур амьсгалын өөрчлөлтөөс үүдэлтэй гамшигт үзэгдлийн давтамж нэмэгдэж байгаа нь "Санжжавуудын" тоо олшрох том шалтгаан. Үүний улмаас жил бүр 26 сая хүн ядуучуудын эгнээнд шилждэгийг Insuresilience Global Partnership тооцон гаргажээ. 2016 онд НҮБ, Дэлхийн банк болон даатгалын компаниудын оролцоотой байгуулагдсан Insurance Development Forum-ын тооцоогоор уур амьсгалын өөрчлөлтөөс үүдэлтэй байгалийн гамшигт үзэгдлийн хохирлын 70 хувь нь даатгагддаггүй бөгөөд энэ нь хөгжиж ►

► буй орнуудад 90 гаруй хувьтай байгаа нь том эрсдэл. Мөнгөн дүнгээр тооцож үзвэл уур амьсгалын эрсдэлийг бууруулах даатгалын зах зээл 163 тэрбум ам.доллар бөгөөд үүний 96 хувь нь хөгжиж буй орнуудад хамаарч байна.

Монголд өнөөг хүртэл байгалийн гамшигт өртөж, эрсэдсэн иргэдийн болоод аливаа хохирлыг төр барагдуулсаар ирсэн. Тэр хэрээр төсөвт ирэх дарамт гэнэтийн, төлөвлөөгүй зардал үүсгэдэг. Энэ нь манай улс ийм төрлийн эрсдэлийг удирдах, хохирлыг нь барагдуулах зах зээлийн тогтолцоо, бизнесийн загварын хувьд түүхий гэсэн үг. Малын индексжүүлсэн болон улаан буудайн даатгалаас өөрөөр дэлхийн дулаарлаас үүдэлтэй гамшгийн эрсдэлийг даван туулах хүртээмжтэй санхүүжилт байхгүй учраас татвар төлөгчдийн мөнгө л бүхний золиосонд явдаг.

Статистикаас харахад манай улсад сүүлийн дөрвөн жилд гамшигт үзэгдлийн учруулсан хохирол 267.3 тэрбум төгрөгт хүрсэн бөгөөд жилд 200 гаруй хүн байгалийн гамшгаас болж амиа алддаг аж. Үүнээс томоохон нь Баян-Өлгий аймагт 2016, 2018 онд болсон үер. Зөвхөн 2018 оны үерт 929 өрх, 3500 хүн нэрвэгдсэнээс 110 айл огт орон гэргүй болж, 11 тэрбум төгрөгийн хохирол учирсныг орон нутгийн удирдлага, Засгийн газрын нөөц сан, олон улсын байгууллага болон олон нийтийн дэмжлэгээр барагдуулсан. Сүүлийн нэг жилд цаг уурын гаралтай гамшигт үзэгдлийн тоо 14 хувиар нэмэгдсэн гэдгийг ОБЕГ-ын гамшгийн эрсдэлийг удирдах хэлтсийн дарга Д.Баасансүрэн тодотгосон. Монголд дэлхийн дулаарал бусад дэлхийн дунджаас 2.7 дахин эрчимтэй явагдаж буйн хувьд цаашид ийм эрсдэл нэмэгдэх нь тодорхой. “Мандал даатгал” ХК-ийн Үйл ажиллагаа хариуцсан захирал П.Оргодол “Байгалийн гамшиг нь бизнесийн үйл ажиллагаанд 43 хувь эрсдэл учруулдаг бөгөөд таван том эрсдэлийн хоёрдугаарт бичигдэж байна гэсэн дэлхий дахины судалгаа бий. Энэ төрлийн эрсдэлд үерийн гамшиг зонхилох хэсгийг эзэлдэг.

Монгол Улсад ч гэсэн үерийн эрсдэл 2018 онд өмнөх оноос бараг хоёр дахин нэмэгдсэн” гэж ирэх оны Эрсдэлийн удирдлагын форумын үеэр мэдээлсэн. Ази, Номхон далайн бүс нутагт уур амьсгалын өөрчлөлтөөс үүдэлтэй гамшиг жилд 48.7 тэрбум ам.долларын хохирол учруулдаг бөгөөд Засгийн газрууд үүнийг даван туулахад 40

тэрбум ам.доллар зарцуулдаг байна.

Уур амьсгалын өөрчлөлтийн эсрэг Парисын хэлэлцээрийг 2015 онд баталснаас хойш гамшгийн эрсдэлийг даван туулахдаа даатгалыг ашиглах ажил дэлхий даяар эрчимтэй өрнөж байна. Ийм төрлийн эрсдэлийн даатгалын нэвтрэлт нэг хувиар нэмэгдэх бүрт гамшгийн хохирлыг даван туулах чадавх 22 хувиар нэмэгддэг аж. Монголд ч гэсэн 2009-2010 онд болсон зудын дараах хоёр жилд малын индексжүүлсэн даатгалд хамрагдсан өрхийн мал сүрэг 22-27 хувиар өссөн гэсэн Үндэсний статистикийн хорооны судалгаа бий.

Цаг уурын өөрчлөлтөөс үүдэлтэй гамшгийн эрсдэлийн даатгал нь хүртээмжтэй даатгалын нэг төрөл. Тиймээс төр, хувийн хэвшил, иргэдийн адил тэнцүү оролцоотой загвараар дэлхий дахинд хөгжиж байна. Индонезид өмнө нь ийм төрлийн хохирлыг гэнэтийн эрсдэлийн сангаас гаргадаг байсан бөгөөд хохирлын 20 хүрэхгүй хувийг л барагдуулахад хүрэлцдэг байж. Тиймээс даатгалын тогтолцоог өрх, албан байгууллага, орон нутаг, улсын хэмжээнд нэвтрүүлснээр санхүүжилтийн эх үүсвэр төрөлжиж, төсөвт учрах дарамт багасаж, цаг хугацаа алдахаа больжээ.

Санхүүгийн зохицуулах хорооны дарга асан С.Даваа-сүрэн “Эмзэг бүлгийн, орлого багатай иргэд нь цаг уурын өөрчлөлтөөс үүдэлтэй осол гамшигт өртөхийн хэрээр амьжиргаа огцом мууддаг. Улсын хэмжээнд даатгалын 500 гаруй бүтээгдэхүүн бий ч дийлэнх нь сайн дурынх. Дэлхийн хэмжээнд харвал цаг уурын өөрчлөлттэй холбоотой хүртээмжтэй даатгал даатгалын компаниудад томоохон сорилт болж байна. Өөрөөр хэлбэл, энэ төрлийн даатгал бол нийгмийн бараа юм. Тиймээс хамтын хүчээр даван туулахаас өөр гарцгүй” гэсэн. Тэгэхээр үүнд манай даатгалын салбарт одоо байгаа тогтолцоо бэлэн эсэх, компаниудын чадавхид анхаарахаас аргагүй. Албан ёсны мэдээллээр 2018 оны байдлаар даатгалын дөрвөн компанийн хүртээмжтэй даатгалын долоон бүтээгдэхүүн зах зээлд бий. Үүнээс цаг уурын өөрчлөлтийн эрсдэлээс сэргийлэх нь гэр, хашаа байшингийн, ►

НҮБ-ын Ази, Номхон
далайн гамшгийн
тайланд дурдсанаар
ядуу болон бага, дунд
орлоготой иргэдийн
байгалийн гамшигт
ерсдэх магадлал чинээлэг
өрхүүдээс 15 дахин их

► хүүхдийн болон иргэдийн гэнэтийн ослын даатгал юм.

“Улаанбаатар хотын даатгал” ХХК-ийн менежер А.Мөнхбазар “Гэр хорооллын бүсэд аж төрж буй иргэд гэр орноо гал, үер зэрэг эрсдэлээс хамгаалах зорилготой амьжиргаанд нь нийцсэн, худалдан авах боломжтой, хураамж нь уян хатан бүтээгдэхүүн гаргасан. Ийм төрлийн бүтээгдэхүүн цөөхөн байгаа нь даатгалын компаниуд өөрсдөө гамшигт эрсдэлээс аль болох зайлсхийдэг. Нөгөөтэйгүүр, хүртээмжтэй даатгал учраас үйл ажиллагааны зардал хамгийн өндөр байдаг бүтээгдэхүүн. Манай компанийн хувьд 10 мянга гаруй гэрээнээс 66 удаагийн даатгалын тохиолдол гарч, нөхөн төлбөр олгосон” гэсэн юм.

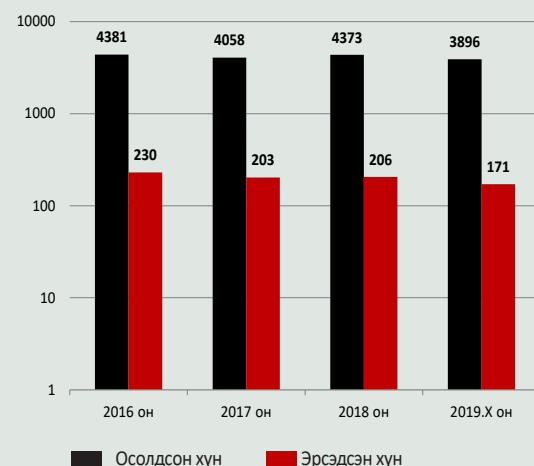
Байгалийн гамшиг нь бизнесийн үйл ажиллагаанд 43 хувь эрсдэл учруулдаг бөгөөд таван том эрсдэлийн хоёрдугаарт бичигддэг

Уур амьсгалын өөрчлөлт яг одоо энэ цаг үед бидэнд тохиолдож буй эрсдэл. Ийм эрсдэлийн хамгаалалт зүүн өмнөд Азийн орнуудад нэлээд эрчимтэй нэвтэрч буй. Гэхдээ тэнд эд хөрөнгө, орон байраа хамгаалахаас өөр аргагүй байдалд ортол цаг уурын өөрчлөлт нөлөөлдөгийг мэдээнээс бишгүй дээ л нэг

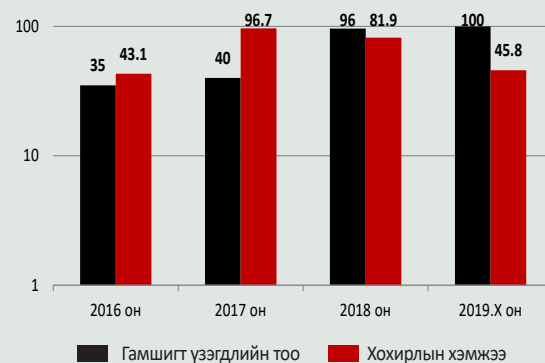
сонсдог. Японд гэхэд газар хөдлөлт болон орон сууцны галын эрсдэлийн хамгаалалт заавал даатгуулах системээр явагддаг. Хохирлыг нь даатгалын компаниуд, төр, давхар даатгал гээд гурван тал хувааж барагдуулдаг учраас даатгалын компаниуд зоригтойгоор гамшиг руу орж чаддаг. Харин манайд ийм систем хараахан алга. Гамгийн тухай хуульд гамшигийн эрсдэлийн улмаас орон гэрээ алдсан өрхөд төрөөс 1.2 сая төгрөг олгох зохицуулалт бий. Гэтэл энэ мөнгөөр 24 хүнийг хоёр сая төгрөгөөр даатгах боломжтойг даатгалын бизнес эрхлэгчид хэлсэн. Өөрөөр хэлбэл, мөнгийг ямар системд оруулж, хэрхэн зарцуулахаас хүртээмж нь шууд шалтгаална гэсэн үг. Мэргэжлийн оролцогчдын хувьд ч даатгалын хураамж цуглуулахад зардал ихтэй, зохицуулалт уян хатан биш, гэр хорооллын бүсэд ажиллаж буй даатгалын төлөөгчид өөрсдөө гэнэтийн ослын хамгаалалттай байхаас гадна төрийн дэмжлэг чухал гэж буй.

Нөгөөтэйгүүр, цаг уурын өөрчлөлтийн эрсдэлийг даатгалын бизнес эрхлэгчид авто замын осол, эрүүл мэндийн эрсдэлээс илүү аминд тулсан асуудал мөн гэж харж байгаа юу гэдэг нь эргэлзэхээр. Монголын

Гамшигт үзэгдэл ба хохирол

Цаг уурын өөрчлөлттэй холбоотой гамшигт үзэгдэл ба хохирлын хэмжээ /тэрбум төгрөг/

Эх сурвалж: YCX

даатгалын холбооны ТҮЗ-ийн дарга П.Эрдэнэбаатар “Уур амьсгалын өөрчлөлтийн эрсдэлийг бууруулах даатгал зайлшгүй хэрэгцээтэй эсэхийг тодорхойлох хэрэгтэй. Манайд цоо шинэ сэдэв учраас зах зээлд эрэлттэй бүтээгдэхүүн болох эсэхийг хэлж мэдэхгүй” гэсэн юм. Азийн орнуудад хүртээмжтэй даатгалын зах зээлийг хөгжүүлэхэд зохицуулалтын байгууллагуудын оролцоог хангах хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэгч болох MEFIN (Mutual Exchange Forum on Inclusive Insurance) сүлжээ манай улсад энэ төрлийн даатгалын бүтээгдэхүүнийг хөгжүүлэхэд тусгай зөвшөөрөл олгох, тайлагнах, мэдлэг олгох, нөхөн олговрын нэмэмжлэл гаргах, хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах талаар хууль эрх зүйн орчин бүрдээгүй хэмээн дүгнэсэн. ■

НЬЮ ЖУУЛЧИН ТУРС
ДЭЛХИЙГЭЭР АЯЛАХ ТАНЫ МӨРӨӨДЛИЙГ БИД БИЕЛҮҮЛНЭ

ТУЙЛЫН ТУЯА ҮЗЭХ АЯЛАЛ

7010-9401

2020
ОНЫ ХАМГИЙН
АНХНЫ АЯЛАЛ

2020.01.25-31

Үзэл бодол

М.БОЛДБААТАР

ТТУАБ, Татварын итгэмжит зөвлөх

БНХАУ-ын татварын тогтолцооны тухай

Бизнес эрхлэгчдийн хамгийн том зорилтын нэг бол яах аргагүй гадны зах зээлд гарч, тухайн улс оронд хөрөнгө оруулалт хийж, бизнесийн үйл ажиллагаагаа өргөжүүлэх юм. Иймд энэхүү зорилгыг өвөртлөн ирээдүйгээ төлөвлөж байгаа олон монгол бизнес эрхлэгчид манай улсын хамгийн ойрын хөрш, асар том зах зээлтэй БНХАУ-ын татварын тогтолцооны талаарх мэдээллийг тоймлон хүргэж байна.

Дэлхийн банкнаас гаргасан судалгаанд Хятад улсын ААН-үүдийн нийт ашгийн 68 хувь нь шууд ба шууд бус татварт тооцогддог гэжээ. Хятад улсад 1994 оноос татварын багц хуулиуд мөрдөгдөн хэрэгжиж эхэлсэн бөгөөд нийт 26 төрлийн татвартай бөгөөд 2018 онд зарим хуульд нэмэлт өөрчлөлтүүд орсон байна.

Дотоодын хөрөнгө оруулалт, мэдээлэл, технологийн салбарыг дэмжих зорилгоор Хятад улс гадаадын хөрөнгө оруулагчдад татварын чиглэлээр олон давуу эрх олгодог байна. Одоогоор 51 улстай давхар татварын гэрээ байгуулсан нь өдгөө ч хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байна. Монгол Улсын БНХАУ-тай байгуулсан давхар татварын гэрээг 1993 оны нэгдүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн мөрдөж буй.

Хятад улс гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж, гадаадын аж ахуйн нэгж, гадаадын иргэдэд 14 төрлийн татвар ногдуулдаг. Жишээ нь, Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар, Хэрэглээний татвар, Бизнесийн татвар, Гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжийн орлогын

Хот, суурин газарт газар ашигласны татвар (төлбөр)

Метр.квд тутамд төлөх татварын жилийн хэмжээ нь том хотуудад 0.5-10 юань, дунд оврын хотод 0.4-8 юань, 0.3-6 юань болно, жижиг хотууд буюу уул уурхайн хорооллын хувьд 0.2-4 юань.

Хотын засвар, барилга байгууламжийн татвар

Хотод долоон хувь, Хот, суурин газарт таван хувь, бусад бүсэд нэг хувь

Тогтмол хөрөнгө оруулалтыг зохицуулах татвар

БНХАУ-ын нутаг дэвсгэрт байгаа үндсэн хөрөнгөд хөрөнгө оруулалт хийсэн гадаадын этгээд үйл ажиллагааны чиглэлээр хамаарч 0-30 хувийн төлнө

Хотын үл хөдлөх хөрөнгийн албан татвар

Энэ татварыг зөвхөн гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж, гадаадын иргэдэд ногдуулах бөгөөд зөвхөн тухайн барилга байгууламжийн өмчлөлд ногдуулдаг. Үл хөдлөх хөрөнгийн үнэлгээнд 1.2 хувь, үл хөдлөх эд хөрөнгийн түрээсийн орлогод 18 хувиар татвар тооцдог. Гэхдээ шинээр баригдсан барилгууд гурван жилийн хугацаанд татвараас чөлөөлөгдөнө. Их засвар хийгдсэн бол үнэлгээний дүнгийн талаас илүү засварын зардал гарсан бол уг татварыг хоёр жил мөн чөлөөлнө. ►

Газрын чөлөөлөх татвар

Газар чөлөөлөхтэй холбоотой учир газрын үнэлгээний 30-60 хувиар тооцож авна

Гаалийн татвар

Хятад руу импортлох бараанд ногдуулдаг бөгөөд тэдгээрийг CIF (өртөг, даатгал, ачаа) өртөгөөр үнэлдэг. Татварын хэмжээ нь импортын барааны шинж чанар, гарал үүслээс хамаарна. Экспорт нь ихэнх барааны хувьд 0 татвартай.

Тээврийн хэрэгсэл, ачааны хэрэгслийн татвар

Тээврийн хэрэгслийн нэгжид ногдох татварын хэмжээ нь нэг улиралд нэг суудлын автомашин тутамд 15-80 юань, ачааны тээврийн хэрэгслийн улиралд цэвэр тонн тутамд 4-15 юань, Моторт тээврийн хэрэгслийн улиралд цэвэр тонн тутамд 0.3- 1.1 юань гэх мэт байна.

Хувь хүний орлогын албан татвар

Татварын шууд хасагдах хөнгөлөлт 5000 юань байхаас гадна а/хүүхдийн жилийн боловсролын зардал 12000 юань, б/ноцтой өвчний эмчилгээний эмчилгээ жилд 15000 эсвэл 80000 юань, в/ипотекийн жилийн хүү 12000 юань, г/ахмад настанд үзүүлэх дэмжлэг 12000 эсвэл 24000 юань-ын хөнгөлөлт чөлөөлөлт эдэлдэг гэх мэт ордог.

албан татвар, Усан онгоц ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн татвар, Улсын тэмдэгтийн хураамж, Нядалгааны татвар /мах бэлтгэл,тээвэр/, Хөдөө аж ахуйн татварууд болон доорх татварыг тухайн улсын татвар төлөгчдийн адил төлнө.

Хятадын хувь хүний орлогын татварын шинэчлэлийн тооцоо нь нийт жилийн орлогоос 60,0 мянган юань болон хөнгөлөлт, чөлөөлөлтүүдийг бүгдийг нийлүүлж хассаны дараа татварын ногдох

Татварын тооцоолол

Орлогын дүн	Татварын хувь	Хасагдах дүн
1-2999 дугаартай	3	0
3000-11999 дугаартай	10	210
12000-24999 дугаартай	20	1410
25000-34999 дугаартай	25	2660
35000-54999 дугаартай	30	4410
55000-79999 дугаартай	35	7160
80000 дээш	45	15160

орлогоос хамааруулан татварын тооцоололын хувиар тооцдог болж байна. Мөн үйлчилгээний хөлс, зохиогчийн шагнал, роялтийн орлогын дүн нь орлогоос зардлын 20 хувийг хассаны дараа татвар тооцно. Гадаадын ажилчдын тэтгэмж нь цалингийн тодорхой хувиар тооцогддог дундажаар 20-30 хувьд хэлбэлздэг. Хувь хүний орлогын татварын шинэчлэлээр 2021 арванхоёрдугаар сарын 31-ийг дуустал гадаад ажилчдын гадаадын ажилчдын тэтгэмж эсвэл тусгай нэмэлт суутгалын татварын аль нэгийг сонгож болно, мөн “6 жилийн дүрэм” шинээр нэмэгдсэн байна.

Олон улсын эдийн засгийн шинжээчид өдгөө өрнөж буй худалдааны дайн нь корпорациудыг нэлээдгүй хүндрэлд оруулж байгаа учир Хятад улсаас хөрөнгө оруулалт, үйлдвэрлэлээ Малайз, Энэтхэг зэрэг орон руу шилжүүлэх хандлага ажиглагдаж байна гэж үзжээ. Хятад улс гадаадын хөрөнгө оруулалтаа алдах биш улам нэмэгдүүлэх сонирхолтой тул эрх зүй болон бусад хөрөнгө оруулалтын орчноо улам уян хатан болговол ирээдүйд Монголын мэдээлэл технологи, хүнс хөдөө аж ахуй, эрчим хүч дэд бүтэц, хөнгөн үйлдвэрлэлийн бизнес эрхлэгчид маань Хятад улсад хөрөнгө оруулж, өөрсдийн компаниа нээх, зах зээлээ өргөжүүлэх, энэ том зах зээлээс мөнгө босгох зэрэг том боломж гарч ирэх магадлалтай байна. ■

Дэлхийн банкнаас гаргасан судалгаанд Хятад улсын ААН-үүдийн нийт ашгийн 68 хувь нь шууд ба шууд бус татварт тооцогддог гэжээ.

Санхүүгийн боловсрол

Мөнгө цутгах
боломжоо нээ

Уул нуруудаас эх авч урсдаг жижиг горхинууд гол мөрөн болж, замдаа ургамал амьтан, хүн зон, хот улсыг ундаалсаар их далайд цутгадаг. Тэгвэл хувь хүнд ч гэсэн ирээдүйг нь тэтгэх олон салаа горхи нь зорилготой хадгаламж юм. Эх аван урсаж буй уулыг таны одоо цаг гэж төсөөлбөл олон салаа горхины нэг нь чанартай боловсрол, нөгөөх нь орон сууц, бас нэг нь хүссэн газартаа аялах, өөр нэг нь бусдад сайн үйл хийх зэрэг санхүүгийн бүхий л хэрэгцээг хангахад чиглэн явсаар ирээдүй хэмээх их далайд цутгана.

Ус газрын гадарга дээр гарч ирэнгүүтээ л хаана хотгор хонхорхой, урвуу налуу байна, түүнийг дагаж шууд урсдаг. Урсаж цутгах боломжоо огт хязгаарладаггүй, бас хойшлуулдаггүй усны энэ гайхамшигтай уян чанар зорилготой хадгаламж, ирээдүйн хуримтлалд бас бий. Өөрөөр хэлбэл, эрүүл мэндээ хамгаалах, хүүхдэдээ чанартай боловсрол эзэмшүүлэх, гэр бүлдээ тав тухтай амьдрал бий болгох, бусад шаардлагатай хэрэгцээндээ зориулж мөнгөө яг одооноос л хадгалж, хуримтлуулж эхлэхийг санхүүгийн менторууд зөвлөдөг. Бага гэлтгүй нэгэнт хадгаламжид хийж хуримтлуулж эхэлсэн бол мөнгө өсөж эхэлдэг. Мөнгө хадгаламжид байршиж, тогтмол нэмэгдсэнээр нэг мэдэхэд л ирээдүйн тань хязгааргүй хэрэгцээг хангах эх үүсвэр болдог. Өөрөөр хэлбэл, гол мөрнүүд их далайн цутгал болдогтой агаар нэг. Тиймээс олсон мөнгөнийхөө гарах урсгалыг хэдий чинээ сайн хязгаарлана, орох урсгал төдий чинээ нэмэгддэг. Үүний тулд мэдээж өдөр тутмын орлого зарлагаа бүртгэж, дүн шинжилгээ хийснээр шаардлагагүй зардлуудыг зорилготой хадгаламжийн орох урсгал болгон хувиргаж болдог.

Нийтлэл бичигч би санхүүгийн талаар гүн гүнзгий мэдлэгтэй нэгэн биш. Гэхдээ уншиж дуулснаа нэгтгээд бодоход санхүүгийн эрх чөлөөнд хүрэх нь хоёр талтай ойлголт. Нэгэнт та мөнгө олж чадаж байгаа бол зарцуулж ч бас

чаддаг байх хэрэгтэй. Хэчнээн их мөнгө олдог ч түүнээсээ бага ч атугайг ирээдүйдээ, гэнэтийн эрсдэлд, амьдралын нөхцөлөө сайжруулахад зориулж хуримтлуулж дадаагүй бол мөнгөө зөв зарцуулж сураагүй гэсэн үг. Тиймээс санхүүгийн эрх чөлөөний тухай ярих боломжгүй.

Хамгийн гол нь мөнгийг хуримтлуулах тусам үнэ цэн нь нэмэгддэг. Валютын ханш, өргөн хэрэглээний барааны үнийн өсөлт зэргээс болж маргаашийн нэг төгрөгийн үнэ цэн өнөөдрийнхөөс ямагт доогуур байдаг. Үүнийг сүүлийн үеийн статистик дээр задалж харъя. Үндэсний статистикийн хорооны мэдээгээр инфляцийн түвшин сүүлийн хоёр жилд 6.5-9.5 хувьтай, хугацаатай хадгаламжийн хүүгийн хэмжээ 13-15 хувьд хэлбэлзэж байв. Тэгэхээр сүүлийн хоёр жилд хадгаламжид байршуулсан мөнгөний үнэ цэн дунджаар таваас дээш хувиар нэмэгджээ гэсэн үг. Үүн дээр мэдээж хадгаламжийн өгөөж буюу хүүгийн орлого нэмэгдэнэ. Үүнээс харахад хадгаламж нь мөнгөний цаг хугацааны үнэ цэнийг өөрт ашигтайгаар удирдах нэг арга болж таарах нь. Ийнхүү мөнгөө зөв удирдвал санхүүгийн эрх чөлөө үүдээ “инээмсэглэн” дэлгэсээр байна.

Харин улс орны макро түвшинд харвал таны хадгалуулсан мөнгөөр бизнесүүд зээл авч эргээд эдийн засгийн цусны эргэлтийг тэтгэдэг. Дэлхийн банкны судалгаанаас харахад иргэдийн нийт хадгаламжийн хэмжээ манай улсын ДНБ-ий 25 хувьтай тэнцдэг байна. Ингэж таны, миний өнөөдөр хийсэн 50 мянган төгрөг маргааш өөрсдөд маань төдийгүй бизнес эрхлэгчид, улс орны эдийн засагт бүхэлдээ үр шимээ өгдөг.

Гэвч хадгаламж, хуримтлалын зөв дадал, төлөвшилтэй болох хэрэгцээ бидэнд байсаар. Монголын банкны холбооны мэдээллээс харахад 2018 оны байдлаар нэг иргэнд дунджаар 1.1 хадгаламжийн данс ногдож, нийт хадгаламжийн 60 хувийг хадгаламж эзэмшигчдийн 99 хувь бүрдүүлж байна. Энэ юу гэсэн үг вэ? гэвэл иргэдийн дунд зорилготой хадгаламжийн

Хүн нэг
өглөө
босоод л
санхүүгийн
мэдлэгтэй
болдоггүй

Шон Менди,
Дэлхийн
банкны зөвлөх

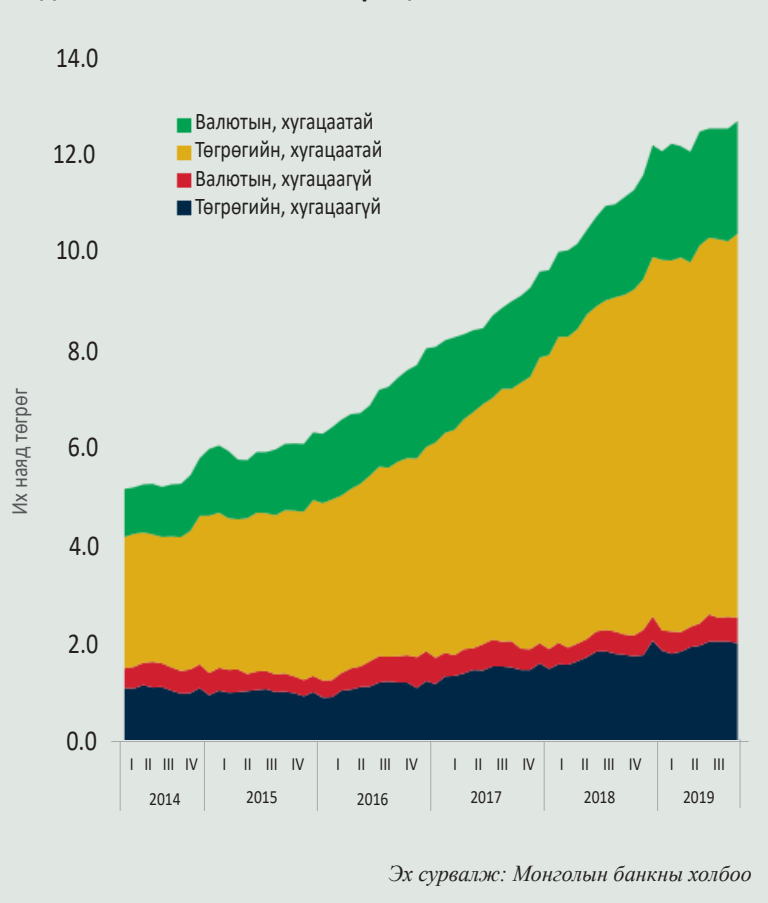
- талаарх ойлголт дутмаг, хадгаламжийн төвлөрөл өндөр байна гэсэн үг. Энэ хэрээр ирээдүйд гарах эрсдэлийг удирдах, боломжийг ашиглах чадамж маань сул гэж ойлгож болох юм.

Тэгвэл зорилготой хадгаламж гэж юу вэ?

Энэ бол ирээдүйн хэрэгцээгээ ангилж, түүнд таарсан нөхцөлтэй хадгаламжийн үйлчилгээг сонгох явдал. Хадгаламжийг хүүхдийнхээ боловсролд эсвэл орон сууц, автомашин зэрэг томоохон худалдан авалтад л зориулж нээдэг гэсэн уламжлалт хандлагаас одоо дэлхий нийт, залуу үеийнхэн татгалзаад буй. Харин орлогоосоо зайлшгүй зардлуудаа хасаад үлдсэнийг нь зорилгодоо тааруулан үнийн дүнгээр нь ангилж хадгалдаг. Жишээ нь, хүүхдийнхээ боловсролд зориулан сар бүр 100-200 мянган төгрөг, орон сууцны урьдчилгаа хуримтлуулахад 400 мянган төгрөг гэх мэт том зорилгын хуримтлалаа нэн тэргүүнд үүсгэж, тогтмол зузаатгах хэрэгтэй. Харин жилийн дараа аялалд явах, ирэх намар компьютер худалдаж авах зэрэг ойрын хугацааны зорилтдоо арай бага үнийн дүнгээр хуримтлал үүсгэх үйлчилгээ бас бий. Мөн гэнэтийн эрсдэлд зориулж урт хугацаанд тогтмол бага дүнгээр данснаасаа татуулан хадгалах хувилбар ч байдаг. Банкууд болон санхүүгийн үйлчилгээ цахимжсан өнөө цагт ийм үйлчилгээг авах боломжууд дэндүү олон бас хялбархан болсон.

Дөрвөн жил хамт ажилласан бүсгүй маань гэнэтийн эрсдэл буюу “хар өдөр”-т зориулж сар бүр 100 мянган төгрөг цалингаасаа “илүүчилдэг” байжээ. Гэтэл нөхрийнх нь эрүүл мэнд асуудалд орж, эмнэлэгт удаан хугацаагаар эмчлүүлсэн. Хэдийгээр эдгэшгүй хүнд өвчин биш боловч ямар ч байсан бие нь бүрэн тэнхэрч, найз бүсгүй маань ажилдаа буцаж орж, хэвийн амьдралаа үргэлжлүүлэх хүртэл таван сарыг “хар өдөр”-т зориулсан хуримтлалаараа даван туулсан юм. Харин хүүхдийнхээ боловсролд зориулсан урт хугацаат хадгаламжид огт гар хүрээгүй бөгөөд

Хадгаламжийн хэмжээ ба бүтэц

хуримтлалын бас нэг төгс хэлбэр гэгдэх орон сууцны зээлээ ч хугацаа хожимдолгүй төлж дөнгөсөн гэдэг.

Санхүүгийн эрх чөлөөтэй, хадгаламжийн соёл өндөр хөгжсөн орнуудад 4-5 төрлийн хуримтлалтай байвал мөнгөний орох урсгалаа нэмэгдүүлэх боломжтой гэж менторууд зөвлөдөг аж. Тухайлбал, урт хугацаат хадгаламжийг хүүхдийн боловсрол, орон сууцны урьдчилгаа бүрдүүлэх эсвэл тэтгэврийн хуримтлал бий болгох зорилгоор ашиглаж болно. Харин богино хугацаат дансыг гэнэтийн эрсдэлд зориулсан, зорилтот худалдан авалтын мөн баяр ёслол, төлөвлөөгүй зардлын гэж ашиглаж болох аж. Үүнээс гадна бүх орлогоо нэг дансанд төвлөрүүлж түүнээсээ хуримтлалын дансуудаа шилжүүлэх хийх, бусад хэрэгцээт зардлын дансандаа шилжүүлэх нь орлого, зарлагаа хянаж, шаардлагагүй зардлуудыг тэвчихэд ихээхэн тус болдог байна. ■

Ч.МӨНБАДРАХ

(Sankhuuch.mn болон Todsystems-ийг хамтран
үүсгэн байгуулагч, бизнесийн зөвлөх)

ЖДҮ санхүүжилт татах боломжоо хэрхэн нэмэгдүүлэх вэ?

ЖДҮ – үүд зээл, санхүүжилт авах боломж нь бичил, эсвэл том компаниудтай харьцуулахад илүү төвөгтэй байдаг нь хэд хэдэн шалтгаантай. Бичил бизнесүүд харьцангуй олуулаа бөгөөд нэг бүрд нь шаардлагатай зээлийн хэмжээ маш бага тул санхүүжүүлэгчийн хувьд эрсдэл багатай, барьцаа хөрөнгийн хүрэлцээ дутах асуудал их биш, дээр нь бичил бизнест зээл олгох зориулалттай хямд эх үүсвэрүүд, төсөл хөтөлбөрүүд олноор байдаг. Харин том компаниуд нь ЖДҮ – үүдээс илүү санхүү бүртгэл, тайлагналын тогтолцоотой, бизнес нь тогтворжсон, нэр хүндтэй тул зээлдэгч, хөрөнгө оруулагчийн зүгээс хяналт тавих боломжтой, барьцаа баталгаа хүрэлцээтэй байдаг. Тэгвэл ЖДҮ –үүд дараах 3 зүйлийг үйл ажиллагаандаа тууштай нэвтрүүлснээр САНХҮҮЖИЛТ татах боломжоо нэмэгдүүлэх юм.

Дижитал инноваци буюу процессийн автоматжуулалт

Lend.mn, Zeel.mn зэрэг финтек компаниуд бий болж иргэдэд бага дүнтэй, барьцаагүй зээлийг шуурхай олгож эхэлсэн нь мөнгө зээл, санхүүгийн

салбарт мэдээллийн технологийн шийдэл, инноваци нэвтрүүлж, цаашид ЖДҮ-ийн зээл санхүүжилт авах боломжийг ч нэмэгдүүлэх нь тодорхой юм. Зээлийн өргөдөл хүлээн авах, зээлийн мэргэжилтэн анхны ярилцлага хийх, бизнесийн судалгаа хийх, бичиг баримт бүрдүүлэх, санхүүгийн тайлан мэдээ гаргуулж авах, түүн дээр анализ хийж дүгнэлт гаргах, зээлийн хороонд зээл олгох тухай санал танилцуулах, зээл олгох шийдвэрийн дагуу гэрээ байгуулах, зээл олгосон хугацаанд хяналт хийх гэсэн уламжлалт зээл олгох процесс халагдаж, бүгд автоматжих нөхцөлд санхүүжүүлэгч талын үйл ажиллагааны зардал буурч, танд очих зээлийн хүү даган буурна. Харин ийм тогтолцоонд нэвтрэхэд та бэлэн байх шаардлагатай болж байна. Бэлэн байх гэдэг нь та бизнесээ үүлэн технологид суурилсан санхүү бүртгэл тайлагналын хялбар шийдлээр бүртгэх, бүхий л төлбөр тооцоог дижитал технологиор хийж хэвших /бэлэн гүйлгээг 100% халах/, төлбөр нэхэмжлэх, хүлээн авах процессийг мөн бүрэн автоматжуулсан байх тухай юм. Товчхондоо ямар ч финтек компани, технологи таны бизнесийг судлах үндсэн нөхцлийг одооноос бүрдүүл. ►

► Давхар тайланг халах буюу нэг тайлангийн тогтолцоонд шилжих

ЖДҮ–үүдийн нийтлэг нэг сул тал нь татвар, шимтгэл бага төлөх, төлөхөөс зайлсхийн давхар тайлан хөтөлж орлого, зардлаа нуудаг, нэгэнт зарим орлого зардлуудаа нууж орхигдуулснаар танайд зээл олгох санхүүжүүлэгч төдийгүй та өөрөө ч бизнесийн гүйцэтгэлээ тодорхой мэдэхгүй явж байдаг. Бизнесийн гүйцэтгэлээ тод харахгүй бол тодорхой төлөвлөж чадахгүй, тодорхой бус гүйцэтгэл, төлөвлөлттэй бол хүссэн санхүүжилтээ авч чадахгүй. Үүний эсрэгээр, таны бизнесийн гүйцэтгэл санхүүжүүлэгчдэд аль болох тодорхой байх, танай санхүү бүртгэл тайлагналын тоон мэдээлэлд автоматаар дүн шинжилгээ хийх боломжтой байх нь танай бизнест олгохоор санал болгох зээлийн хэмжээг нэмэгдүүлж, хүүг бууруулах, барьцааны шаардлагыг хөнгөлөх нөхцөл болно. Зээл санхүүжилт авах гэдэг нь уламжлалт зээлийн үйлчилгээгээр хязгаарлагдахгүй. Өөрийн хөрөнгийн санхүүжилт авах, өөрийн хөрөнгөд хөрвөх нөхцөлтэй зээл авах, бонд гаргах зэрэг санхүүжилтийн хувилбаруудыг ашиглах нь ЖДҮ–ийг хурдан тэлэх, шинэ зах зээлд гарах боломжийг бүрдүүлэх ба энэ нөхцөлд ч таны бизнес нэг тайлангийн, автоматжсан тогтолцоонд шилжсэн байх шаардлагатай.

Нэг тайлангийн тогтолцоонд шилжсэн байхын давуу тал нь ирээдүйд таны бизнес төсвийн болон олон улсын байгууллагын санхүүжилттэй ЖДҮ–ийн төслийн зээл авах, зээлийн батлан даалтын санд хамрагдаж барьцаа хөрөнгийн шаардлагыг бууруулах зэрэг боломжуудыг ашиглах явдал юм.

Зөв засаглал бий болгох

Таны бизнест хэрэгтэй хөрөнгийг зээл, бонд, хөрөнгө оруулалт аль ч хэлбэрээр оруулах санхүүжүүлэгчийн хувьд эргэцүүлж үзэх нэг чухал үзүүлэлт нь компанийн засаглал. Хэдий нэг хүний өмчлөлттэй, гэр бүлээрээ эрхэлдэг бизнес байвч компанийн засаглалын үндсэн зарчмуудыг үйл ажиллагаандаа нэвтрүүлсэн байх нь таны бизнес шаардлагатай санхүүжилтээ татах боломжийг нэмэгдүүлнэ. Компанийн зохистой засаглалын зарчмуудад шударга ёс, хариуцлага, сахилга бат, нээлттэй байдал орно.

Шударга ёс нь аливаа бизнест харилцагч

нар, ажиллагсад болон бизнесийн эзэн гэсэн үндсэн 3 бүрдүүлэгч талуудын эрх ашиг хэр зохистой, тэнцвэртэй, шударгаар хангагдаж байгаагаар хэмжигдэнэ. Эдгээр талуудын эрх ашгийг зохистой хангахаас гадна тухайн бизнес нь нийлүүлэгч, хууль сахиулагч, зохицуулагч, түүнчлэн санхүүжүүлэгч зэрэг хамтрагч талуудын эрх ашгийг үйл ажиллагаандаа тусгаж байх шаардлагатай.

Хариуцлага. Хувьцаат компани биш хэдий ч ЖДБ–үүд ирээдүйд ТУЗ ба Гүйцэтгэх Удирдлага хэлбэрийн бүтэц бий болгоход бэлтгэх, бизнесийн эзэн, удирдлага нь менежментийн зөвлөхтэй ажиллах, танай бизнесийн үйл ажиллагаанд мэргэжлийн дэмжлэг үзүүлж, сул талыг нөхөн, чадавхи бий болгох мэргэжилтэн экспертээр гишүүд нь бүрдсэн зөвлөхийн багтай байх нь төлөвлөлт, хяналт, тайлагнал, хариуцлагын тогтолцоо бий болгох үндэс бүрдүүлнэ.

Сахилга бат. Юуны өмнө санхүүгийн сахилга бат тогтоох, гэр бүлийн санхүүгээ бизнесийн санхүүгээс салган тусгаарлах, мөнгө, хөрөнгө, үнэт зүйлийн захиран зарцуулалт хяналттай, төлөвлөлттэй, гүйцэтгэлийн хэмжүүр, анализ дүгнэлттэй явагддаг болох хэрэгтэй.

Нээлттэй байдал

Бизнесийн бүрдүүлэгч талууд, хамтрагч талууд нь компанийн гүйцэтгэл, төлөвлөгөө, учирч болох эрсдэл болон боломжууд, баримтлах стратегийн талаар мэдээллээр хангагддаг байх нь нээлттэй байдлын хэмжүүр юм. Мөн компанийн цаашдын үйл ажиллагаа, удирдлагын шийдвэр гаргалтад бүх талуудын дуу хоолойг тусгах байдал нь ил тод, нээлттэй засаглалыг илэрхийлдэг байна.

Зөв засаглал бий болгох гэдэг нь товчоор илэрхийлбэл, таны бизнес нэг хүнээс, эсвэл нэг гэр бүлээс хамаарах бус бүх хамтрагч талуудын эрх, үүрэг, хариуцлагаас хамааралтай болох тухай бөгөөд ийм тогтолцоо бий болсноор урт хугацааны тогтортой өсөлтийн нөхцөл бүрдэж энэ нь санхүүжүүлэгчид чухал ач холбогдолтой үзүүлэлт болж буй юм. ■

Та бизнесээ үүлэн
технологид суурилсан
санхүү бүртгэл
тайлагналын хялбар
шийдлээр бүртгэх,
бүхий л төлбөр тооцоог
дигитал технологиор
хийж хэвших шаардлага
тулгарч байна.

МБЗ-ийн сарын хурал уул уурхайн салбарыг онцоллоо

Энэ удаагийн Монголын Бизнесийн Зөвлөлийн сарын уулзалт анх удаагаа Монголын Худалдаа Аж Үйлдвэрийн Тэнхим дээр боллоо. Энэхүү 10-р сарын хуралд онцлох зочноор Уул уурхай хүнд үйлдвэрийн яамны сайд Д.Сумьяабазар оролцов. Энэ удаагийн хурал нь уул уурхайн салбарт тулгарч буй бэрхшээл, хийх шаардлагатай өөрчлөлтүүдийн талаарх мэдээллийг гишүүддээ хүргэх зорилготой байв. Монгол Улсад 1990-2018 оны хооронд 23.9 тэрбум ам.долларын гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт орсны 73 хувь нь уул уурхайн салбарт орсон аж. Гэвч түүхий эдийн зах зээл дээрх тогтворгүй үнээс шалтгаалж уул уурхайн салбар дахь хөрөнгө оруулалтын хэмжээ сүүлийн дөрвөн жилийн дотор дээд талдаа 262 хувиар өсч доод талдаа 70 хувиар буурсан гашуун түүхтэй.

Д.Сумьяабазар хөрөнгө оруулагчдад хандан уул уурхайн зах зээл цаашид харьцангуй тогтвортой байхыг онцолсон юм. Монгол улс нь дэлхийн 43 улстай хамтын ажиллагаатай бөгөөд давхар татварын асуудлаар 26 улстай гэрээтэй байдаг. Одоогоор уул уурхайн салбарын хөгжилд томоохон нөлөө үзүүлэхүйц 13 төслийг Засгийн газраас дэмжээд байгаа бөгөөд нийт 8.4 тэрбум ам.долларын санхүүжилт хэрэгтэй

байгааг тэрбээр дурдав. Илтгэлийнхээ төгсгөлд хөрөнгө оруулагчидтай урт хугацаанд тогтвортой ажиллах талаар Засгийн газраас бүх боломжоороо ажиллаж байгааг мэдэгдэв. Дэлхий даяар 2018 онд уул уурхайн хайгуулд 12.4 тэрбум ам.доллар зарцуулсны 0.2 хувийг Монгол Улсад зарцуулсан аж. Эдийн засагч А.Билгүүн тавьсан илтгэлдээ Монголын уул уурхайн салбарын хөгжилд дараах хүчин зүйл голлон саад болж байгааг онцлов. Үүнд үр ашиггүй татварын тогтолцоо, лицензийн бүтэц болон төслүүдийг дэмжих дэмжлэг хангалтгүй зэрэг хүчин зүйлс орж байна.

Энэхүү хурлын төгсгөлийн хэлэлцүүлгийг “Эрдэнэс Оюутолгой” компанийн ТУЗ-ын дарга М.Түмэнцогт удирдаж явуулсан юм. 2019 онд Ерөнхийлөгч Х.Баттулга Энэтхэг улсад айлчлах үеэрээ газрын тосны төслийн хэлэлцээрт хүрсэн бөгөөд нэмэлт 236 сая ам.долларын санхүүжилтэд хоёр тал гарын үсэг зурцгаасан билээ. Уг төслийн талаар Хүнд үйлдвэр, газрын тосны бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга Б.Анхбаяр “Монгол улс ОХУ-аас газрын тосны хувьд бараг л бүрэн хамааралтай гэж хэлж болно. Энэхүү төслийг хэрэгжүүлснээр уг хамаарлыг бууруулах бөгөөд уг төсөл нь Монгол улсын инженерүүдийг чадваржуулах юм” гэдгийг онцлов. ■

2020 BuildMongolia

АНХНЫ ОЛОН УЛСЫН БАРИЛГА, ЗАМ ТЭЭВЭР,
ЭРЧИМ ХҮЧ, ХҮНД ҮЙЛДВЭРИЙН ҮЗЭСГЭЛЭН

2020.04.14-16
БУЯНТ УХАА СПОРТЫН ОРДОН

Эртэч Шувуухай хөнгөлөлт үргэлжилсээр байна.
12 сарын 31-нээс өмнө бүртгүүлсэн тохиолдолд
15%-н хөнгөлөлт эдлэх боломжтой

БАРИЛГА
ЗАМ ТЭЭВЭР
ЭРЧИМ ХҮЧ
ХҮНД ҮЙЛДВЭР

МОНГОЛ ОРНОО ХАМТДАА БҮТЭЭН БАЙГУУЛЦГААЯ!

БАРИЛГА ХОТ БАЙГУУЛАЛТ, ЗАМ ТЭЭВЭР, ЭРЧИМ ХҮЧ, ХҮНД ҮЙЛДВЭРИЙН
САЛБАРУУДЫГ БАГТААСАН ОЛОН УЛСЫН БҮТЭЭН БАЙГУУЛАЛТ 2020 ҮЗЭСГЭЛЭН

ДЭМЖИГЧ БАЙГУУЛЛАГА:

ЗАМ ТЭЭВЭРИЙН
ХӨГЖЛИЙН ЯАМ

ЭРЧИМ ХҮЧНИЙ ЯАМ

БАРИЛГА ХОТ
БАЙГУУЛАЛТЫН ЯАМ

ЗОХИОН БАЙГУУЛАГЧ:

EXPO MONGOLIA

МЭДЭЭЛЛИЙН ТҮНШ:

ЭКСПО МОНГОЛ:

Улаанбаатар 17032, Чингисийн өргөн чөлөө 98 Хан-Уул дүүрэг,
Цагаан Хаалга, Лүүк Монголиа байшин 3-р давхар

И-мэйл: sales@expomongolia.mn
Вэб сайт: buildmongolia.com
Утас: (+976) 11 344488, +976 89090820

Д.ЭРДЭНЭБАЯР
Докторант

Эдийн засгийн бүсчлэлд тулгуурлан хөрөнгө оруулалтыг оновчлох арга зүйн асуудал

Монгол Улсын хувьд 2001 онд УИХ-ын 57 дугаар тогтоолоор батлагдсан макро эдийн засгийн таван бүстэй бөгөөд бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал, түүнийг дагалдан гарсан Баруун, Хангайн, Төвийн, Зүүн, Улаанбаатарын бүсүүдийн хөгжлийн хөтөлбөр, аж үйлдвэрийн парк байгуулах үндсэн чиглэл зэрэг баримт бичгүүдийн хэрэгжилтийн хугацаа нь дуусаад байна. Түүнчлэн бүсчилсэн хөгжлийн зорилтыг тусгасан аймаг, салбаруудын хөгжлийн хөтөлбөрийн хэрэгжилт хангалтгүй, олонх нь хүчингүй болжээ. Энэ цаг үед эдийн засгийн бүсүүдийг шинэчлэн тогтоох хэрэгцээ шаардлага нэн чухлаар тавигдаж байгаа тул бүсчилсэн хөгжлийн төлөвлөлтийн онол, аргазүйн асуудлыг хөндөж, Монгол Улсын эдийн засгийн макро бүсүүдийг тогтоох аргазүй, түүнд тулгуурлан хөрөнгө оруулалтыг хэрхэн оновчтой төлөвлөх асуудлыг авч үзлээ.

Онолын энэ чиг хандлагаас үзэхэд, бүсчилсэн хөгжлийн төлөвлөлт зохицуулалтын үйл явцыг үр ашигтай хөтлөн чиглүүлэхийн тулд улс үндэсний болон салбар, бүс нутгийн ашиг сонирхлын хослолыг аль болох бүрэн хангаж чадахуйц эдийн засгийн макро, мезо, микро бүсчлэлийн нэгдсэн сүлжээг тогтоон хэрэгжүүлэх нь нэн чухал асуудал болоод байна. Эдийн засгийн бүсчлэлийн гол зорилго нь улсын болон бүс нутгийн хөгжлийг нутаг дэвсгэрээр төлөвлөн хэрэгжүүлэх оновчтой нөхцлийг бүрдүүлж өгөхөд оршдог. Бүсчилсэн хөгжлийн гэж бидний нэрлэж буй энэхүү салбар хоорондын, бүс хоорондын, цаашилбал улс хоорондын цогц бодлогыг төлөвлөн хэрэгжүүлэхэд эдүгээ хүртэл мөрдөж ирсэн эдийн засгийн таван макро бүсчлэлийн /Баруун, Хангайн, Төвийн, Зүүн, Улаанбаатарын/ сүлжээ хангалтгүй бөгөөд түүнийг мезо, микро түвшинд үе шаттайгаар илүү нарийсган тодорхойлж, нийгмийн амьдрал, сэтгэлгээнд бодитой хэрэгжүүлэх үндсийг бүрдүүлэх хэрэгтэй байна. Үүнд:

- Улс үндэсний түвшинд /геоэдийн засгийн шинжтэй гадаад хамтын ажиллагааны бодлогыг оруулаад/ эдийн засгийн макро /буюу том/ бүсүүд;
- Аймаг, хот, бүс нутаг /салбар хоорондын хамтын ажиллагаа, хоршилтыг оруулаад/-ийн түвшинд эдийн засгийн мезо /буюу дунд/ бүсүүд;
- Орон нутаг /сум, баг хоорондын, аж ахуйн нэгж, байгууллага хоорондын харилцан ажиллагаа/-ийн түвшинд эдийн засгийн микро /буюу жижиг/ бүсүүд гэж гурав ангилан авч үзэх ба түвшинд бүрт хөрөнгө оруулалтыг оновчлох харилцан уялдаатай боловч цар хүрээний хувьд ялгаатай шатласан бодлого хэрэгжүүлэх шаардлагатай юм.

Энэ зорилгоор эхний ээлжинд эдийн засгийн макро бүсүүдийг оновчтой тогтоох, түүнд тулгуурлан макро түвшний хөрөнгө оруулалтын тэргүүлэх ач холбогдол, эрэмбэ дарааллыг хэрхэн оновчлох асуудлыг авч үзлээ. Үүний дараа эдийн засгийн макро бүсийн хүрээнд мезо болон микро бүсүүдийг тодорхойлж, түүнд тулгууран хөрөнгө оруулалтыг оновчлох асуудлыг үе шаттай авч үзэх болно.

Эдийн засгийн бүсчлэл, бүсчилсэн төлөвлөлтийг улс орон бүрт улс, бүс нутаг дамнасан төлөвлөлт, орон зайн менежмент, төрөөс бүс нутгийн хөгжлийг зохицуулах арга хэрэгсэл, нутаг дэвсгэрийн иж бүрэн нэгдсэн төлөвлөгөө хэмээн янз бүрээр нэрлэн хэрэгжүүлж байна. Бүсийн буюу орон зайн эдийн засгийн онолыг боловсруулж, хөгжүүлэхэд Германы Йоганн Тюнен, Альфред Вебер, Вильгельм Лаунхардт, Вальтер Кристаллер, Август Лёш, Йоганн Коль, АНУ-ын Уолтер Айзард, Эдвард Ульман, Пол Самуэльсон, Василий Леонтьев, Уильям Алонсо, Пол Кругман, Францын Франсуа Перру, Английн Питер Хагетт, Майкл Бетти, Голландын Хенри Вайгман, Ян Тинберген, Шведийн Гуннар Мюрдаль, Австрийн Розенштейн-Родан, Оросын Василий Немчинов, Николай Колосовский, Николай Баранский, Юлиан Саушкин, Николай Некрасов, Александр Гранберг ►

► нар томоохон хувь нэмэр оруулжээ.

Эдийн засгийн бүсчлэл нь нийгмийн хөгжлийг нутаг дэвсгэрээр оновчтой, алсын хараатай /олон хүчин зүйлсийн уялдааг нэгтгэн харж, төсөөлөх/ төлөвлөн зохицуулах бодлогын шинжлэх ухааны үндсэн арга хэрэгслийн нэг болж ирсэн байна. Тэгэхдээ улс орон бүр өөрийн газар нутгийн хэмжээ, байрлал /эх газрын, далайн, арлуудаас тогтсон г.м./, хүн амын тоо, байгаль уур амьсгал, нөөц баялгийн тархалт, байршлын дотоод ялгаа, нийгмийн хөгжлийн загвар, төр засаглал /холбооны, нэгдсэн улс г.м./-ын удирдлага, түүний үүрэг, түүх, аж ахуй соёлын онцлог ба орчин үеийн даяаршлын нийтлэг байдлыг харгалзсан орон зайн бүтэц, зохион байгуулалтын хамгийн оновчтой төрөл, хэлбэрийг сонгон авч төгөлдөржүүлж ирсэн байдаг. Эдийн засгийн бүсчлэл нь нийгмийн хөгжлийн орон зайн зохион байгуулалтын тэрхүү оновчтой төрөл, хэлбэрийг сонгон тогтоох үндэс болдог.

Бүс нутгийн эдийн засгийн орчин үеийн онолын чиг хандлагаас үзэхэд, эдийн засгийн бүсчлэл нь улс үндэстний хэмжээнд хэдийгээр хөдөлмөрийн нутаг дэвсгэрийн хувиараар хоорондоо нягт уялдсан боловч тодорхой бүс нутгийн байгаль, түүхий эдийн нөөц, хүн ам, соёлын чадавхад зохицсон аж ахуй эрхэлж, дагнан төрөлжсөн зах зээлд өрсөлдөн эдийн засгийн талаар харьцангуй бие даан хөгжих чадвартай бүсүүдийн тогтолцоог бүрдүүлэх шинжлэх ухаан, технологи, төлөвлөлт, туршилтын цогц үйл ажиллагааг ойлгож байна. Тэгвэл эдийн засгийн бүсчилсэн хөгжлийн төлөвлөлт нь эдгээр үйл явцыг үндэсний нийтлэг эрх ашиг болон салбар, бүс нутгийн ашиг сонирхолд нийцүүлэх үүднээс тасралтгүй чиглүүлж, бодлогын сонголт хийж байх удирдлага зохицуулалтын нэгдмэл арга хэрэгсэл юм.

Монгол Улсын эдийн засгийн шинэ макро бүсүүдийг тогтоох аргазүйг тогтвортой хөгжлийн үзэл санаанд тулгуурлан БАЙГАЛЬ ОРЧИН, ЭДИЙН ЗАСАГ, НИЙГЭМ гэсэн гурван салбарын хүрээнд нийт 22 шалгуур үзүүлэлтийг сонгон авч, шатлан үнэлэх математик загвар (Analytic Hierarchy Process) ашиглан боловсруулсан. Энэхүү арга зүйд тулгуурлан эдийн засгийн макро бүсийг тодорхойлох, хөрөнгө оруулалтыг салбараар болон орон зайн хувьд харилцан уялдаатай, өндөр нарийвчлалтай, оновчтой хуваарилах боломжтой болох юм. Мөн Монгол Улсын эдийн засгийн бүсчилсэн хөгжлийн төлөвлөлт болон хэрэгжүүлэх механизмыг боловсронгуй

болгох, салбар хоорондын уялдаа, хамтын ажиллагаа, хоршилтыг нягтруулах, хөрш орнууд, бүс нутгийн эдийн засгийн хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх, байгалийн нөөц, чадавхийг эдийн засгийн өсөлт, бүс нутгийн тэнцвэртэй хөгжлийг хангахын тулд хамгийн оновчтой, үр өгөөжтэй ашиглахад энэхүү судалгааны ажлыг ашиглах өргөн боломжтой юм. Хүчин зүйлсийг тус бүрд нь дэлгэрүүлэн авч үзвэл,

НЭГ. БАЙГАЛИЙН ХҮЧИН ЗҮЙЛС: Монгол Улс дэлхийн сэрүүн бүсийн Сибирийн ой тайгаас Төв Азийн говь цөлийн бүсэд шилжих ландшафт бүхий өндөр уул, тайгын бүслүүр, ойт хээр, хээр, говь, цөлийн бүсийг хамран оршдог. Мөн далай тэнгисээс алслагдсан том эх газрын төвд өндөрлөг уулсаар хүрээлэгддэг учир эрс тэс уур амьсгалтай, эмзэг экосистемтэй орон юм. Эдийн засгийн макро бүсүүдийг тогтоохдоо байгалийн мужлал, ландшафтын хэв шинж, бүтэц, байгалийн бүс, бүслүүр, уур амьсгал, экосистем, ус зүй, уул зүйн тогтоцыг суурь хүчин зүйл болгон авсан бөгөөд энэ бүлгийн эзлэх хувийн жинг 30 хувь байхаар тооцоолсон. Үүнд:

-Байгаль, газарзүйн ижил төстэй болон ялгаатай байдлыг харгалзан эдийн засгийн бүсчлэлийг уур амьсгалын бүсчлэлтэй холбож, экологийн даац, түүнд зохицсон аж ахуйн үйл ажиллагааны уялдаа зохицлыг хангах;

-Улс орны төдийгүй, хүн төрөлхтөний өв болсон Хөвсгөл, Байгаль нуурын болон бусад цэнгэг усны эх үүсвэрийг бохирдлоос сэргийлэх, усны нөөцийн хамгаалалт, ашиглалтын шинэ тогтолцоо бүрдүүлэх;

- Дорнодын тал, Их нууруудын хотгор, Алтайн уулархаг нутаг зэрэг онгон дагшин экосистемүүдийг хадгалж үлдэх;
- Азийн шороон шуурганы голомт болж буй хөрсний эвдрэл, цөлжилтийн хүрээг тэлэхгүй байх, аажмаар багасгах;
- Уламжлалт бэлчээрийн мал аж ахуйн экологийн зохистой нутгийг хамгаалж, нүүдэлчдийн ахуй соёл, уламжлалыг хадгалах;
- Экосистемд нийцсэн аялал жуулчлал, рекреацийн коридоруудыг үүсгэх;
- Дэлхийн байгалийн өв, тусгай хамгаалалттай газар нутгийг нэмэгдүүлэх, энэ чиглэлээр олон улсын хамтын ажиллагааг идэвхжүүлэх;
- Бүс нутаг бүрийн онцлогт нийцсэн биологийн ►

ЭДИЙН ЗАСАГ

- ▶ төрөл зүйлийн хамгаалал, нөхөн сэргээлт, ашиглалтын горим тогтоох зэрэг хүчин зүйлүүдийг авч үзсэн.

ХОЁР. ЭДИЙН ЗАСГИЙН ХҮЧИН ЗҮЙЛС: ОХУ, БНХАУ-тай харилцах гадаад харилцааны хэтийн төлөв, Зүүн хойд Ази, төв Азийн хамтын ажиллагааны төсөл, хөтөлбөрт оролцох чиг хандлагыг голчлон анхаарсан болно. Мөн анхдагч үйлдвэрлэл, боловсруулах болон хүнд үйлдвэрүүдийн байршил, төрөлжилтийг тодорхойлж, тухайн бүс нутгуудад ямар төрлийн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэхэд тохиромжтойг судлан тогтоох, түүхий эдийн нөөц, дэд бүтэц, эдийн засгийн үр ашиг, гадаад, дотоод зах зээл, улс орны нийтлэг эрх ашиг, орон нутгийн хөгжлийн чиг хандлагад нийцүүлэх зэрэг асуудлыг суурь хүчин зүйл болгон авч үзсэн. Эдийн засгийн макро бүс тогтооход энэ бүлгийн эзлэх хувийн жинг 50 хувь байхаар тооцоолсон. Үүнд:

- Эртнээс уламжилж ирсэн нутаг дэвсгэрийн хуваарийн онцлогийг харгалзах;
- Газарзүйн байрлалыг харгалзан хөрш орнуудын хил залгаа бүс нутгуудтай шууд холбогдох зах зээлийн адил тэнцүү нөхцөл бүрдүүлэх;
- Монголыг тойрсон орчны (ОХУ-ын Дорнод Сибирийн бүс, БНХАУ-ын Баруун болон Зүүн хойд бүс) орон зайн хөгжлийн төлөвлөлтийг чиг хандлагыг тооцох;

- Бүс нутгийн хамтын ажиллагааны хүрээнд хэрэгжиж буй болон дэвшигдэж байгаа санаачлагуудтай уялдсан бодлого явуулах;
- Аймгууд бүсчлэлийн хүрээнд бусад бүс нутаг, хөрш орнуудын хил залгаа субъектуудтай зах зээлийн олон шижмээр холбогдох геоэдийн засгийн орон зай үүсгэх;
- Анхдагч үйлдвэрлэлийн байршилт төрөлжилт: /Үр тариа, төмс хүнсний ногоо, тэжээлийн ургамал тариалах бүс нутаг, тэдгээрт нийцсэн газар тариалан эрхлэх систем;
- Уул уурхай стратегийн болон орон нутгийн ач холбогдолтой ордуудыг ашиглах эрэлт хэрэгцээ, дараалал, цаг хугацаа;
- Хөнгөн үйлдвэрлэлийн байршил төрөлжилт: /Хүнс, ноос, ноолуур, арьс шир, түүхий эд боловсруулах гэх мэт тэргүүлэх ач холбогдолтой хөнгөн үйлдвэрүүд/
- Хүнд үйлдвэрлэлийн байршил төрөлжилт: /Хар болон өнгөт төмөрлөг, нүүрс, хими, барилгын материал, газрын тосны болон бусад олборлох, боловсруулах үйлдвэрлэл/
- Бүсүүдийн эдийн засгийн төрөлжилт, дагалт, хоршилтыг оновчтой төлөвлөх, дэмжин хөгжүүлэх боломж бүрдүүлэх;
- Дэд бүтцийн хэвтээ, босоо тэнхлэгийн сүлжээ байгуулж, бүсүүдийг алслалтгүй болгох, нэг төвийн хамаарлыг багасган төвлөрлийг задлах; ▶

Ижил төстэй байдал болон хөгжлийн потенциалын индекс

Үзүүлэлт	Дорнод	Хэнтий	Сүхбаатар	Говьсүмбэр	Дундговь	Дорноговь	Өмнөговь	Өвөрхангай	Баянхонгор	Говь-Алтай	Архангай
Дорнод	9.0508	7.8594	6.9023	3.5312	3.5312	3.5312	3.5312	3.3781	3.3398	2.7656	4.7609
Хэнтий	7.8594	7.8594	5.7109	3.1484	3.1484	3.1484	3.1484	3.3781	3.1484	2.7656	4.7609
Сүхбаатар	6.9023	5.7109	7.7109	3.3398	3.3398	3.3398	3.3398	2.957	3.1484	2.7656	3.1484
Говьсүмбэр	3.5312	3.1484	3.3398	7.2852	6.2852	7.2852	6.2852	2.957	4.3398	3.7656	3.1484
Дундговь	3.5312	3.1484	3.3398	6.2852	7.2852	6.2852	7.2852	2.957	4.3398	3.7656	3.1484
Дорноговь	3.5312	3.1484	3.3398	7.2852	6.2852	7.2852	6.2852	2.957	4.3398	3.7656	3.1484
Өмнөговь	3.5312	3.1484	3.3398	6.2852	7.2852	6.2852	8.2852	3.957	4.3398	3.7656	4.1484
Өвөрхангай	3.3781	3.3781	2.957	2.957	2.957	2.957	3.957	6.4166	4.7383	4.1562	5.9986
Баянхонгор	3.3398	3.1484	3.1484	4.3398	4.3398	4.3398	4.3398	4.7383	6.7109	5.5469	4.7109
Говь-Алтай	2.7656	2.7656	2.7656	3.7656	3.7656	3.7656	3.7656	4.1562	5.5469	6.5469	3.5469
Архангай	4.7609	4.7609	3.1484	3.1484	3.1484	3.1484	4.1484	5.9986	4.7109	3.5469	8.1627
Булган	5.3352	5.1438	3.3398	3.5312	3.5312	3.5312	4.5312	6.1134	4.9023	3.5469	8.2775
Дархан-Уул	4.4883	4.2969	3.3398	4.5312	3.5312	4.5312	3.5312	4.3781	3.3398	2.7656	4.7609
Сэлэнгэ	4.4883	4.2969	3.3398	4.5312	3.5312	4.5312	3.5312	4.3781	3.3398	2.7656	4.7609
Орхон	3.9523	3.7609	3.3398	3.5312	3.5312	3.5312	3.5312	4.2173	3.3398	2.7656	4.6002
Хөвсгөл	3.7609	3.7609	3.1484	3.1484	3.1484	3.1484	3.1484	4.2173	3.1484	3.7656	4.6002
Завхан	4.1484	4.1484	2.957	2.957	2.957	2.957	2.957	3.8477	3.7383	4.5469	5.4297
Увс	4.493	4.3016	3.1484	3.3398	3.3398	3.3398	3.3398	3.003	3.1484	3.5469	4.1944
Баян-Өлгий	4.3016	4.3016	2.957	2.957	2.957	2.957	2.957	3.003	2.957	3.5469	4.1944
Ховд	3.5695	3.3781	3.1484	3.3398	3.3398	3.3398	3.3398	4.0259	4.1484	4.5469	3.2173
Улаанбаатар	2.7656	2.7656	2.3828	2.3828	2.3828	2.3828	2.3828	2.3828	2.3828	2	2.7656
Төв	5.2969	5.2969	3.1484	3.1484	3.1484	3.1484	4.1484	4.8781	3.1484	2.7656	6.2609

- • Бүс хооронд, аймаг хоорондын хөгжлийн коридор үүсэх нөхцөлийг хангах;
- -Өрнө-Дорныг холбосон дамжин өнгөрүүлэх саад багай, үйлчилгээ сайтай, дэд бүтцийн коридор байгуулах, түүнтэй уялдсан бүсийн болон орон нутгийн тээвэр, логистикийн нэгдсэн сүлжээ байгуулах;
- Тив хоорондын дэд бүтцийн тэнхлэг, коридоруудад холбогдож, далайд гарах дөт гарцуудыг ашиглах;

ГУРАВ. НИЙГМИЙН ХҮЧИН ЗҮЙЛС:

Сүүлийн жилүүдэд хот, хөдөөгийн хүн амын ажил эрхлэлт буурч, ядуурал ихсэн, хүн ам томоохон хот суурин газар руу олноор шилжин суурьших явдал үргэлжилсээр байна. Улаанбаатар хотын хүн ам, үйлдвэрлэлийн бөөгнөрөл ихсэж, нийслэлийн үйлчилгээний ачаалал нэмэгдэн экологийн даац хэтэрсэн байна. Үүнтэй зэрэгцэн олонх аймаг сум, ялангуяа алслагдсан бүс нутгийн хөгжил олон талаар хоцорч, газар нутаг эзэнгүйдэх хандлага бий болж байна. Нүүдэлчдийн аж ахуй, соёл, ёс зүйн дэвшилтэт өв уламжлалыг хадгалан, тусгай хамгаалалттай газар нутаг, экосистем, аялал жуулчлалын үйлчилгээний сүлжээнд үндэслэн газар нутгаа тэлж ашиглах, хамгаалах хамтын менежментийг бүрдүүлэх, хүн амын ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн бүтээмжийг дээшлүүлж, хот хөдөөгийн нэгдмэл хөгжлийн үндсийг хангах үйлдвэрлэл,

үйлчилгээний орон зайн зохистой төвлөрөл, бөөгнөрлийг бий болгох, таталцлын тулгуур төв, тэнхлэгүүдийг байгуулах шаардлагатай болж байна. Эдийн засгийн макро бүс тогтооход энэ бүлгийн эзлэх хувийн жинг 20 хувь байхаар тооцоолсон. Учир нь эдийн засгийн бүлэгт орсон шалгуур үзүүлэлтүүд нь нийгмийн бүлэгт шууд нөлөө үзүүлэх бөгөөд энэ хоёр бүлэг 70 хувийг бүрдүүлэх юм.

Дээрх гурван хүчин зүйлсийн хүрээнд нийт 22 бүлэг орон зайн судалгааны үр дүнг нэгтгэн 21 аймаг, нийслэлийг тус бүрд нь шатлан үнэлэх математик загвар ашиглан индекс тооцож, хөгжлийн давуу болон сул талыг орон зайн хувьд нарийвчлан тодорхойлсон. Түүний дараа эдийн засгийн орон зайн зохион байгуулалт ямар байх ёстойг харуулсан байршил, таталцлын зураглалыг боловсруулах зорилгоор газарзүйн ялгарал, тэдгээрийн өөр хоорондоо орон зайн хувьд давхцаж буй байдал, ойр дөт байдал, хүчин зүйлсийн харилцан нөлөөлөл, хамаарлын үр дүнг нэгтгэн үзэж, ижил төстэй байдлын индексийг математик загварчлалаар хоёр дахь шатанд тооцоолсон болно.

Дээрх шалгуур үзүүлэлтүүд болон индекст үндэслэн хамгийн өндөр ижилсэл бүхий аймгуудыг орон зайн хувьд ойр дөхөм байдлаар нэгтгэн авч үзвэл, Баруун бүс (Баян-Өлгий, Ховд, Увс), Алтайн бүс (Говь-Алтай, Баянхонгор, Өвөрхангай), Хангайн бүс (Завхан, Хөвсгөл, Архангай, Булган, ►

Булган	Дархан-Уул	Сэлэнгэ	Орхон	Хөвсгөл	Завхан	Увс	Баян-Өлгий	Ховд	Улаанбаатар	Төв	Үзүүлэлт
5.3352	4.4883	4.4883	3.9523	3.7609	4.1484	4.493	4.3016	3.5695	2.7656	5.2969	Дорнод
5.1438	4.2969	4.2969	3.7609	3.7609	4.1484	4.3016	4.3016	3.3781	2.7656	5.2969	Хэнтий
3.3398	3.3398	3.3398	3.3398	3.1484	2.957	3.1484	2.957	3.1484	2.3828	3.1484	Сүхбаатар
3.5312	4.5312	4.5312	3.5312	3.1484	2.957	3.3398	2.957	3.3398	2.3828	3.1484	Говьсүмбэр
3.5312	3.5312	3.5312	3.5312	3.1484	2.957	3.3398	2.957	3.3398	2.3828	3.1484	Дундговь
3.5312	4.5312	4.5312	3.5312	3.1484	2.957	3.3398	2.957	3.3398	2.3828	3.1484	Дорноговь
4.5312	3.5312	3.5312	3.5312	3.1484	2.957	3.3398	2.957	3.3398	2.3828	4.1484	Өмнөговь
6.1134	4.3781	4.3781	4.2173	4.2173	3.8477	3.003	3.003	4.0259	2.3828	4.8781	Өвөрхангай
4.9023	3.3398	3.3398	3.3398	3.1484	3.7383	3.1484	2.957	4.1484	2.3828	3.1484	Баянхонгор
3.5469	2.7656	2.7656	2.7656	3.7656	4.5469	3.5469	3.5469	4.5469	2	2.7656	Говь-Алтай
8.2775	4.7609	4.7609	4.6002	4.6002	5.4297	4.1944	4.1944	3.2173	2.7656	6.2609	Архангай
8.7752	5.3352	5.3352	4.9064	4.715	5.4297	4.4623	4.2709	3.5236	2.7656	6.6437	Булган
5.3352	6.4883	6.4883	4.9523	4.7609	3.6484	3.493	3.3016	3.5695	2.7656	4.7969	Дархан-Уул
5.3352	6.4883	6.4883	4.9523	4.7609	3.6484	3.493	3.3016	3.5695	2.7656	4.7969	Сэлэнгэ
4.9064	4.9523	4.9523	4.7916	4.6002	3.6484	3.3858	3.1944	3.4087	2.7656	4.2609	Орхон
4.715	4.7609	4.7609	4.6002	7.1627	4.6484	3.1944	3.1944	3.2173	2.7656	4.2609	Хөвсгөл
5.4297	3.6484	3.6484	3.6484	4.6484	6.2383	4.9883	4.7383	3.7383	2.3828	4.3984	Завхан
4.4623	3.493	3.493	3.3858	3.1944	4.9883	7.2416	7.0502	6.2569	2.3828	4.3016	Увс
4.2709	3.3016	3.3016	3.1944	3.1944	4.7383	7.0502	7.5502	6.5655	2.3828	4.3016	Баян-Өлгий
3.5236	3.5695	3.5695	3.4087	3.2173	3.7383	6.2569	6.5655	7.7798	2.3828	3.3781	Ховд
2.7656	2.7656	2.7656	2.7656	2.7656	2.3828	2.3828	2.3828	2.3828	4.3281	4.3281	Улаанбаатар
6.6437	4.7969	4.7969	4.2609	4.2609	4.3984	4.3016	4.3016	3.3781	4.3281	8.3594	Төв

► Сэлэнгэ, Дархан-Уул, Төвийн бүс (Нийслэл, Төв аймаг), Говийн бүс (Өмнөговь, Дундговь, Дорноговь, Говьсүмбэр), Зүүн бүс (Хэнтий, Сүхбаатар, Дорнод) гэсэн эдийн засгийн макро зургаан бүсийг тодорхойлох нь байгаль орчин, эдийн засаг, нийгмийн хувьд өндөр үр ашигтай байхыг илэрхийлж байна. Мөн хөгжлийн потенциалгаар хамгийн өндөр оноо авсан аймгийн төвүүд тухайн бүсийн таталцлын төв болохоор тодорхойлоо.

Эдийн засгийн макро бүсүүдийг оновчтой тодорхойлсноор иргэд, аж ахуйн нэгжийн бизнесийн үйл ажиллагааг дэмжин, бүс нутаг, салбар хоорондын бодлогын уялдааг хангах, бүсчилсэн хөгжлийн стратеги, бодлогоо уялдуулах, бүсүүдийн хамтын ажиллагааны томоохон төслүүдийг бодлогоор дэмжин хэрэгжүүлэх, улс, бүс хоорондын дэд бүтцийн босоо, хэвтээ тэнхлэгүүдийг байгуулах, улс хоорондын хил, гаалийн зохицуулалт, худалдааг хөнгөвчлөх, үндэстэн, бүс дамнасан хамтарч, хоршсон үйлдвэр, үйлчилгээг бий болгох, бүс нутгийн бизнесийн таатай орчин бүрдүүлэх, худалдааны дэд бүтцийг өргөтгөн чөлөөт бүс байгуулах, тээвэр, логистикийн нэгдсэн сүлжээг байгуулах, бүс нутгийн хөгжлийг дэмжсэн улс хоорондын олон улсын байгууллагын санхүүгийн интеграцыг хөгжүүлэх зэрэг зангилаа асуудлыг

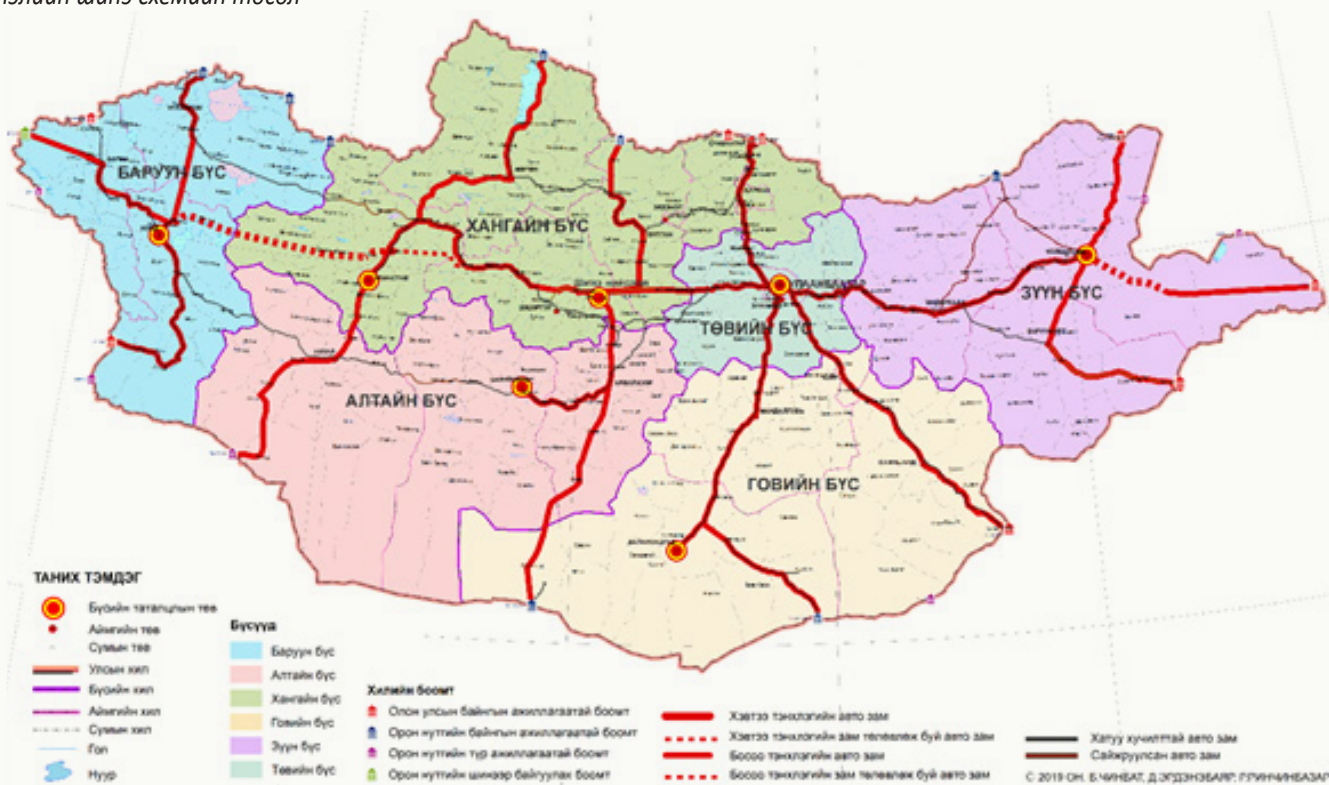
шийдвэрлэхэд дөхөм болох юм. Энэ үүднээс авч үзвэл, эдийн засгийг бүсчлэн хөгжүүлэх, төвлөрлийг сааруулах талаар бодитой хэрэгжих үндэстэй бодлого, хөрөнгө оруулалтын оновчтой хувилбарыг сонгох, түүнийг нийгмийн амьдралын бүх хүрээ, түвшинд үр дүнтэй, тууштай хэрэгжүүлэх төрийн дэмжлэг, зохицуулалтын арга хэрэгслийг тогтоох явдал нэн чухал болж байна.

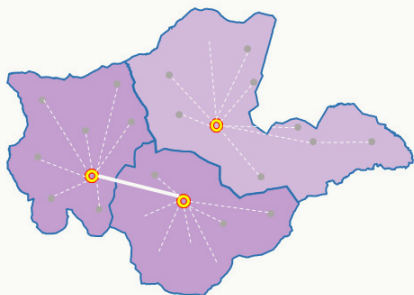
ДҮГНЭЛТ

Энэхүү өгүүлэлд Монгол Улсын эдийн засгийн макро бүсүүдийг тогтоох аргазүй, бүсчилсэн хөгжлийн шинэ схемийн хувилбарыг дэвшүүллээ. Бүсчилсэн хөгжлийн шинэ схемийн гол үзэл баримтлал нь байгалийн унаган төрх, экосистемийн тэнцвэрт байдлыг хадгалан хойч үедээ өвлүүлсэн, хүрээлэн буй орчинд ээлтэй үйлдвэрлэл, аж ахуйд суурилсан, өөрийгөө тэтгэх ногоон эдийн засгийг цогцлоосон, үндэсний өв соёлоо дээдэлсэн, иргэд нь чинээлэг амьдралтай, хүмүүнлэг ардчилсан нийгмийг цогцлоон хөгжүүлэх үзэл баримтлалыг дэвшүүлж байгаагаараа онцлог юм. Монгол Улсын эдийн засгийн шинэ бүсчлэлд тулгуурлан бүсүүдийн хөрөнгө оруулалтын тэргүүлэх чиглэл, эрэмбэ дарааллыг дараах байдлаар тодорхойлж байна. Үүнд: ►

Монгол Улсын эдийн засгийн макро бүс

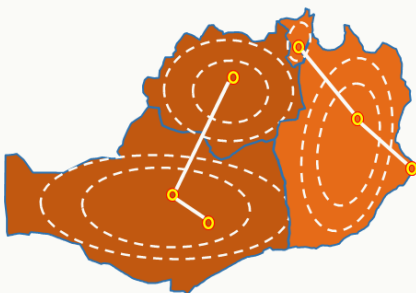
Бүсчлэлийн шинэ схемийн төсөл

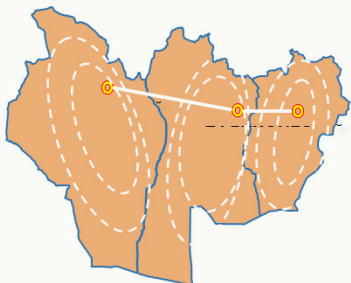
► **ЗҮҮН БҮС:** (Хэнтий, Сүхбаатар, Дорнод) “Дорнод Монголын тал”-ын экосистемийн унаган төрхийг хадгалж, Зүүн хойд Азийн эдийн засгийн интеграцид идэвхитэй оролцсон, ногоон технологид суурилсан хөдөө аж ахуй, аялал жуулчлал, боловсруулах үйлдвэрлэлийн зохистой хослол бүхий бүс нутаг болж хөгжинө.

Бүсийн таталцлын гол төв: Дорнод

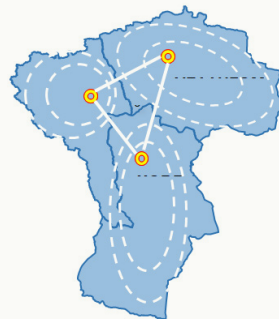
ГОВИЙН БҮС: (Өмнөговь, Дундговь, Дорноговь, Говьсүмбэр) Говийн экосистемийн тэнцвэрт байдлыг хадгалж, хөрш орон Зүүн Азийн эдийн засгийн хамтын ажиллагаанд идэвхитэй оролцсон, хариуцлагатай уул уурхай, өндөр технологид суурилсан үйлдвэрлэл үйлчилгээ бүхий бүс нутаг болж хөгжинө.

Бүсийн таталцлын гол төв: Өмнөговь

АЛТАЙН БҮС: (Говь-Алтай, Баянхонгор, Өвөрхангай) Говийн болон тал хээрийн экосистемийн тэнцвэрт байдлыг хадгалж, бүс нутгийн интеграцид идэвхитэй оролцсон, мал аж ахуй, аялал жуулчлал голлосон рекреацийн бүс нутаг болж хөгжинө.

Бүсийн таталцлын гол төв: Баянхонгор

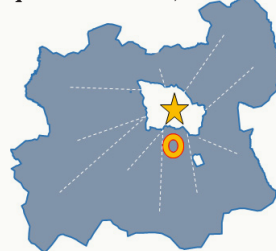
БАРУУН БҮС: (Баян-Өлгий, Ховд, Увс) Монгол Алтай, Их нууруудын хотгорын экосистемийн тэнцвэрт байдлыг хадгалж, өндөр уулын мал аж ахуй, Өрнө – Дорныг холбосон олон улсын тээвэр, логистик, аялал жуулчлал бүхий бүс нутаг болж хөгжинө.

Бүсийн таталцлын гол төв: Ховд

ХАНГАЙН БҮС: (Завхан, Хөвсгөл, Архангай, Булган, Сэлэнгэ, Дархан-Уул) Хангай-Хөвсгөлийн гео системийн тэнцвэрт байдлыг хадгалж, тив дэлхийн цэнгэг усны нөөцийг хамгаалсан, хөрш орон, олон улсын хамтын ажиллагаанд идэвхитэй оролцсон, аялал жуулчлал, эрчимжсэн хөдөө аж ахуй, аж үйлдвэрлэлийн цогцолбор бүхий бүс нутаг болж хөгжинө.

Бүсийн таталцлын гол төв: Архангай

ТӨВИЙН БҮС: (Нийслэл, Төв аймаг) Улаанбаатар хот, түүний орчимд бий болсон хүн ам, нийгэм, эдийн засгийн бөөгнөрөл, төвлөрлийг системтэй задалж, төв - дагуул хот тосгоны зохистой бүтэц, харьцаа тогтсон, мэдлэгт суурилсан эдийн засаг, олон улсын түвшинд өрсөлдөх чадвартай бүс нутаг болгон хөгжүүлэх.

Бүсийн таталцлын гол төв: Улаанбаатар ■